KNIHOVNA
NUMISMATICKÉHO ČASOPISU ČESKOSLOVENSKÉHO.
VYDÁVÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKÁ V PRAZE.
ŘÍDÍ GUSTAV SKALSKÝ.
SVAZEK II.

O CHRONOLOGII DENÁRŮ BOLESLAVA I. A BOLESLAVA II.

NAPSAL

VIKTOR KATZ.

S 8 TABULKAMI VYOBRAZENÍ A S 8 OBRÁZKY V TEXTU.

ČSL. NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST V PRAZE
ŠPANEK
1924

V PRAZE.
NÁKLADEM NUMISMATICKÉ SPOLEČNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ V PRAZE.
1935.

NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKÁ V PRAZE.

Účelem spolku jest: Pěstovati a šířiti vědomosti numismatiky především domácí. Podporovati zájem o umění medailérské. *Členský příspěvek činí ročně Kč 40·—. Zápisné Kč 2·—. Numismatický časopis československý, jejž vydává společnost, zasílá se členům zdarma.* Pro nečleny činí předplatné Kč 50·— ročně.

Každý první a třetí pátek v měsíci pořádány jsou schůze spojené s přednáškami v Obecním domě u Prašné brány, mezanin č. 3/4, o půl 8. hodině večer. Hosté vítáni.

Pány cleny žádáme, aby připojenou složenkou Poštovní spořitelny zaplatili i členský příspěvek.

Upozorňujte na Numismatickou společnost československou a získejte nové členy.

Nákladem společnosti vyšlo:

	Pro	
	členy	nečleny
Věstník Numismatické společnosti československé v Praze, 1919—1923 ročník I.—V. (č. 1—10) s obsáhlým rejstříkem, 17 tab. vyobrazení a 32 vyobr. v textu, cena	Kč 100·—	125·—
Jednotlivá čísla „Věstníku“ lze zakoupiti po	„ 10·—	15·—
C. 9 obsahující článek: *V. Katz, Denár knížete Václava svatého a denáry Soběslava Slavníkovce* a j.	„ 10·—	15·—
Medaile v zemích českých. Obsahuje životopisná data 266 rytců a medailérů a soupis jejich prací	„ 20·—	25·—
Viktor Katz: Tisíc let české vládní mince. Stručný přehled českého vládního mincovnictví. S 3 tabulkami a vyobr. v textu	„ 10·—	15·—
Knihovna Numismatického časopisu československého:		
Svazek I. *Viktor Katz: Kontramarky na pražských groších.* S 2 tabulkami, 1 mapou a vyobrazeními v textu	„ 16·—	24·—
Numismatický časopis československý:		
Ročník I. (1925) s 12 tab. a 5 vyobr. v textu,		
Ročník II. (1926) s 12 tab. a 23 vyobr. v textu,		
Ročník III. (1927) s 2 tab. s mapou a vyobr. v textu,		
Ročník IV. (1928) s 2 tab. a 6 vyobr. v textu (vyšlo pouze č. 1—2),		
Ročník V. (1929) s 10 tab. a s četnými vyobr. v textu		
Ročník VI. (1930) s 8 tab. a s vyobr. v textu,		
Ročník VII. (1931) s 18 tab. a s vyobr. v textu (vyšlo pouze č. 1—2),		
Ročník VIII. (1932) s 8 tab. a s vyobr. v textu (vyšlo pouze č. 1—2),		
Ročník IX. (1933) s četnými vyobr. v textu,		
Ročník X. (1934) s 8 tab. a s vyobr. v textu.		
Cena všech ročníků	„ 400·—	500·—
Jednotlivě možno koupiti *jen* ročníky II.—X. po	„ 40·—	50·—
Otisky článků z „Věstníku“:		
Ed. Fiala: Peníze početní s 1 tab.	„ 5·—	8·—
V. Katz: O malých groších s 2 tab.	„ 5·—	8·—
Zvláštní otisky článků z Numismatického časopisu československého:		
C. O. Castelin: Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových	„ 6·—	9·—
J. Dobiáš: Nové dílo o mincovnictví Antoninů s 2 tab.	„ 8·—	12·—
Jan Eisner: Mince t. zv. barbarské na Slovensku a v Podkarp. Rusi s obrázky v textu	„ 6·—	9·—
V. Katz: Wolf Milicz, Nickel Milicz a Zachariáš Kempf se 6 tab. a 2 vyobr. v textu	„ 12·—	18·—
V. Katz: Další příspěvky k dějinám jáchymovského medailérství 16. stol.	„ 6·—	9·—
V. Katz: Alessandro Abondio s 2 tab. a 6 vyobr. v textu	„ 10·—	15·—
V. Katz: Kremničtí řezači želez a medailéři Kryštof Füssl, Lukáš Richter a Abraham Eysker s 5 tabulkami a obrázky v textu	„ 12·—	18·—
V. Katz: Prvních sto let české portretní medaile s četnými obrázky v textu	„ 10·—	15·—
V. Katz: Ještě kontramarky na pražských groších s 1 tab.	„ 8·—	12·—
V. Katz: Několik málo známých českých mincí s 2 tab.	„ 8·—	12·—
V. Katz: Medaile na pražských zvonech zvonaře Tomáše Jaroše s 1 tab.	„ 8·—	12·—

KNIHOVNA NUMISMATICKÉHO ČASOPISU ČESKOSLOVENSKÉHO.

VYDÁVÁ
NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKÁ
V PRAZE.

ŘÍDÍ GUSTAV SKALSKÝ.

SVAZEK II.

VIKTOR KATZ:

O CHRONOLOGII DENÁRŮ BOLESLAVA I. A BOLESLAVA II.

PŘÍSPĚVEK K URČENÍ NEJSTARŠÍCH ČESKÝCH MINCÍ.

S 8 TABULKAMI VYOBRAZENÍ A S 8 OBRÁZKY V TEXTU.

V PRAZE 1935.

NÁKLADEM NUMISMATICKÉ SPOLEČNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ
V PRAZE.

Z księgozbioru
Profesora Witolda Hensla

O CHRONOLOGII DENÁRŮ BOLESLAVA I. A BOLESLAVA II.

NAPSAL

VIKTOR KATZ.

S 8 TABULKAMI VYOBRAZENÍ A S 8 OBRÁZKY V TEXTU.

V PRAZE 1935.

NÁKLADEM NUMISMATICKÉ SPOLEČNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ
V PRAZE.

Biblioteka Instytutu
Archeologii i Etnologii PAN
0045840

Instytut Archeologii i Etnologii PAN
BIBLIOTEKA
Warszawa

21551

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE, KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ
A ČESKÉHO VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V PRAZE.

38824

95-11

ÚVOD.

Roku 1930 jsem získal z Polska 64 českých denárů z desátého století, jejichž barva ukazovala, že jsou všechny z téhož nálezu; nedověděl jsem se však o něm nic bližšího, ani tehdy, ani později. Podle souboru denárů jsem soudil ihned na nějaký větší nález, zakopaný na počátku 11. století.[1]) Při třídění a popisování získaných kusů narazil jsem však na obtíže. Vznikly ve mně pochybnosti o tom, je-li dnešní chronologické zařazení českých denárů 10. století definitivní, nedají-li se v něm provésti po opětném prozkoumání našich ražeb 10. století podle obrazů mincí, stylu jejich kreseb, způsobu a detailů řezačské práce, podle metrologických údajů a po novém rozboru jejich nálezů nějaké změny. Dosavadní literatura, která právě v poslední době několikráte kriticky se obírala desátým stoletím, dělí denáry Boleslava I. a Boleslava II. podle několika hlavních typů ražeb takto:

1. Mečový typ, považovaný za původní domácí a tedy i nejstarší typ ražeb Boleslava I.
2. Bavorsko-švábské typy, které byly raženy hlavně podle vzoru řezenských denárů.
3. Anglosaské typy, mezi něž jsou zařazovány denáry s rukou a křížem a t. zv. typ ethelredský, napodobující mince anglického krále Ethelreda II.
4. Mimo to byly v literatuře uvedeny karolinský typ (chrám-kříž)[2]) a
5. byzantský typ.[3])

---

[1]) Poněvadž je možno, že se objeví někdy i ostatní části tohoto nálezu, uveřejňuji české denáry svého souboru. Cituji podle díla *J. Smolíka,* Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje, Praha 1899, bez ohledu na varianty. Počet kusů je udán v závorce. Jsou to: tab. I—2 (3), 7 (2), 13 (1), 17 (1), 23 (1), 24 (2); 11—28 (2), 38 (1), 42 (4); III—66 (1), 67 (2), 70 (2), 71 (1), 72 (1); IV—73 (1), 89 (2); V—113 (1), 114 (2), 115 (1), 118 (1); VI—123 (1), 131 (1), 136 (1), 142 (2); VII—145 (2), 152 (1), 163 (1), 165 (2), kombinovaný typ líc II—38, rub 1—24, pod lomenicí N · (1); líc: kříž (tečka, kroužek, tři hřeby, kroužek), rub: lomenice s Ǝ + I < (1); oboly II—39-40 (12), jeden kus jednostranného denáru s ONC. Boleslav III: *J. Smolík,* Nález denárů v Chrášťanech u Českého Brodu, Praha 1897, č. 1 (1), č. 7 (1). Vladivoj: *Eduard Fiala,* České denáry, Praha 1896, tab. V—6 (1). Konečně dva denáry řezenského rázu se zkomolenými opisy a jeden německý denár hraběnky Adély (*H. Dannenberg,* Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit, Berlin 1876—1905, tab. 74 č. 1237), který byl prodávajícím omylem zařazen do českých denárů pro svou podobu s nimi. Svým hrubým, barbarisovaným vzhledem se podobá práci, jako je na našem denáru Sm. I—17, který byl také zastoupen v tomto nálezu.

[2]) *E. Fiala,* Poznámky k nálezu sítnickému, Věstník Num. spol. čsl. 1923, str. 245.

[3]) *J. Smolík,* Denáry Boleslava I. atd., str. 67.

Znovu a znovu jsem se na podkladě vlastní sbírky obíral tímto roztříděním typů, které mně nevyhovovalo, stejně jako jeho časové seřazení, jehož nedostatky jsem pociťoval při novém rovnání řad svých denárů. Znovu a znovu jsem si uvědomoval, jak neobyčejně důležitým historickým dokumentem jsou samy mince, ze kterých je nutno vyčísti vše, co se dá, o době, o které a ze které se nám zachovalo tak málo psaných zpráv, a o které lze sotva co tvrditi s bezpečnou jistotou. Znovu jsem se pokoušel rozluštiti záhady ražeb Boleslava I. a II. a sestaviti jejich chronologii, která je odlišná od dosud přijímané.

Jsem si vědom toho, že bourám dlouholetou tradici. Ale věřím, že jen úplně novou stavbou od základů se podaří korigovati omyly staršího bádání, stejně jako věřím, že historie bude jednou čerpati z numismatických poznatků daleko více, než dnes činí, třebaže je sama základem bádání numismatického. V některých otázkách jsem se neodhodlal dáti odpověď, kterou bych považoval za nezměnitelně konečnou. Vím, že leží hlavně v severních zemích ještě mnoho nezpracovaného mincovního materiálu, který by patrně pomohl luštiti nejednu záhadu našeho raného mincovnictví. Nepovažuji však za vhodné čekati na jeho zpracování, které bude potřebovati mnoho času. Mám za správnější publikovati výsledky nového přezkoumání dosavadních názorů, jež — doufám — přispějí ke klasifikaci dosud nezbadaného materiálu severského, který teprve potom může korigovati naše názory tam, kde jsme na základě dnešních vědomostí pochybili.

Nejdůležitější dosud známé mince Boleslava I. a II. sestavil jsem v reprodukcích nepatrně zmenšených na 8 tabulkách. Použil jsem k nim povětšině kreslených obrázků, uveřejněných v dosavadní literatuře. Vím, že podle kreslených obrázků není možno mince studovati; mé tabulky mají však býti čtenáři jen pomůckou k snazší a rychlejší orientaci. Kdo se bude věcí zabývati blíže, musí mé vývody kontrolovati na originálech mincovního materiálu.

Po celou dobu mé práce provázelo mne vlídné pochopení jiných numismatických pracovníků, jimž za to srdečně děkuji. Děkuji správám veřejných numismatických sbírek v Praze, Berlíně, Kodani, Londýně, Mnichově, Mohuči, Vatikáně a Vídni, a jejich úředníkům, zvláště sl. Dr. Em. Nohejlové a pp. Dru W. Diepenbachovi, Dru F. Dworschakovi, Dru H. Gebhartovi, prof. Dru A. Loehrovi, markýzi Camillu Serafinimu a doc. Dru G. Skalskému za podporu mé práce. Děkuji p. Ch. W. C. Omanovi, presidentu archeologické společnosti v Londýně za vzácné jeho pokyny. Panu K. Chaurovi vděčím za četná data a zapůjčení odlitků a p. řed. Em. Haunerovi za četné poukazy. Děkuji pp. prof. Dru J. Schránilovi a doc. Dru J. Květovi za cenné rady a poučení. Zvláště poslednímu a p. dru F. Dworschakovi ve Vídni jsem zavázán díkem za jejich obětavou a přátelskou pomoc. Oba pánové upozornili mne i na mnohá literární díla, pro věc velmi důležitá. Pan docent Dr. Květ byl mi i rádcem v otázkách týkajících se umělecko-historické stránky na mincích. Pan ing. E. Vaněček, ředitel puncovní služby v Praze, dal ochotně provésti zkoušky jakosti na kameni. Konečně děkuji konc. mistru p. Alexandru Votrubovi za kresby těch denárových typů, které nebyly dosud publikovány.

I.

Hospodářské a kulturní vlivy na zaražení české mince.

Obchod v Čechách a ve střední Evropě v 10. století. — Benátčané, Řezno, kočovní obchodníci, Praha jako tržiště. — Vikingové, obchod v Pobaltí, zprávy Ibrâhîm ibn Ja'qûba. — Počátky mincovnictví našich sousedů. — Nálezy mincí a sekaného stříbra ve Slezsku, Polsku a Pobaltí. — Řezenské denáry. — Obchodní cesta z Řezna přes Prahu do Pobaltí. — Zřízení mincoven v Chamu, Nabburgu a v Neunburgu po r. 955. — Církevní vztahy Čech, příslušnost k řezenské diecesi. — České politické vztahy. — Nejstarší mince Boleslava I. přizpůsobena denárům řezenským.

Těsná souvislost mince s hospodářskými poměry své doby vyžaduje, abychom si — chceme-li správně pochopiti české mincovnictví 10. století — především uvědomili, jak se tenkráte vyvíjely obchodní poměry nejen v Čechách, ale i v sousední Evropě. Henri Pirenne nazval 10. století renesancí obchodu[4]) a skutečně v 10. věku nastává v celé kulturní Evropě čilý obchodní ruch. Na jihu to byli hlavně Benátčané, kteří provozovali od východu na západ živý obchod, hlavně na moři. Ale jistě se také snažili, aby své zboží udali sami do vnitrozemí, které bylo ovládáno několika důležitými obchodními středisky. Z nich se pro nás stalo záhy zvláště významným Řezno,[5]) kde se vyvinul na tehdejší dobu čilý trh, neboť Řezno bylo ještě s jinými místy capitularem Karla Velikého z r. 805, v němž mimo jiné jsou také dány směrnice obchodního styku s východem, ustanoveno privilegovanou obchodní stanicí, které se nesměl vyhnouti nikdo, kdo přišel za obchodem.[6])

---

[4]) *Henri Pirenne,* Středověká města, Praha 1928, str. 66 n.

[5]) *Inama-Sternegg,* Deutsche Wirtschaftsgeschichte des 10. bis 12. Jahrhunderts, Leipzig 1891, str. 386 n.; *F. Tadra,* Kulturní styky Čech s cizinou, Praha 1897, str. 34 n.; *A. Schulte,* Geschichte des mittelalterlichen Handels und Verkehrs zwischen Westdeutschland und Italien I., Leipzig 1900, str. 79, uvádí, že italské kupce lze v této době zjistiti v Řezně a že tam bylo mnoho Italů i usazeno (str. 108); naproti tomu *H. Pirenne,* l. c., str. 93 n., nevěří v přímou účast Benátčanů na obchodě do vnitrozemí.

[6]) *Karl Sperl,* Die Münzgeschichte Regensburgs von Karl dem Grossen bis zum Erlöschen der herzoglich-bischöflichen Gemeinschaftsmünze, Inaugural — Dissertation, Kallmünz 1928, str. 8, kde jsou udány i ostatní prameny. Proti zveličování obchodního ruchu řezenského v raném středověku se staví *A. Korzendorfer,* Handel und Verkehr an der Oberen Donau im Mittelalter, Das Bayerland 1926, č. 5, str. 129 n. a *týž,* Regensburger Handels- und Nachrichtenverkehr im Ausgang des Mittelalters, Archiv f. Post und Telegraphie, Berlin 1923, str. 467 n.

Třeba byl obchod Slovanům v té době ještě cizí a třeba i v Čechách byl asi většinou v židovských a arabských rukou, vyrůstal během 10. století ve vnitrozemní Evropě opět kupecký stav, nejprve zvolna a teprve ku konci století rychleji. Vzrůst obyvatelstva způsobil, že se větší počet jedinců odpoutal od půdy, když se mu jí nedostalo, a počal žíti kočovným životem. Mezi těmito kočujícími lidmi nutno hledati první domácí kupce.7) I Praha se stala v 10. století záhy důležitým tržištěm.8) Byla vyhledávána stejně z jihu, jako ze západu a východu. Často snad byla i prostředníkem na cestě obchodníků, spěchajících na severovýchod do Slezska, Polska a Pomořan, kam je lákalo patrně Iumna, největší obchodní město severoevropské, ležící při ústí řeky Odry, obývané Slovany, Řeky a Barbary, odkud šel obchod dále na sever do Švédska, hlavně do Anglie a na Island.9) Tam se osvědčili jako podnikaví obchodníci Vikingové. Dováželi zboží od Černého moře Ruskem10) až na západoevropské trhy, při čemž hlavní jejich obchodní základnou byly právě pobaltské krajiny, kde založili četná obchodní střediska, stejně jako na ostrově Gotlandě. Vikingové, šířice svoje panství, přiváželi pak své zboží i do Nizozemí, Francie a na britské ostrovy.11)

Pozemním obchodem se zabývali v 10. století hlavně kočující obchodníci, kteří seskupovali se v obchodní karavany. Jich vůdci a členy byli Arabové, Turci a hlavně židé. Arabské mince z pobaltských nálezů ukazují, že obchodní cesty Arabů do Pobaltí vedly Ruskem, hlavně podél řeky Volhy a Varty.12) Ale i italští kupci se vypravovali až do Paříže a

---

7) *H. Pirenne,* l. c., str. 94.

8) *Georg Jacob,* Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert, Berlin 1927, str. 12; *Václav Novotný,* České dějiny I.$^{1.}$, Praha 1912, str. 543 n.; *F. Tadra,* l. c., str. 30 n.; *Wilhelm Friedrich,* Die historische Geographie Böhmens, Wien 1912, str. 80 n.; *Robert Holtzmann,* Böhmen und Polen im 10. Jahrhundert, Zeitschrift d. Ver. für Gesch. Schlesiens, LII. 1918, str. 3 n.; *H. Pirenne,* l. c., str. 89 n.; *H. Seger,* Die Schlesischen Silberfunde der spätslawischen Zeit, Altschlesien II, Breslau 1928, str. 157 n.; *Josef Schránil,* Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin 1928, str. 318 n.; *V. Vojtíšek,* O vzniku pražského města, Samospr. knih. města Prahy, Sv. VII., 1930, str. 9 n.; *Dr. Walter Frenzel,* Vorgeschichte der Lausitzen, Langensalza 1932, str. 114 n. (pozn. 411).

9) *Hugo Schumann,* Pommersche Schatzfunde, Baltische Studien, Stettin 1902, str. 89 n.

10) *T. J. Arne,* La Suède et l'Orient, Upsala 1914, str. 63 n.

11) *Alexander Bugge,* Die nordeuropäischen Verkehrswege im frühem Mittelalter, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Berlin IV, 1906, str. 227 n.; *Oscar Montelius,* Kulturgeschichte Schwedens, Leipzig 1906, str. 265 n.; viz též heslo „Vikinger" v Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Strassburg 1918—19, str. 529 n.

12) *Robert Beltz,* Der Schatzfund von Quilitz, Baltische Studien, Stettin 1927, str. 172 n.; Beltz správně (l. c., str. 179) poukazuje na to, že při určování obchodních cest podle nálezů nutno postupovati opatrně. Nálezy určitých druhů mincí dosvědčují, že obyvatelé místa nálezu měli možnost získati tyto mince. To bylo jistě snazší těm, kdo byli blíže obchodní cesty nebo blízko u obchodních středisk, ale nelze usuzovati

do Flander. Od konce desátého století je londýnský přístav pravidelně navštěvován kupci z Německa a z Flander.13) Na Odře lze stopovati arabské obchodníky podle nálezů arabských dirhem od jejího ústí,14) kde se soustřeďují nálezy arabských mincí,15) podél Odry na jih, až k české hranici. U nás jsou stopy po arabských mincích pranepatrné. Za to mluví zpráva židovského obchodníka Ibrâhîma ibn Ja'qûba, který navštívil Čechy asi r. 965,16) o byzantských mincích, za které v Praze kupují Židé a Turci otroky, cín a různé kožešiny.17)

Poněvadž potřeby usedlého obyvatelstva byly primitivní, jistě se ze země více vyváželo, než se do ní dováželo. V Čechách byla sice velmi důležitým předmětem dovozu sůl, ale ani ta nevyvážila předmětů vývozních. Tento nepoměr mezi vývozem a dovozem, kterým byl stěžován výměnný obchod, musel býti vyrovnán jiným zbožím, totiž drahým kovem (stříbrem) buď ve formě mince,18) nebo v podobě sekaného stříbra a šperků.19) V Čechách bylo podle zprávy Ibrâhîma ibn Ja'qûba užíváno jako platidla tenkých volně tkaných šátečků,20) podobajících se sítím, kterých nebylo lze prakticky použíti. Měly však pevnou cenu, 10 kusů za jeden denár. S těmito tkaninami se obchodovalo a vespolek účtovalo. Byli prý lidé,

---

bezpodmínečně, že místně oddělená jednotlivá naleziště byla spojena obchodní cestou. K předpokladu pravidelného obchodního styku je třeba lokálně související řady nálezů, naznačujících směr obchodních cest. Povšechně lze stopovati obchodní směry podle druhu mincí takto: na severu, hlavně v Pomořanech, jsou to zvláště mince orientální a byzantské, nordicko-anglické a středoevropské; ve Slezsku a v severním Polsku ubývá nordicko-anglických a arabských mincí a přibývá mincí českých, uherských a polských (l. c., str. 173); *Roman Jakimowicz*, Über die Herkunft der Hacksilberfunde, zvl. ot. z „Congressus secundus archaeologorum Balticorum, Rigae 1930, str. 251 n.; též Wiadomosci Archeologiczne, Warszawa XII, 1933, str. 103 n.

13) *H. Pirenne*, l. c., str. 99.

14) *G. Jacob*, Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter, Leipzig 1887, str. 109; *Hugo Schulmann*, Pommerische Schatzfunde, str. 90 n.; viz též *Menadier*, Z. f. N. XV, dodatek, str. 11.

15) *W. Frenzel*, l. c., mapa 8.; *W. Petzsch*, Die vorgeschichtlichen Münzfunde Pommerns, Greifswald 1931, str. 27 n, popírá vůbec přímý obchod Němců a Arabů se Slovany v pobaltských krajinách a soudí, že přímý obchod ve větším rozsahu byl pouze mezi Slovany a Vikingy.

16) *Georg Jacob*, Arabische Berichte, str. 12.

17) Předměty obchodu uvádí zevrubně *Georg Jacob*, Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalter aus den nordisch-baltischen Ländern, Leipzig 1886 a *týž*, Der nordisch-baltische Handel, str. 126 n.

18) *Karl Sperl*, l. c., str. 9.

19) *A. v. Luschin*, Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit, München 1926, str. 130 n.

20) *G. Jacob*, l. c., str. 12, 13; *V. Novotný*, l. c., str. 543 n.; *J. Schránil*, l. c., str. 318; *Gustav Skalský*, Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví, Praha 1929, str. 74; *týž*, Kníže Václav Svatý a počátky české mince, Svatováclavský sborník I, Praha 1934, str. 186 n.; *W. Frenzel*, l. c., str. 116 n.

kteří jich měli plné truhly. Obyvatelstvo si za ně kupovalo kromě všech běžných potřeb i nejcennější věci, obilí, otroky, koně, zlato a stříbro.

Tato zpráva dosvědčuje, že vnitřní české hospodářství nebylo ještě r. 965, kdy Ibrâhîm ibn Ja'qûb byl v Čechách, na takové výši, aby vyžadovalo ražených mincí i pro běžný domácí obchod. Nesmíme ovšem také přehlédnouti, že denár, ba i půldenár (obol) byl početní jednotkou příliš velké hodnoty, která předpokládala, že životní potřeby byly získávány výměnou nebo pomocnou jednotkou, jakou asi byly právě ony šátečky.[21]) Všimneme-li si však mincovních poměrů v ostatní Evropě,[22]) překvapí nás jistě, jak se vůbec málo mincovalo v prvé polovici 10. století i v našem sousedství. Nehledíme-li k několika královským mincovnám v Německu, kde se začíná raziti denár až kolem r. 930, patří vlastně bavorské mincovny v Řezně a v Solnohradě k nejstarším.[23]) Zvláště dlouho neměla vlastních peněz severovýchodní tržiště v Polsku, Slezsku a na Pobaltí; v polovici 10. století nebyla ještě ražena vlastní mince v pozdější babenberské Východní Marce, ani v Uhrách.[24]) Teprve koncem 10. a začátkem 11. století se naši sousedé pomalu připravují na vlastní ražbu.[25])

Význam mince jako platidla je tedy na počátku druhé poloviny 10. století celkem ještě nepatrný. Mince byla ražena hlavně pro kočující obchodníky, kteří přijížděli na výroční trhy a výměnou kovu za minci platili vlastně již i jakousi tržní dávku. Proto také právo mince bylo téměř vždy spojováno s právem tržním.[26]) Panovníci měli podstatný zájem na tom, aby přilákali kupce na své území a rozmnožili své příjmy z tržních poplatků.[27]) Kočující obchodníci snažili se pak udati po trhu zbylou minci snad jen jako kus kovu tam, kde se ještě vůbec nemincovalo a získati tam za dovezenou cizí minci nové zboží pro další obchod. Že se jim to dařilo, dokazují četné nálezy nejrůznějších cizích mincí smíšených se sekaným stříbrem v Pomořanech, Meklenbursku, Poznaňsku a ve Slezsku, kde tenkráte neměli ještě vlastní mince.[28]) Okruh těchto nálezů je vymezen hrubě tokem horní Odry a jde od jejího dolního toku na západ až téměř k Labi. České mince 10. století se v nich nacházejí ve Slezsku, podél Odry až k jejímu ústí a jdou až na východ do Polska.[29]) Nenalézáme jich však v nálezech sekaného stříbra mezi Labem a Odrou, což je svědectvím toho, že cesta z Čech do obchodního střediska v Pobaltí vedla jen podél řeky Odry.

---

[21]) *Erich Born*, Das Zeitalter des Denars, Leipzig 1924, str. 108, uvádí, že i ve Fríssku bylo užíváno až do 11. století vedle zlatých mincí jako výměnného prostředku lněných a vlněných látek určité délky, které měly později i pevný kursovní poměr ke kovovým mincím. Viz též *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 75. I dělení mincí na půlky a čtvrtky bylo patrně způsobeno potřebou menších měřítek hodnoty. Je známo, že nikdy se nehodí k sobě dva zlomky mincí z nálezu, což svědčí o tom, že mince byla zlomena již dříve, než se dostala do rukou majitele mincí obsažených v nálezu, a že její zlomek koloval již před tím jako samostatná část. *G. Jacob*, Der nordisch-baltische Handel der Araber, str. 57 n.; *H. Buchenau*, Die Regensburger Münze von Ludwig dem Frommen bis Heinrich den Löwen, Das Bayerland, XXXVI. 5, 1926, str. 140.

[22]) *Ed. Fiala*, České denáry, Praha 1895, str. 477 n.

[23]) *J. Menadier*, Das Münzrecht der deutschen Stammesherzoge, Z. f. N. XXVII, str. 158 n.

[24]) Srovnej *Bálint Homan*, Friesacher, Wiener und böhmische Münzen in Ungarn zwischen den Jahren 1200 bis 1338, N. Z., Wien 1917, str. 189 n.

[25]) *J. Smolík*, l. c., str. 25; *H. Buchenau*, l. c., str. 140.

[26]) *E. Born*, l. c., str. 86, 107 a 281 n.; *Walter Taeuber*, Geld und Kredit im Mittelalter, Berlin 1933, str. 70, kde je uvedena i objemná literatura týkající se této otázky.

[27]) *H. Pirenne*, l. c., str. 104 n.

Za to svědčí veliké množství řezenskýcn mincí 10. století, nalézaných téměř ve všech větších nálezech v uvedených severovýchodních krajích[30]) — také již v době, kdy nebylo českých mincí — o tom, že vztahy Řezna se severovýchodem byly velmi čilé. Není důležité, byl-li tento obchod provozován obchodníky řezenskými, nebo jinými obchodníky, snad i Benátčany,[31]) jejichž obchodní cesty již v karolinské době lze stopovati přes Tyroly do Bavor, Augsburgu a Kostnice. Řezno bylo jistě již počátkem 10. století velkým obchodním střediskem, bylo i sídelním městem německých králů. Nehledíme-li k řezenským ražbám z doby Karolingů,32) začal tam raziti mince již vévoda Arnulf (907—937), ale zřejmě až v posledních letech své vlády, někdy kolem r. 930. I jeho nástupci pokračovali v ražbě denárů obdobného typu, který se zove bavorsko-švábským, někdy i řezenským. Není myslitelno, že by obchodní karavany z jihu byly míjely Řezno, jímž vedla přes Čechy nejkratší cesta na severovýchod, k vyhledávanému Baltu. Cesta z Řezna k Baltu šla totiž původně, jak nám to dokazuje celní řád vydaný v Raffelstätten (r. 903-5), podle Dunaje Východní Markou do Velkomoravské říše na prastarou „jantarovou cestu".33) Změna ve směru této cesty přes Čechy a Prahu nastala asi odříznutím původní cesty podle Dunaje Maďary r. 907. Bylo proto užíváno t. zv. domažlické cesty,34) která šla z Řezna přes Cham podle řeky Kouby do Brodu nad Lesy, Kdyně a Domažlic, nebo podél řeky Náby od Nabburgu údolím Schwarzbachu k Mnichovu nad Lesy, na Klenčí a Draženov, také k Domažlicům, kde byla celnice. Odtud se šlo dále do Plzně a přes Mýto, Beroun,

---

[28]) Tyto nálezy vypočítává *Robert Beltz,* Der Schatzfund von Quilitz, Baltische Studien 1927, str. 151 n., kde je uvedena také literatura. *H. Seger,* Die schlesischen Silberschätze, str. 158 n., se pokouší roztříditi stříbrné okrasy z těchto nalezišť podle jejich původu a dochází k názoru, že toto zlomkové stříbro pochází i z Čech (viz též *J. Schránil,* l. c., str. 299 n.); *Roman Jakimowicz,* l. c. str. 251 n.

[29]) Viz velmi přehledné mapy nálezů sekaného stříbra u *W. Frenzela,* l. c.

[30]) *H. Dannenberg,* Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I—IV, Berlin 1876—1905. Tam, kde se příště budeme odvolávati na toto dílo a na mince v něm vyobrazené, označíme je prostě „Dannenberg" a číslem vyobrazení.

[31]) Této otázce věnoval obsáhlou studii německý numismatik *H. Grote* v „Bayerische Münzgeschichte" (Münzstudien VIII, Leipzig 1877, str. 1—264). Vysvětluje rozmach řezenského mincovnictví obchodem Benátčanů. Soudí mylně, že velká potřeba řezenských ražeb v Polsku byla příčinou napodobování bavorských mincí v Polsku, při čemž považuje ražby bavorsko-švábské se zkomolenými opisy za polské napodobeniny. To by pak patrně platilo analogicky i pro českou minci a snad i pro západní mince, které mají zkomolené opisy. Tato studie vyvolala četné diskuse v numismatické literatuře, které se shodují v tom, že tenkráte Polsko by nebylo dovedlo raziti ani tyto napodobeniny, když i jeho první mince z konce 2. poloviny 10. století jsou úplně odlišné fabriky a zarážejí svojí neumělostí (srovnej *H. Buchenau,* l. c., str. 140). I denáry se zkomolenými opisy jsou patrně výrobky původních mincoven. Jejich korumpovanost nutno přičísti na vrub spíše velikému chvatu při mincování a neschopnosti zaměstnaných řezačů (viz též *G. Skalský - J. Schránil,* Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století, N. Č. Č. VI. (1930), str. 41 a *G. Skalský,* Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi, Brandýs n. L. 1932, str. 53). Luschinovi se líbí Grotem jen nadhozený názor, že snad těmito denáry se zkomolenými opisy se zásobili obchodující Benátčané již doma (*Luschin,* N. Z. I. Wien, str. 364 n.; *Dannenberg* I., str. 32 n.). Není ovšem důvodu, proč by Benátčané byli napodobili denáry jen se zkomolenými opisy, když si mohli doma dáti zhotoviti denáry dobře napodobené.

O přímém obchodním styku Benátčanů se střední Evropou v 10. století je velmi málo historických zpráv. Známe zprávu z r. 960, podle které dopisy z Bavor a Saska do Cařihradu byly dopravovány přes Benátky. Ekkehard ze sv. Havla připomíná v kronice svého kláštera již k r. 917 obchodníky, vracející se z Italie (Ekkehart's IV. Casus Sancti Galli, Leipzig 1878, str. 34; *Henry Simonsfeld*, Der Fondaco dei Tedeschi in Venedig und die deutschvenetianischen Handelsbeziehungen II. Stuttgart 1887, str. 7).

32) Řezno bylo za Karolingů patrně jedinou mincovnou na východ od Rýna a razily se tam již za Ludvíka Pobožného (814—840) denáry s karolinským kostelem ve váze 1·50—1·60 *gr. H. Grote*, Bayerische Münzgeschichte, Münzstudien VIII, Leipzig 1877, str. 25; *M. Prou*, Les monnaies Carolingiennes, Paris 1896, str. LXXIX; *H. Buchenau*, l. c., str. 138 n., od něhož téměř doslovně přijímá stať o karolinských denárech *K. Sperl*, l. c., str. 19 n. Souvislá ražba řezenských ražeb od doby karolinské až do doby kmenových vévodů, jak ji sestavuje Buchenau, není pravděpodobná. Není důvodu, proč by Karlovci byli jen v Řezně upustili od ražby svého základního typu. Není také doložen názor, že v Solnohradě začal raziti vévoda Arnulf (907—937) již r. 914, kdy uprchl z Řezna před králem Konrádem a že pokračoval v ražbě mincí v Řezně ihned, když se tam r. 916 opětně vrátil. Podle skrovného počtu a vzácnosti jeho denárových typů (osm ze dvou mincoven: *Skalský*, Kníže Václav Svatý, str. 199), jakož i vzácnosti mincí ještě jeho syna Eberharda (937—938) a jeho bratra Bertholda (938—947) (*H. Buchenau*, l. c., str. 140), lze přece spíše věřiti, že vévoda Arnulf začal raziti až někdy v posledních letech své vlády, asi kolem r. 930. Do té doby spadá i počátek mincování v Breisachu a Curychu (Heřman I. 926—948) a v Bruselu (Giselbert 915—939) (*Born*, l. c., str. 97). *Born* (l. c., str. 105) soudí dokonce, že řezenská mincovna počala s ražbou vévodských denárů až někdy v polovici 10. století, čímž nevědomky podporuje můj názor. Třeba je usvědčen staršími mincemi, že tomu bylo již dříve, přece je z toho patrno, že se nemůže Born spřáteliti s tak starými, vévodskými ražbami v Řezně, jak je určuje Buchenau.

33) *A. v. Luschin*, Wiens Münzwesen, Handel und Verkehr im Mittelalter, Geschichte der Stadt Wien (vydal Altertumsverein) I. sv., Wien 1897, str. 8 n.; *Max Vanesa*, Geschichte N.- und Oberösterreichs I, Gotha 1905, str. 156. Na obě tyto práce upozornil mne laskavě p. Dr. F. Dworschak. Srovnej *A. Korzendorfer*. Handel und Verkehr, str. 130 n.

34) *V. Novotný*, l. c., str. 549.

Lodenice do Prahy. Z Prahy se dostali obchodníci t. zv. kladskou nebo polskou cestou[35]) přes Sadskou, Libici, Chlumec, Náchod, Dušníky, Kladsko, Vratislav na severovýchodní tržiště.

Že tato cesta oživla po válce Čechů s Bavory (936-950),[36]) je patrno i z toho, že po r. 955 dává Jindřich II. raziti denáry řezenského typu na hlavních obchodních stezkách směrem k Čechám, v Chamu, Nabburgu a v Neunburgu,[37]) při čemž už dříve se dostávaly k nám po „zlaté" stezce přes Pasov, na Volary a Prachatice i solnohradské denáry téhož typu. Není tedy pochybnosti o tom, že mince řezenského rázu záhy ovládly i náš trh, stejně jako v Pobaltí, ve Slezsku a v Polsku,[38]) a vítězily svou dobrou jakostí, i když po r. 951 musely konkurovati s novou mincí „Oteliny",[39]) jak se v pramenech zovou Oto-Adelheidské feniky.

Řezenský obchodní vliv v Čechách byl však nemálo posílen i církevními a politickými poměry v prvé polovině 10. století. Čechy příslušely od r. 895 k řezenské diecesi. Vliv duchovenstva spjatého s prostředím řezenským, v jehož rukou bylo i v Čechách veškeré vzdělání, zasahoval ovšem do všech oborů veřejného i soukromého života.[40]) Zasáhl jistě i do vývoje mince. Církevní symbolika ovládala téměř všechny mincovní obrazy i na našich denárech 10. století.[41])

---

[35]) *V. Novotný*, l. c., str. 551; *F. Tadra*, l. c., str. 21.

[36]) Nejstarší nález ve Slezsku, nález v Šosnici v kraji vratislavském (kolem r. 940) nemá řezenských mincí (*H. Seger*, l. c., str. 132). Řezenské mince jsou až v nálezu u Karovane (před r. 980). I z toho se dá usuzovati, že bavorské mince zaplavily Čechy a Slezsko až po ukončení bavorsko-české války, po r. 950.

[37]) *Born*, l. c., str. 104, uvádí správně, že místa, ležící na hlavních obchodních cestách měla největší vyhlídky pro mincování značnějšího rozsahu. Ohledně Neunburgu viz *H. Buchenau*, l. c., str. 140.

[38]) Jasně to dokazuje velký nález u Nového Dvora blíže Duchcova, kde mezi více než 300 kusy denárů bylo jen asi 30 Boleslavů a 150 bavorských mincí (*Smolík*, l. c., str. 22 n.); *Fiala*, l. c., str. 152, stanoví poměr 80 ku 160. Nález u Nového Dvora je nejstarší veliký nález z 10. století na české půdě. Celý obsah nálezu nebyl k veliké škodě české numismatiky vědecky zpracován. Jsme odkázáni jen na kusé zprávy, které se o něm zachovaly. Ohraničen byl prý asi r. 974.

[39]) *Karl Sieburg*, Otteline, Eine rechtsgeschichtliche und numismatische Untersuchung, N. Z. Wien 1934, str. 32, kde autor prokazuje, že Oto-Adelheidské feniky, o které byl sveden snad nejostřejší boj mezi německými numismatiky Dannenbergem a Menadierem, vznikly po r. 951 za Oty I. a že jsou identické s mincemi, které se v pramenech zovou „Oteliny". Opis na těchto fenicích odpovídá právnímu stavu z r. 951, kdy Oto se považoval za italského krále z boží milosti (dei gratia rex), kdežto Adelheida, aniž byla ještě královnou, svojí význačnou osobností se rovnala vladaři. Jméno Adelheid se tedy neuvádí na těchto mincích jen k její poctě, nýbrž má jím býti vyznačeno její státoprávní postavení, a tím vyjádřena legitimita Otova panství v Italii. Oto-Adelheidské feniky jsou tedy dokladem událostí r. 951 a je nutno počítati s jejich ražbou již od této doby.

[40]) *F. Tadra*, l. c., str. 62 n.; *F. Friedensburg*, Die Münze in der Kulturgeschichte, Berlin 1909, str. 81 n.; *Josef Cibulka*, Václavova rotunda Svatého Víta, Svatováclavský sborník I., 1934, str. 306 n.

[41]) *F. Friedensburg*, Die Symbolik der Mittelaltermünzen, Berlin 1913 a *můj*

Všimněme si však také vztahů politických. V prvních létech své vlády zůstal Boleslav věren poměru k říši, jak byl vytvořen Václavem.[42]) Ale od r. 936 do r. 950 stojí Čechy proti Bavorům ve válce. Po skončeném nepřátelství s říší byl obnoven starší poplatek a vrchním dozorem nad Čechy byl pověřen dědic Arnulfův, bratr Otův, Jindřich Bavorský.[43]) Po roce 950 nastává tedy velmi vhodná doba, aby pod vlivem vztahů politických, obchodních a kulturních český kníže Boleslav I. pomýšlel na zaražení vlastní mince, neměl-li jí již dříve, což později dokážeme. Jistě je to i velmi vhodná doba, aby byl českými mincemi napodoben vzor bavorsko-švábský, řezenský,[44]) který nejvíce ohrožoval český trh a byl mu po r. 950 nejběžnější. Byl i typem mincí církevního vládce Boleslavova území, řezenského biskupa, a byl již dlouho hledaným a osvědčeným penízem i na severovýchodních tržištích, jak nás o tom poučují denáry řezenského rázu v nálezech polských, slezských a pobaltských. Že český kníže tak skutečně učinil, o tom svědčí nejen značné řady českých denárů bavorsko-švábského (řezenského) rázu, ale i veliký vliv tohoto typu na našich mincích 10. století i tam, kde se později snažily od něho se odpoutati. Uvidíme, že denáry řezenského rázu, přizpůsobeného české minci, byly raženy u nás i vedle jiných denárů za Boleslava II. Ba ještě za Oldřicha se vrací na české mince lomenice a kříž, které jsme přijali jako mincovní obrazy z Řezna na počátku mincování Boleslava I.

Teprve po válce s Bavory (936-950) se opět uvolnila obchodní cesta z Řezna do Prahy, a přes Čechy na severovýchod k Baltu. Teprve v této době měl tedy Boleslav I. vážné důvody k tomu, aby — stejně jako kmenová knížata v Německu[45]) — pomýšlel na ražbu vlastní mince, nechtěl-li, aby jeho země byla dále zaplavována cizí mincí, jako tomu bylo jinde. Nezačal asi s její ražbou hned po skončené válce, nýbrž teprve po novém oživení pražského tržiště karavanami obchodníků, které přicházely z jihozápadu. Snad byl k tomuto rozhodnutí přinucen i rozšířením svého území,[46]) jistě

článek, Symbolika písmen na nejstarších denárech českých, Věstník Num. spol. čsl., str. 104 n.

[42]) *V. Novotný,* l. c., str. 472 a 481.

[43]) *V. Novotný,* l. c., str. 488.

[44]) *Inama-Sternegg,* l. c., str. 406 n.; *V. Novotný,* l. c., str. 543, pozn. 1.; *J. Schránil,* l. c., str. 320; *W. Friedrich,* l. c., str. 86; *K. Chaura,* l. c., str. 14; *H. Buchenau,* l. c., str. 140; *K. Sperl,* l. c., str. 20.

[45]) *E. Born,* l. c., str. 97; *K. Sperl,* l. c., str. 17.

[46]) *V. Novotný,* l. c., str. 565 soudí, že není dokladu, který by mínění o dobytí Moravy brzy po r. 955 výslovně odporoval. Proti tomu *Holtzmann,* l. c., str. 7. *V. Hrubý,* Původní hranice biskupství pražského, Č. M. M. 1926, zvl. ot., str. 20, soudí, že Boleslav získal spojenecké přátelství se Slavníkem a ovládnuv tak celé Čechy, pokusil se o další výboje na východ od své říše. Tamže str. 59 tvrdí, že Morava byla z područí maďarského vymaněna až po r. 965. Ostatně se samostatným slavníkovským mincováním možno počítati až po r. 981, kdy Slavníka vystřídal jeho nej-

však učinil tak hlavně z toho důvodu, aby zaražením mince si získal značné příjmy, které z ní plynuly.[47])

Obchodní, církevní i politické naše vztahy k Řeznu a dobrá pověst, které se těšily řezenské mince, jsou dostatečnou historickou oporou pro tvrzení, že český kníže Boleslav I., zaváděje vlastní minci, sáhl po osvědčeném vzoru, po řezenském denáru, který napodobil nejen zevním vzhledem, ale i vahou, aby jeho mince mohla s řezenským denárem konkurovati i na cizích trzích.[48]) Negramotné obyvatelstvo poznávalo mince pouze podle obrazu a nestaralo se o opisy a nápisy na nich. Vladařové si proto vybírali pro své mince cizí typy, které byly již známy a těšily se zvláštní oblibě. Boleslav I., zaváděje vlastní denáry řezenského rázu u nás, šel tedy jen vyšlapanou a obvyklou cestou.

Bylo již řečeno, že denárová mince byla jednotkou příliš velké ceny, než aby se mohla vžíti již v 10. století v drobném domácím obchodě, při získávání běžných potřeb obyvatelstva. Byla však obchodní jednotkou pražského trhu a důležitým zdrojem příjmů českého knížete. I když český kníže svou minci samozřejmě opatřil z důvodů státoprávních svým jménem a titulem, jakož i jménem místa, kde byla mince vyražena, byla její funkce representační jen druhořadá. Nelze považovati tuto funkci vůbec za hlavní a snad jediný důvod k zaražení české mince, poněvadž jím nebyla — jak později prokážeme — nikde v 10. století.[49]) Mince nebyla ražena v Čechách také jen proto, aby podporovala obchod se Slovany usedlými na severovýchodě. Tento její úkol, který se vyvinul automaticky, podporoval snad její vývoj a rozmach, stejně jako podepřel rozmach mince bavorské, nebyl však nikdy účelem.[50])

Jistě není náhodou, že bitva na Lechu (955) spadá asi v jedno s počátkem českého mincovnictví podle bavorských vzorů. Tehdy nebyli Maďaři jen vrženi zpět do uherských nížin; u Augsburgu, jehož mincování podle řezenského rázu za svatého biskupa Oldřicha se počíná také po bitvě

---

starší syn Soběslav, poněvadž známe jen slavníkovské ražby se jménem tohoto. Podle typů Soběslavových mincí stalo se tak až asi krátce před založením Boleslavovy mincovny na Vyšehradě, t. j. někdy koncem let osmdesátých 10. století.

[47]) *H. Buchenau,* l. c., str. 140.

[48]) *J. H. Müller,* Deutsche Münzgeschichte, I. Leipzig 1860, str. 168; *J. Menadier,* Das Münzrecht der deutschen Stammesherzoge, str. 165; *E. Born,* l. c., str. 105; *Karl Sperl,* l. c., str. 20, viz též pozn. 38.

[49]) Srovnej *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 71; *týž,* Kníže Václav Svatý, str. 195 n.

[50]) *E. Born,* l. c., str. 104, přijal také theorii Groteho (Münzstudien VIII.), že řezenská mince sloužila výhradně obchodním stykům v Pobaltí. Nelze pochybovati, že řezenské mince, jako nejstarší ražby z tak důležitého obchodního střediska, jakým bylo Řezno, mohly si získati východní a severovýchodní tržiště, ale jejich obliba zesílila jen intensitu ražby, pokud toho bylo potřeba (viz též *K. Sperl,* l. c., str. 25).

na Lechu,[51]) rozhodlo se také, zda česká říše napříště se octne ve sféře vlivů byzantských, nebo zda ji ovládne svým vlivem kultura západní. Doufám, že se nám v našich dalších vývodech podaří důkaz, že byzantské motivy, které lze zjistiti na našich mincích 10. století, nepřišly k nám přímo, nýbrž dalekými oklikami.

Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Biblioteka Główna

---

[51]) *H. Buchenau,* l. c., str. 140. Do této doby spadá i první mince štrasburského biskupa Uda II. (950—965).

II.

Zevní změny denárů a jejich příčiny.

České denáry 10. století napodobují většinou cizí vzory. — Různé důvody, proč byl měněn zevní vzhled mince: důvody obchodní, vliv církve, renovatio monetae. — Metrologické zkoumání a jeho vliv na stanovení chronologie. — Ságrování. — Nálezy a jejich hodnocení pro chronologii.

Chvála a obdiv, kterou literatura zaslouženě věnuje umělecké hodnotě našich denárů (hlavně 12. století), nepatří našim ražbám století desátého. České denáry z této doby jsou svým rázem jednoduché a většinou napodobují cizí denáry buď úplně, nebo aspoň částečně.[52]) Ačkoli se tvrdí o našich denárech 10. století, že tvoří svými typy souvislou řadu, která nepřipouští, aby se na nich najednou objevil zcela nový, dosud neobvyklý obraz, poněvadž obyvatelstvo, které neumělo číst, poznávalo mince pouze podle tohoto obrazu, přece můžeme zjistiti v rázu denárů 10. století několik dosti ostrých přechodů. Všeobecně lze však přijmouti pravidlo, podle kterého měnila svůj vzhled (obraz) napřed pouze jedna strana mince, a teprve později druhá, snad proto, aby lid si pokud možno zvykl na nový typ mince.

Zevní vzhled mince byl již v 10. století poměrně velmi často střídán nejen v Čechách, nýbrž i jinde. Toto měnění mince mělo různé příčiny. Jednou z nich byla snaha konkurovati s cizí oblíbenou mincí, která si získala všeobecně dobrou pověst, nebo v určité končině obchodně důležité se pevně ujala. Podobná snaha měla za následek zavedení i zcela nového obrazu, přizpůsobeného této cizí minci.[53]) Najdeme však mezi našimi denáry 10. století i napodobeniny cizích, vzdálených vzorů, které neměly v Evropě obchodní důležitosti, nýbrž byly kopírovány z důvodů, dnes těžko bezpečně zjistitelných. Nebyly to však ani příčiny politické, proč tyto mince byly napodobeny. Spíše se zdá, že určité církevní vztahy přivedly tyto vzory do Čech, nechceme-li věřiti, že se určitá myšlenka ze staršího cizího denáru zalíbila tomu, kdo rozhodoval o vzhledu české mince.[54])

---

[52]) *Ferd. Friedensburg*, Die Nachahmung fremder Münzbilder besonders im deutschen Mittelalter, Breslau 1910; *Luschin*, Allgemeine Münzkunde, str. 59 n.

[53]) Na př. napodobení anglických mincí Ethelreda II. u nás koncem 10. století. *Fialův* názor, že zde jde o mincovní konvenci (l. c., str. 138), není pravděpodobný. Třeba mincovní spolky se uzavíraly od pradávna, aby zajistily určité minci větší kruh oběhu, přece jen se zdá, že právě v 10. století, kdy ražební právo se roztříštilo na nejmenší obvody, na panství měst a světských i duchovních pánů, spíše se uplatňovala zásada vhodnými napodobeninami vytlačovati konkurující cizí minci. *Luschin* (Allgemeine Münzkunde, str. 293) zná zprávy o mincovních úmluvách až z polovice 12. století. Viz též *Born*, l. c., str. 381 n.

Technická dokonalost těchto napodobených denárů byla podmíněna vyspělostí řezačského mistra, který dělal železa, a jeho pomocníků. Napodobenina byla technicky často i lepší originálu. Naskytne se tedy — nemáme-li některý vzor časově správně stanovený — i otázka, kdo koho napodobil. Není pravděpodobno, že určitá myšlénka denárového obrazu vznikla na dvou místech současně a samostatně,[55]) třeba, zvláště na denárech 10. století, jsou vlastně zobrazovány pouze motivy církevní symboliky, která ovládala téměř úplně mincovnictví raného středověku, stejně jako ostatní výtvarnou práci.[56]) Ale kdyby se i připustila náhoda, že některý jednoduchý obraz vznikl na dvou místech samostatně, není myslitelno, že na mincích dvou národů mohla vzniknouti od sebe neodvisle stejně kombinovaná symbolická myšlenka pro líc nebo rub mince. Takovou sebe jednodušší kombinaci přijímala jedna mince z druhé, a je tedy pro správné časové zařazení mince nutno, abychom bezpečně zjistili vzor a časový sled, aby bylo jasno, kdo koho napodobil. Je také nutno určiti, zda myšlenka byla vzata přímo z původního vzoru, či zda byla užita již dříve pro jiný, také napodobený peníz, který byl prostředníkem mezi původní ražbou a její napodobeninou.

Chronologické srovnání našich mincí Boleslavů stěžuje ovšem velmi okolnost, že následují za sebou čtyři vladaři téhož jména, kteří na mincích nejsou zvláště rozeznáváni, a že tedy je třeba určiti chronologii nedatovaných stejnojmenných ražeb z doby asi 50 let. Pro tuto dobu těžko nalézáme oporu v sousedních Bavorech, zemi v mincovnictví tehdy nejbližší, kde současně s našimi Boleslavy vládli za sebou čtyři vévodové jména Jindřich, jejichž ražby lze od sebe také jen s obtíží rozlišiti. Musíme si proto ujasniti nejen vzory našich denárů, ale hlavně i dobu, kdy určité obrazce byly nebo mohly býti napodobeny. Jiná je doba, kdy mohl býti napodoben denár sousední země, se kterou jsme byli právě v přátelském poměru,[57]) než doba, kdy mohla vzniknouti napodobenina mince země vzdálené.[58]) Minci sousedů, kterou jsme napodobili z hospodářsko-konkurenčních důvodů, napodobili jsme patrně brzy po jejím vzniku, neboť jen pak měla taková napodobenina nějaký praktický účel. Ale denáry odlehlé země, s níž jsme nebyli v žádném přímém obchodním styku, a o jejichž konkurenci jsme zvěděli snad teprve od cizích obchodníků, nebo od poutníků, mohly býti u nás napodobeny teprve po uplynutí mnoha let po jejich vyražení. Vždyť tyto mince se musely státi nejdříve oblíbenou mincí doma, musely býti v množství vyváženy ze svého domova, někdy i do velmi odlehlé krajiny, kde si získaly nové a pevné odbytiště, a teprve pak se o nich mohli dověděti u nás a přikročiti k jejich napodobování.

---

[54]) Nemohu souhlasiti s *Bornem* (l. c., str. 187), že volba obrazu mince byla úplně ponechána mincířům. Vliv církevní v 10. století na mince je příliš patrný a nelze církevní symbolické znalosti, jak je předpokládají mincovní obrazy této doby, považovati za výmysl řemeslníků, řezačů želez, zvláště když i v Čechách můžeme v této době zjistiti hojné původní symbolické obrazy na mincích, jako tři hřeby sbíhající se v jednom bodě, kombinace teček s kroužky a různé samostatné sestavy sakrálních písmen pod lomenicí.

[55]) *J. Menadier,* Die Sachsenpfennige, Z. f. N. XXVI, Berlin 1908, str. 186.

[56]) *F. Friedensburg,* Die Symbolik, str. 1 n.

[57]) Bavory (Řezno).

[58]) Fríšsko, Anglie, Řím atd.

Ale vzhled mince 10. století se měnil ještě z jiného důvodu. Mincování bylo ve středověku velmi důležitým, snad jedním z nejdůležitějších zdrojů panovnické pokladny. Knížata, nemajíce mnoho peněžních důchodů, využitkovala ražby mincí velmi vydatně a snažila se získati si příjmy t. zv. obnovováním mince (renovationes, revocationes, mutationes monetae).[59] Zjistiti dnes způsob, jak se obnovování mince skutečně provádělo, je velmi těžké. V literatuře[60] je hlásán názor, že mince určitého rázu i v 10. století byla ražena jen pro tržní údobí a její platnost byla omezena jen na dobu trvání jednoho trhu. Po trhu denáry tohoto rázu pozbyly síly platidla a nebyly víc než nezmincované stříbro. Držitelé starších mincí byli prý proto nuceni vyměňovati si pro nový trh, snad i za zvláštní poplatek, tedy se ztrátou, minci prohlášenou za neplatnou za minci novou ve vladařské směnárně (cambiu). Při tom byli šizeni i tím, že pozvolna byla vydávána lehčí mince horší jakosti,[61] aby i ze zrna (čistoty) mince plynul zisk do knížecí pokladny. Je zajímavo, že právě z Čech je nejstarší zpráva o tomto zlořádu. Kosmas totiž vypráví, že mince se měnila tři- až čtyřikráte do roka a výrok o tom, že tato změna mince působila zhoubněji než mor a výpalné nepřátel, vkládá do úst Boleslavu II.[62] Ale kritika této zajímavé zprávy svádí k přesvědčení, že Kosmas, který zemřel r. 1125, přenesl prostě z oportunity poměry své doby na konec druhé poloviny 10. století.[63] Nelze ani věřiti, že by byl mohl znáti peněžní poměry této doby, zvláště když tehdá nebyla mince ještě všeobecným platidlem.

Měli-li v knížecím cambiu rozpoznati nové vydání mince, muselo býti nějak znamenáno. Celkový ráz mince — typ — zůstal však patrně při obnovování mince nedotčen,[64]) a zevní změna se týkala asi jen detailů kresby, jak to připouštěla celková primitivní koncepce našich ražeb 10. století. Ale tyto emise nových mincí se děly bez spolupůsobení širšího obyvatelstva. To ani nemohlo, ani nemělo se o nich dověděti. Rychlé střídání mince (až čtyřikrát do roka) vylučovalo při primitivních poměrech 10. století a ještě daleko později, aby obyvatelstvo se dovědělo s potřebnou rychlostí o těchto změnách. Jistě nebylo ani v zájmu knížecího cambia, aby se všeobecně vědělo o tom, jak se výměnou šidí majitelé starších mincí. Že se renovatio monetae neprovádělo tak, jak nás učí literatura, t. j. naprosto přísným stahováním nebo vyměňováním starších ražeb, o tom nás poučují jasně naše domácí nálezy z 10. století. Vedle nové poslední mince v různých emisích bývá v nich vždy ještě přimíchána mince starší, aspoň z určitého časového úseku. Byly tedy v oběhu a platily zároveň nejen různé emise, ale i různé denárové typy. Kdyby tomu tak nebylo, museli bychom míti domácí nálezy, kde by byla zastoupena jen jediná, poslední tržní emise určitého denáru, nebo v nichž by poslední emise (platná) byla oddělena od ostatních mincí neplatných. My však nejen neznáme vůbec takových nálezů, ale neznáme ani nálezů, kde by byl zastoupen jen jediný typ, třeba ve více variantách.[65]) Musíme z toho souditi, že nelze obnovování mince v 10. století ztotožňovati se stahováním mince v době pozdější,[66]) a že spočívalo na jiných zásadách, než bylo tomu třeba jen o 100 let později. Podle jediné historické zprávy, kterou máme o našem peněžnictví z třetí čtvrtiny 10. století, zprávy Ibrâhîma ibn Ja'qûba,[67]) můžeme věřiti, že v této době se razilo u nás ještě poskrovnu, že bylo tedy u nás mincí poměrně ještě málo a že se mince v domácím obchodě ještě všeobecně nevžily. Ale i v Čechách byl úkol denáru jistě analogický jako v Německu a veliké nálezy českých denárů z této doby v Čechách odkryté, v posledním čase (Čistěves, Ostroměř, Sítnice, Stará Boleslav),[68] zahrnující dlouhodobé i krátkodobé úseky, dosvědčují, že se u nás denáry po tržním údobí všeobecně nevyměňovaly za nové a že starší druhy nebyly taveny.[69])

---

[59] *Luschin,* l. c., str. 260 a 279.

[60] *Born,* l. c., str. 107; *Taeuber,* l. c., str. 88 n.

[61] *Taeuber,* l. c., str. 50 n.

[62] *Berthold Bretholz,* Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag, Mon. Germ. historica, Berlin 1923, str. 59; *E. Fiala,* l. c., str. 60 n.; *A. v. Luschin,* Allgemeine Münzkunde, str. 261 n.; *F. Friedensburg,* Die Münze in der Kulturgeschichte, Berlin 1909, str. 86; *G. Skalský,* K dějinám mincovnictví českého, str. 38; *týž,* Denár knížete Václava Svatého, str. 43.

[63] *B. Bretholz,* l. c., str. XXXII.; *H. Buchenau,* l. c., str. 143 vysvětluje veliké bohatství obrazů na českých denárech 12. století vlivem častého obnovování mince.

---

[64]) Že se změny typu asi stejně využilo, zdá se býti velmi pravděpodobné. *Buchenau*, l. c., str. 140, soudí, že změny ve výplních rohů kříže nahrazují letopočty.

[65]) *Fiala*, l. c., str. 61, soudí, že bylo dáno do oběhu najednou více typů, které byly pak stanoveným pořadem stahovány z oběhu a nahrazovány novou mincí týmž pořadem. Novější badání v této věci omezuje správně možnost obnovování mince jen na ony typy, které nenapodobovaly cizí blízkou minci a měly vlastní původní obrazy. Souhlasí i v tom, že asi nebylo možno stahovati minci neplatnou tak, jak by to byl vyžadoval vladařův zájem, nýbrž, že hospodářské poměry byly silnější a dovedly se uchrániti před případnou škodou. Snad i v tom lze hledati důvod, proč naše mince se odloučily záhy od sousedních vzorů a jejich vydavatelé při nedostatku vlastních myšlenek sáhli ke starým oblíbeným vzorům ze vzdálených končin, které případným obnovením mince již nemohly býti dotčeny. Ostatně sotva zde platily všeobecné normy a každý vladař si pomáhal tak, jak to právě připouštěly hospodářské poměry jeho území a obchodní odbytiště. (*W. Hävernick*, Münzverrufungen in Westdeutschland im 12. und 13. Jahrhundert, Frankf. Mzztg. 1933, str. 18; viz též *Schrötter*, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin 1930, heslo „Münzverrufung".)

[66]) *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 52, soudí stejně z náhodného způsobu, kterým byla měněna a sestavována razidla anglosaského typu tohoto nálezu.

[67]) *R. Holtzmann*, l. c., str. 3.

Nelze také plně věřiti theorii, že v 10. století se i běžné mince jenom vážily, třeba vedle placení denáry a šátečky dlouho a dlouho se udržel v nejširších kruzích všude ještě obchod výměnný.[70]) Účelem ražby denárů bylo, aby byla zřejmě a jasně označena váha a jakost kousku drahého kovu, aby nemusel býti znovu zkoušen a vážen.[71]) Překvapující množství denárů, které se u nás našlo hlavně z konce 10. století,[72]) dosvědčuje, že také v Čechách se denár velmi rychle vžíval.[73]) Stále stoupající potřeba peněz, zvyšující automaticky ražební produkci při pozvolném zhoršování jakosti mince, sama o sobě zvyšovala knížecí příjem z ražby. Stačily jistě mince stažené různými směnami a veřejnými dávkami, aby knížecí pokladna vzala z oběhu dostatečný počet starších lepších denárů a nebylo třeba nutiti obyvatelstvo, aby muselo minci vyměňovati a tak ztrácelo k ní důvěru. Ať bude tento názor posuzován jakkoli, nemůže mu býti upřena snaha, že proti dosavadnímu stanovisku, které se opírá pouze o literaturu, se snaží zachytiti pravdu posouzením skutečných poměrů rozborem nálezů.

Právě okolnost, že zůstávalo v platnosti více emisí a více typů, činí marnou každou práci, která by se chtěla pokusiti o to, aby byly chronologicky správně sestaveny všechny změny zevního vzhledu mince 10. století, vzniklé t. zv. jejím obnovováním. Není pro to jiných pomůcek, než zkoušky a srovnávání rytecké práce. Pokusíme se tedy jen o chronologické sestavení typů. Jednotlivé emise (varianty), pokud jsou význačné, srovnáme v jednotlivých typech tak, jak — podle našeho soudu — se v kresbě vyvíjejí, aniž činíme nárok na úplný výčet všech variant.

* * *

---

[68]) *Born*, jak se zdá, neznal těchto nálezů. Viz též *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 46 n. a str. 52.

[69]) Neodvisle od mého názoru došel k podobnému přesvědčení *F. Dworschak* (Studien zum österreichischen Münzwesen V., N. Z. Wien 1935, str. 64) o vývoji rakouského mincovnictví ve 12. století, které asi odpovídá vývoji našich mincí z konce 10. století, poněvadž Rakousko počíná s mincováním teprve asi r. 1130.

[70]) *Born*, l. c., 106—117. Proti názoru Bornově, že majitel mince neměl pro ně jako peníze upotřebení a roztavil je, mluví jasně domácí veliké nálezy.

[71]) *Taeuber*, l. c., str. 48 n.

[72]) *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 44.

[73]) *Týž*, l. c., str. 51 n. Nelze zeslabovati peněžní význam denáru tím (*Born*, l. c., str. 110), že při větších platech stříbrné konvice, svícny a poháry se netavily a nevytloukly se z roztaveného stříbra mince, nýbrž, že byly předměty zhodnoceny prostě podle váhy. Takové úkazy dají se zjistiti i daleko později, kdy o významu mince jako peníze není pochybnosti.

Při třídění denárů se klade v odborné literatuře zvláštní důraz na metrologické zkoumání mincí,[74]) které by nám mělo být nejen důležitou pomůckou při stanovení chronologie našich denárů 10. století, nýbrž mělo by nám ji vlastně určiti samo. Ale správné metrologické zkoumání středověkých mincí a zvláště 10. století je ztíženo tím, že dnes k němu máme po ruce vždy jen nahodilé souhrny denárů, jak se objevují ve sbírkách nebo v nálezech. Tyto denáry mohou býti — a jistě i jsou — z nejrůznějších ražebních údobí, třeba jde o týž typ, ba i o mince z téhož páru razidel. I v českých mincovnách středověkých se razilo „al marco", t. j. z určitého množství stříbra se vyrazilo určité množství denárů, ale nehledělo se na to, aby váha všech vyražených mincí byla přesně táž. Váhové rozdíly až do 0·70 *g* nejsou u našich denárů 10. století vzácností.[75]) Dopadne tedy metrologické zkoumání jinak, vybéřeme-li k němu jen těžké nebo lehké kusy, a jsou tedy jeho výsledky více méně nahodilé, není-li po ruce větší počet mincí z týchž razidel.

Nesmíme také při metrologickém zkoumání přehlédnouti následky t. zv. ságrování,[76]) kterým se zneužívalo důsledků ražby „al marco". Ziskuchtiví lidé vybírali denáry, jejichž váha přesahovala předepsaný průměr a tavili je. Jistě se to dělo již i v mincovně. Třeba nemáme o jejich činnosti u nás v 10. století zpráv, přece je nutno, abychom počítali s tím, že se s touto zločineckou činností počalo hned po zaražení mince, poněvadž její výnosnost byla jistě už známa odjinud.[77]) Ač na to byly stanoveny přísné tresty, ságrovalo se tak dlouho, dokud vůbec byla těžší mince v oběhu. Nezdá se však pravděpodobno, že pouze ságrováním by bylo možno vysvětliti fakt, že se z některých typů našich denárů 10. století dochovaly na naše doby v nálezech jen lehčí kusy, vážící nepatrně přes 0·70 *g*, které by snadno mohly sváděti k domněnce, že mimo denáry a oboly (půldenáry) byly v oběhu ještě mince určené zvláštním, nám dnes neznámým váhovým poměrem.[78]) K této otázce se vracíme v kapitole X.

V zrnu mince nemohlo také býti primitivními prostředky středověké mincovní techniky dosaženo jednotnosti, chyběly chemické znalosti k přípravě předepsané čistoty kovu, z něhož denáry byly raženy.[79]) Mimo to nedovoluje vzácnost našich denárů 10. století, aby mohly býti jednotlivé kusy pro zkoušku roztaveny. Zkouška na kameni je více méně přece jen nahodilá a nelze jí jakost kovu spolehlivě stanoviti někdy ani na 100/1000.⁸⁰) Třeba všechny tyto okolnosti ztěžují silně metrologické zkoumání, přece neopomeneme při jednotlivých typech uvésti jeho výsledky. Závěry z metrologického zkoumání mince musí ovšem býti činěny velmi opatrně.⁸¹)

---

[74]) *Luschin,* Allgemeine Münzkunde, str. 156; srovnej *B. Pick,* Aufsätze zur Numismatik und Archäologie, Jena 1931, str. 137 a 152.

[75]) U bavorských denárů Jindřicha III. (982—985) zjišťuje *Inama-Sternegg* (str. 502) váhový rozdíl 1·19 *g*, udávaje minimální váhu 0·83 *g* a maximální 2·02 *g*. Při tom určuje průměr z 8 kusů vahou 1·07 *g*., tedy menší než je váhový rozdíl u dvou kusů. Denáry Karla Velikého diferují mezi 1·44—1·79 *g*., Karla Holého mezi 1·17—2·11 *g* (*Taeuber,* l. c., str. 70).

[76]) Od německého slova „Der Seiger"; byly tak pojmenovány váhy určené pro vážení mincí. *Luschin,* Allgemeine Münzkunde, str. 216 n. a str. 264 n.; *Born,* l. c., str. 214 n.; *Schrötter,* Wörterbuch pod heslem „Seigern".

[77]) *Taeuber,* l. c., str. 50.

[78]) O těchto ražbách pojednáme v kapitole X.

[79]) *Born,* l. c., str. 210 n.; *Taeuber,* l. c., str. 86 n.

* * *

Velmi důležitou pomůckou při stanovení chronologie našich denárů 10. století jsou správně vědecky zpracované nálezy. V odborné literatuře⁸²) se ujalo mínění, že mince 10. století z nejrůznějších zemí, nalezené ve velkých nálezech ve Slezsku, Polsku, v Pobaltí a v severních zemích pohromadě buď bez, nebo se sekaným stříbrem se dostaly do ciziny najednou, jako majetek, dovezený cizím kočovným obchodníkem v době, kdy již tyto mince doma vyšly z oběhu a staly se vlastně jen částí kovu, který byl vážen. To však nemusí platiti všeobecně, zvláště ne pro mince sousedních zemí, od jejichž vydání neuplynulo mnoho času. Považujeme-li zakopaný nález za majetek domácího člověka⁸³) usedlého v místě, kde byl učiněn, v území, které nemělo vlastní mince, snad i domácího překupníka,⁸⁴) který vyměňoval zboží se svými krajany, aby je prodával cizozemci za mince jím přivezené, pak můžeme si zcela dobře představiti, že se tento souhrn mincí seskupoval u majitele ponenáhlu, že cizí obchodníci přinášeli běžné mince, u nich doma ještě platné, a že teprve v rukou tohoto domácího člověka uplynutím času se staly kusem stříbra. Nebude nám pak ani na závadu, chybí-li v nálezu mince z určitého údobí. To si vysvětlíme prostě tím, že v tomto údobí nepřišel žádný obchodník z té či oné končiny, neboť časté boje a války tomu lehce zabránily.⁸⁵)

---

⁸⁰) Na tento fakt mne laskavě upozornil přednosta puncovní služby v Praze, p. ing. Vaněček.

⁸¹) Viz *Dannenberg*, l. c., str. 14. Metrologickému zkoumání českých denárů věnoval *G. Skalský* studii K dějinám mincovnictví českého a moravského do počátku XIII. stol., o níž jsme se zmínili již dříve. Podle *Fialy* (l. c., str. 113) byla zjištěna přepalováním nejlepší jakost u denárů typu Biagoty (943, 960/1000); zkouškou na kameni jsem zjistil, že průměrná jakost našich denárů 10. století je mezi 800—850/1000 a klesá u některých mincí ku konci 10. století až asi na 750/1000. Ale ještě ethelredský typ náš vykazuje zkouškou na kameni jemnost nad 850/1000 (viz *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 49).

⁸²) *Smolík*, l. c., str. 21.

⁸³) Podobně soudil již *F. Dworschak* (Studien zum österreichischen Münzwesen des Mittelalters IV., N. Z., Wien 1934, str. 59) o rakouských a francouzských mincích z nálezů uherských z 12. století, že nejde o majetek účastníka druhé křižácké války, nýbrž o majetek domácího člověka, který za tyto mince odprodal zboží křižákům.

⁸⁴) *V. Vojtíšek*, O vzniku pražského města, str. 9.

⁸⁵) *W. Petzsch*, l. c., str. 58 n.

Třeba tedy tyto veliké cizozemské nálezy, z nichž se nedá poznati, kdy ten či onen typ se do nich dostal, nepodávají nám zprávy o době, kdy určitá mince vznikla a platila doma, přece jen jsou i svým složením nesmírně důležitou pomůckou pro časové vymezení oběhu oněch mincí, které se v nich vyskytují nebo nevyskytují. Nálezy tvoří souhrny mincí omezené časově dopředu, ale neudávají nám, jak nutno tyto mince seřaditi, zvláště následuje-li po sobě více stejnojmenných panovníků, jak tomu bylo u nás v 10. století. Dobu zakopání určuje sice obyčejně v nálezu zjištěná mince nejmladší, která se dá datovati dobovým úsekem vlády panovníkovy, který ji vydal. Jsou však případy, že nález byl zakopán později, než byla vydána i nejmladší mince.⁸⁶) Budeme-li patřičně rozlišovati dobu ražby mince od doby, kdy byla dovezena do území nálezového, a od doby, kdy byla zakopána, které většinou nejsou identické, pomohou nám i tyto veliké úhrnné nálezy často při sestavování chronologie našich denárů 10. století, třeba známe, bohužel, poměrně vůbec málo nálezů, zakopaných v cizině před r. 1000 a správně popsaných.

Poněkud jinak je tomu u nálezů domácích. Zde jde někdy o jmění získané v krátké době, které, bylo-li zakopáno brzy po svém vzniku, podává nám místní obraz oběživa v několika málo letech. Ale i zde je to většinou majetek domácího člověka⁸⁷) a peníze nebyly často zakopány hned nebo brzy po nabytí, nýbrž až mnohem později. Děti je dědily po rodičích, a

---

⁸⁶) *Sture Bolin* (Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, Lund 1926) se pokusil nejnověji stanoviti novou methodou dobu zakopání nálezů římských mincí v Pomořanech. Tvrdí, že římské mince nepřišly tam přímo, nýbrž oklikou ze severu a byly zakopány tedy daleko později, než se dosud myslelo. Viz *W. Petzsch*, l. c., str. 27, který této methody používá pro nálezy mincí a sekaného stříbra v Pomořanech. Popírá přímý obchod Němců a Arabů s tímto územím a připouští ve větším rozsahu pouze obchod Vikingů se Slovany, jenž byl podporován velikými obchodními městy Jumne, Haithabu, Truso a Ostrogard při ústí řeky Odry. Usuzuje z toho, že souhrn mincí v nálezech je zde odvislý od toho, jak byl seskupen v rukou Vikingů. Německé mince přišly prý nejdříve do Skandinavie a odtud se teprve dostaly do Pomořan. Z toho odvozuje Petzsch, že nálezy byly daleko později zakopány, než jak nám to dosud určovala theorie o nejmladší v nich nalezené minci. Nechci se zabývati zde blíže touto otázkou, poukazuji pouze opětně na uvedenou již práci *Waltra Frenzela*, Vorgeschichte der Lausitzen, kde na připojených mapkách je patrno, že i německé denáry v nálezech sekaného stříbra se táhnou od Pomořan na jih až k nynější česko-moravské hranici (tab. 12), a že české mince v těchto nálezech převládají v Horním Slezsku a v Polsku (tab. 13). Nemůže tedy býti pro tyto nálezy rozhodujícím jen souhrn mincí, který přišel ze Skandinavie, nýbrž i mince, které byly přineseny po obchodních cestách z jihu a z jihozápadu. Ale i kdyby se musela doba zakopání nálezů podle Petzschovy theorie posunouti daleko od doby, kdy vznikla nejmladší mince nálezu, zůstane souhrn nalezených mincí stejně směrodatným celkem pro stanovení chronologie. Nebudeme pak mluviti o době zakopání nálezů, nýbrž o době, kdy majitel mincí skončil jejich střádání. Srovnej také *R. Jakimowicz*, l. c., str. 255.

⁸⁷) *J. Smolík*, l. c., str. 21; srovnej *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 75 a *týž*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 51.

noví majitelé přidávali k nim i ojedinělé mince, které získávali sami.[88]) Pak ovšem takový nález, není-li náležitě analysován podle všech známek, které lze z něho vyčísti, velmi klame a dovede svésti na zcestí v úsudku, kdy ta či ona mince byla v oběhu. Nemůžeme tedy říci, že na př. domácí nález sítnický, o němž později pojednáme zevrubněji, který obsahoval mince Boleslava I. a II. a také mince Jaromírovy, zahrnuje mince bezprostředně předcházející Jaromírově vládě, nýbrž přesvědčíme se později, že kmen tohoto nálezu je datován dobou vlády Boleslava I., že se k němu po léta přikládaly malé úspory, až poměry, patrně válečné, přinutily majitele, aby celý svůj majetek svěřil pokladně-zemi. Kmenové denáry jsou dokonce vesměs neopotřebované a dostaly se patrně do rukou majitele nějakou obchodní transakcí rychle, snad najednou, brzy po tom, kdy byly vyraženy, kdežto pozdější příměšky přišly do souhrnu mincí po běžné cirkulaci.[89])

Při třídění nálezů na cizí a domácí byla dosud úplně přehlížena okolnost, že nálezy nelze rozlišovali podle dnešních našich zeměpisných hranic, nýbrž že je nutno je děliti podle toho, jaké území zahrnovala česká říše v době, kdy nález byl zakopán. Nemůžeme tedy souhlasiti se Smolíkovým rozdělením[90]) zahraničních nálezů na nálezy v Polsku, ve Slezsku a v Pomořanech, poněvadž ze slezských nálezů bude nutno hlavně část, ležící v horním a středním Slezsku považovati za domácí.[91]) Zvláště důležité pro posouzení chronologie českých mincí 10. století jsou nálezy v Karovane a v Byrči. Také historikům budou tyto nálezy důležitou pomůckou pro časové určení hranic české říše v 10. století,[92]) které dosud nebylo použito.[93])

Pro stanovení chronologie našich mincí 10. století jsou však důležité nejen nálezy, v nichž se nalezly české denáry, nýbrž je třeba všimnouti si bedlivě i nálezů zakopaných před r. 1000, v nichž české mince nebyly. Je to důležité hlavně při řešení otázky, kdy se začalo u nás s ražbou mincí vůbec a které naše denáry jsou nejstarší. Nenajdeme-li ve všech cizozemských nálezech zakopaných do roku 960—970, v nichž jsou zastoupeny i denáry řezenské, českých ražeb, musíme z toho usuzovati, že se u nás před r. 950, ba snad ještě i později vůbec nemincovalo. Najdou-li se pak ve všech nálezech zakopaných v létech asi do r. 980 ojediněle jen naše denáry určitého řezenského rázu a žádného jiného, musíme tento typ považovati za náš nejstarší. Nemůžeme však míti za nejstarší typ českých denárů minci, kterou nenajdeme vůbec v nálezech zakopaných před r. 970—980, obsahujících i jiné české denáry, a která se objevuje jen v nálezech, o nichž můžeme s jistotou říci, že souhrn jejich končí až po těchto létech.

---

[88]) *W. Petzsch*, l. c., str. 59, poukazuje na nález v Rügenwalde, kde po 100 letech byl přiložen přírůstek k základu nálezu a i na jiné nálezy. Nutno ovšem v takových případech postupovati velmi opatrně a zkoumati, kdo nález prohlížel, a zda jednotlivá pozdější mince se nedostala do nálezu snahou nějakého nesvědomitého „znalce", který za ni získal vzácný kus, aniž majitel neznalý mincí to zpozoroval na nezměněném počtu kusů.

[89]) Tak opotřebovanost několika mincí Boleslava II. ethelredského typu v sítnickém nálezu přivedla Fialu k chybnému závěru, že kmen nálezu, mince Boleslava I., považoval za mladší ethelredského typu, za mince Boleslava III. *Ed. Fiala*, Poznámky k nálezu sítnickému, str. 242 n.

[90]) *J. Smolík*, l. c., str. 21 n.

[91]) *V. Hrubý*, l. c., str. 37—45.

[92]) *V. Hrubý*, l. c., str. 48 n.

[93]) Před r. 999 se koncentrují téměř všechny slezské nálezy na levém břehu Odry a svědčí o tom, že v boji s Poláky tato řeka byla důležitou strategickou čarou. (Srovnej mapku tab. IX. v článku *H. Segra*, Die schlesischen Silberschätze, Altschlesien 1928.)

III.

Řezenský typ českých denárů.

1—18.[94]

Nejstarší české denáry v numismatické literatuře. — Mečový denárový typ není českého původu. Je napodobeninou svatopetrského peníze raženého v Yorku v Northumberlandu. Není také nejstarší ražbou Boleslava I. — Nejstarší denárový typ český je bavorsko-švábský, ražený podle řezenských mincí po r. 955. — Boleslav I. razil první mince až po r. 955. Dokazuje to rytecká práce, nálezy a metrologické zkoumání.

Pokusil jsem se ukázati, jak z českých vztahů politických, obchodních i církevních v 10. století vyplývá, že mince Boleslava I. mohla vzniknouti teprve po r. 950 a že se nutně přizpůsobila svým vzhledem řezenskému vzoru. Jak se k této otázce staví dosavadní numismatická literatura? Ponecháme stranou nekritické názory Voigtovy,[95] Cappeovy[96] a Hankovy[97] o nejstarší české minci. Fiala jinak pohlížel na tuto otázku v popisu Donebauerovy sbírky,[98] jinak ve svých „Denárech“.[99] Fiala i Smolík,[100] třeba se rozcházejí v chronologii českých denárů tří Boleslavů, přece se shodli v tom, že prvé české mince byly raženy až po r. 950. Oba posléze jmenovaní autoři označují jako první české denáry mince s mečem, které považují za mince domácího rázu, poněvadž pro ně nemohli zjistiti v cizím mincovnictví vzor. Také Menadier, jenž se při popisu byrčského nálezu[101] po prvé ujal vědeckého rozboru a chronologického seřazení boleslavských a slavníkovských denárů, považuje mečové denáry — registruje je jako nejstarší — za myšlenkově původní české ražby, vynikající prý „nepopiratelnou hrubostí“.

---

[94] Číslice pod nadpisem označují čísla denárů na připojených tabulkách. V textu se odkazuje na tabulky kursivovými číslicemi v hranatých závorkách.

[95] *A. Voigt,* Beschreibung der Böhmischen Münzen I., Praha 1771, str. 63 n.

[96] *Cappe,* Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige von Boleslav I. bis Wenzel II., Mit. der numism. Gesellschaft, Berlin 1846, str. 29 n.

[97] *V. Hanka,* Popsání a vyobrazení českých mincí, Pam. arch. I., Praha 1855, str. 235 a 283.

[98] *Ed. Fiala,* Beschreibung der Sammlung des Max Donebauer, Praha 1880, str. 9 n.

[99] *Ed. Fiala,* České denáry, str. 222. Toto dílo bude při citování vyobrazení mincí označováno písmenem „F“.

[100] *J. Smolík,* Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje, Praha 1899, str. 40. Toto dílo bude citováno při odkazech na vyobrazení mincí „Sm“.

[101] *J. Menadier,* Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, Z. f. N. XI., str. 158 n. (O byrčském nálezu viz též později v kapitole X.)

Názor, že mečové denáry jsou nejstaršími a prvními ražbami Boleslava I. přijal i Skalský,[102]) při čemž posunul počátky ražby těchto denárů zpět až do r. 930, jednak z důvodů typologických, jednak proto, aby jimi navázal na denár sv. Václava, který jsme oba považovali za první českou minci.[103]) Krátce před tím Karel Chaura, odmítaje vůbec Václavův denár, prohlásil za první naši minci denár bavorsko-švábského typu F. II-8 a vyslovil se, aniž by svůj soud blíže odůvodnil,[104]) pro zařazení našich mečových denárů až do druhé poloviny 10. století.

Jak správně poznal už Friedensburg,[105]) není náš mečový denárový typ původu českého, nýbrž je to napodobenina svatopetrských mincí dánských králů z Yorku v Northumberlandu,[106]) ražených tam hlavně koncem prvé polovice 10. století, přizpůsobená pro naše mincovnictví tak, že v rubu je spojena s kaplicí podle bavorsko-švábského způsobu. Tím však odpadá důvod, proč Fiala i Smolík označili naše mečové denáry jako nejstarší ražby Boleslava I., které podle jejich mínění nelze později vsunouti do řady českých mincí. Není důvodu, proč by Boleslav I. za vzor pro svoji první minci byl zvolil anglosasko-vikingský denár z Yorku. Naopak je nutno hledati pro naše mečové denáry řádné a časově správné zařazení mezi naše mince 10. století a je třeba znovu zkoušeti, které naše denáry jsou nejstarší.

Přistupuji-li dnes po uplynutí téměř 11 let od doby, kdy sám jsem hájil denár sv. Václava[107]) k opětnému řešení otázky, které boleslavské a které české denáry vůbec jsou nejstarší, začnu Smolíkovými slovy:[108]) „Předpokládá se totiž, že vévoda, chystaje se k ražení takových denárů — zejména byly-li to jeho denáry vůbec první — postaral se dříve mimo jiné o řádné řezače kolků, tedy o muže v tomto umění zběhlé a zkušené. Že by vévoda a s ním všichni v mincovně zaměstnaní a zodpovědní hned první denáry určitého typu pustili do světa s obrazy a opisy nezřetelnými, znešvařenými a u porovnání se současnými cizími denáry zevnějškem svým nedostatečnými, tomu nesnadno uvěřiti. Spíše se zamlouvá domněnka na snadě ležící, že každý vévoda v takovém případě o to náležitou péči měl, aby jeho nové denáry, jsouce jinak v zrnu a stříži s cizími rovnocenné, též svým zevnějškem nejen doma, nýbrž i za hranicemi se odporučovaly a obliby nalezly.“

---

[102]) *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 50 n.

[103]) Viz též *můj* článek, Denár knížete Václava Svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, Věstník Num. spol. čsl. č. 9., 1923, str. 202 n. a *můj* referát o Skalského knize „Denár knížete Václava Svatého“ v Národních Listech ze dne 9. února 1930, č. 39.

[104]) *Karel Chaura,* Pravda o denáru svatováclavském, Praha 1929, str. 15.

[105]) *F. Friedensburg,* Die Symbolik, str. 273; srovnej *G. Skalský,* l. c., str. 55; *týž,* Kníže Václav Svatý, str. 203.

[106]) *C. F. Keary,* A Cataloque of English coins in the British Museum, Anglo-Saxon series, vol. I., London 1887, tab. XXX—1—4 a str. 239 n.; *G. C. Brooke,* English coins, London 1932, str. 40, tab. X—10, 11; *Ch. W. C. Oman,* The Danish kingdom of York, The Archaeological Journal XCI., London 1934, str. 11 n., tab. I. a II.

[107]) *Viktor Katz,* Denár knížete Václava Svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, str. 202 n.

[108]) *Smolík,* l. c., str. 13.

Smolík však sám nedodržel tuto svoji správnou zásadu, neboť hned označil za nejstarší denár s opisem **+ BOLEZLAV** a **+ PRAGA · ∽** *[51]*, vážící 0·90 *g* o průměru 19 *mm*. Učinil tak ovšem proto, poněvadž tento denár s mečem a kovadlinou na líci a s kaplicí v rubu, považoval, jak bylo již výše uvedeno, za původní český vzor, pro nějž nenalezl v evropském mincovnictví předlohy podobného typu, vydané dříve. V tom se ovšem, jak již víme, mýlil.[109]) K těmto mečovým denárům a jejich předlohám se ještě zevrubně vrátíme.

K. Chaura považuje za nejstarší náš denárový typ denár F II-8 *[25]*, který má v líci kříž s tečkou mezi rameny v každém úhlu a v rubu **< CI** pod lomenicí.[110]) Byl by tedy náš nejstarší denár napodobeninou řezenského denáru Jindřicha I. (948—955) s **OZI** pod lomenicí, jak je nalézáme již dříve na řezenských denárech Arnulfa a Bertholda.[111]) Můžeme sice na tento peníz navázati řadu jiných našich denárů, zejména kmen nálezu sítnického,[112]) ale pak nedodržujeme výše citovanou správnou zásadu Smolíkovu. Celá tato skupina má totiž v rubu zkrácený opis **PRAGA · CIV ·**, kdežto nejstarší bavorsko-švábské denáry mají vesměs mincovnu označenu celým slovem **CIVITA ∽**. Bylo by podivné, kdyby se byl první český řezač, který byl snad i žákem bavorsko-švábské školy, nebo byl dokonce snad i z Bavor do Čech povolán, odhodlal již na prvních českých mincích k tak radikální, samostatné a předloze neodpovídající zkratce v opisu.

A přece mezi nejstaršími českými mincemi bavorsko-švábského typu nacházíme denáry, které mají úplné, nezkrácené opisy, jsou širokého střížku a mají dobrou, plnou váhu, ba blíží se svým vzorům i tvarem vnitřních obvodků z hrubých perliček a v trojhran uzavřenou lomenicí. Jsou to naše denáry, které mají v líci křížek, v jehož třech rozích mezi rameny je po třech tečkách a pod lomenicí různé slabiky, přijaté z řezenských a jiných bavorsko-švábských vzorů, ražených v Řezně, v Nabburgu, v Neunburgu, v Solnohradě a Augsburgu.[113]) Tyto denáry se objevují podle dosavadního výsledku badání v Bavorsku poprvé po r. 955, tedy v době, která byla již i u nás, jak jsme vysvětlili, vhodná pro zavedení vlastní mince Boleslava I. Naše stejně stylisované denáry se slabikami RE, PER, PRA, TOG, EO ~. IOA, CHO, ꓭO, ODO pod lomenicí *[1—15]* byly tedy raženy jistě velmi brzy po vzniku uvedených bavorských vzorů. Můžeme proto naše denáry v líci s křížkem, který má ve třech rozích mezi rameny po třech tečkách, podle vnějších známek mince považovati za naše nejstarší ražby. Jim předcházel pak snad jen denár s **RƎ** pod lomenicí *[1]*, který má v protilehlých úhlech kříže po dvou nebo jedné tečce (Sm. III-49) nebo má ve třech rozích po jedné, ve čtvrtém po dvou tečkách[114] a je i v bavorských denárech považován za starší.[115] Nevadí nám pak ani, že denár označený za nejstarší K. Chaurou má v líci kříž, v jehož třech rozích je po tečce tak, jak se vyskytuje na starších bavorských denárech, poněvadž se takový kříž se čtyřmi tečkami opakuje v Bavorsku ještě později, stejně jako slabika OZI (**<ZI**) pod lomenicí.

---

[109]) Srovnej *Smolík*, l. c., str. 40.

[110]) *K. Chaura*, Pravda o denáru svatováclavském, str. 15 n.

[111]) O Z I pod lomenicí se vyskytuje na řezenských denárech asi v létech 925—955 (*Karl Sperl*, l. c., str. 70).

[112]) *Ed. Fiala*, Poznámky k nálezu sítnickému, str. 242. Popis Fialův je pracován již v jeho těžké nemoci a neodpovídá ani číselně, ani popisem mincí, skutečnosti. Vrátíme se k tomuto důležitému nálezu v kapitole V.

[113]) V Augsburgu razil je biskup Oldřich (923—973), v Řezně, v Nabburgu a v Neunburgu Jindřich II. za první své vlády (955—976). Lze je tedy přibližně

Podívejme se nyní, jak nám tuto naši novou theorii o nejstarším typu denárů Boleslava I. podporují rozbory nálezů. V tom směru považuji za velmi důležitý nález u vsi Karovane ve vratislavském kraji,[116] zakopaný asi v letech 976—982, který obsahoval skoro výlučně bavorsko-švábské denáry, z českých pak jen 6 denárů našeho typu, který jsme označili právě za nejstarší minci Boleslava I. Je možno vysvětliti tento fakt jinak, než že v době, kdy uvedený typ byl u nás v oběhu a byl střádán kmen nálezu, nebylo tu ještě jiných českých denárů, zvláště když si uvědomíme, že jde vlastně o nález domácí, když vratislavský kraj patřil v té době k české říši?[117]

Mám však pro své tvrzení, že Boleslav I. počal s ražbou mincí až po r. 955 a že uvedené denáry podle bavorsko-švábského vzoru jsou jeho nejstarší typ, ještě jiné a lepší doklady. Naši numismatičtí badatelé, určujíce stáří našich denárů 10. století, všímali si dosud vždy jen nálezů, v nichž se našly naše denáry, ale úplně opomenuli všimnouti si denárových nálezů z 10. století, v nichž nebylo českých mincí, poněvadž tyto nálezy byly zakopány dříve, než se české denáry dostaly obchodem do krajin, kde nálezy byly učiněny. Probéřeme-li všechny takové dosud známé nálezy vidíme zcela jasný obraz: bez českých denárů vůbec je nález v Turvii[118] v prov.

---

klásti do let 955—976 (Dannenberg 1020, 1022, 1117, 1022 a 1725). *H. Buchenau*, l. c., str. 140. Srovnej *G. Skalský*, Denáry se jménem Biagoty a Emmy, zvláštní otisk z Novotného Sborníku, Praha 1931, str. 69.

[114] *F. Friedensburg*, Der Silberfund von Karovane, Schlesiens Vorzeit III., Breslau 1881, str. 231, č. 56.

[115] *Dannenberg* 1063.

[116] *F. Friedensburg*, l. c., č. 51—56; srovnej též *G. Skalský*, Denáry se jménem Biagoty a Emmy, str. 71.

[117] *V. Hrubý*, Původní hranice, str. 69.

[118] *B. V. Koehne*, Der Fund von Tureff, Mémoires St. Pétersbourg, V, 1851, str. 241. Koehne sestavil tento popis podle zápisů Ph. H. Cappeho a uvádí, že v tomto

poznaňské, zakopaný určitě před r. 976, spíše brzy po r. 965, ač obsahoval mnoho bavorských denárů, vydaných před r. 965. Stejně chybějí české mince v nálezu v Paretzu (u Potzdamu),[119] zakopaném asi r. 975 a v nálezu u Tempelhofu (Branibory, kraj Soldin),[120] ač oba obsahují četné bavorské mince. Také v nálezu u Paatzigu[121] v Pomořanech, zakopaném asi r. 950 není české mince.

Podívejme se teď, jak vypadají české mince v nejstarších nálezech v cizině. Nález v Uszczi (v provincii poznaňské),[122] zakopaný asi po r. 970, má jediný denár Boleslava I. s PER *[3]* pod lomenicí, který patří do skupiny denárů, kterou jsem označil za první a nejstarší český typ. Nález v Obrzycku[123] nad Vislou, zakopaný asi r. 973, ač obsahoval na 100 kusů řezenských denárů Jindřicha I. a II., vykazuje pouze jediný zlomek denáru Biagoty *[9]*,[124] tedy zase minci naší nejstarší skupiny. V nálezu u Siroševice v Poznaňsku,[125] zakopaném asi r. 980, je jediný denár Boleslava I., tohoto bavorsko-švábského typu, označeného námi za nejstarší a v druhém nálezu u Nieder-Landin[126] v okresu Frankfurt n. Odrou, zakopaném před r. 990 byly mezi četnými řezenskými denáry do r. 985 dva denáry Biagoty *[9]* a jeden typu Fiala II-20 *[70]*. V nálezu v Minsku na Rusi[127] se našel mezi 275 denáry jen jeden Boleslav (F. II-9) *[73]*, ač nález byl zakopán asi po

---

nálezu bylo mimo popsané mince 80 zlomků kufických mincí a orientální ozdoba na krk. Většina nalezených mincí je švábského a bavorského původu. Koehne výslovně uvádí, že v nálezu nebylo českých mincí. Vysvětluje to tím, že majitel neprošel Čechy. Oproti tomu uvádí *Fiala*, Č. denáry, str. 152, že i v tomto nálezu byly české mince, ale neudává které. Při tom se odvolává jen na Koehneův popis. Popis tohoto nálezu byl velmi ostře kritisován ve sporu Dannenberg-Menadier o stáří feniků Oto-Adelheidských, ale nikde není zmínky o tom, že by byl obsahoval Boleslavovy denáry. (Viz též *Dannenberg*, l. c., str. 42-43, *Menadier*, Deutsche Münzen I., str. 190 a *Dannenberg*, Z. f. N. XVII, str. 107 a n.)

[119] Z. f. N. IX., str. 289.

[120] Z. f. N. XIV., str. 212.

[121] *Dannenberg*, l. c., str. 877 z Baltische Studien, N. F. VI. 1902, str. 74; *W. Petzsch*, l. c., str. 37.

[122] Z. f. N., XV., 1887, str. 178; *G. Skalský*, Denáry se jménem Biagoty a Emmy, str. 71 n.

[123] *Dannenberg*, l. c., str. 41; *G. Skalský*, l. c., str. 71, ohraničuje tento nález r. 970.

[124] Že právě denár se jménem manželky Boleslava I. Biagoty je nejmladším výběžkem nejstarší skupiny našich denárů, není nic mimořádného. *Menadierův* článek „Der Hochzeitspfennig Herzogs Heinrich des Löwen" (Deutsche Münzen, Berlin 1891, str. 86 n.) seznamuje nás s četnými příklady společných mincí také s obrazem kněžny vedle knížete. Jako nejstarší, na kterých je jméno manželky vladaře bez jejího obrazu, uvádí Menadier dolnoitalské feniky císaře Ludvíka II. (855—875) a jeho manželky Engelbergy. Boleslav navazuje patrně svými denáry se jménem Biagoty na oblíbené denáry Oto-Adelheidské. (Viz též *K. Sieburg*, l. c., str. 53 a str. 56.)

[125] Z. f. N. XXIII., str. 273.

[126] Z. f. N. XXIII., str. 89.

[127] Berl. Bl. VI., str. 287.

r. 980. Pěkně nám potvrzuje naše nejstarší mince nález, vykopaný r. 1923 u Zalesie blíže Lodže, ukrytý před r. 980, jenž vedle četných denárů německých, švédských, bavorských, arabských dirhem a mincí byzantských, obsahoval jen čtyři kusy českých denárů typu Sm. II-47 s PER pod lomenicí.127a) Kdyby nebyly uvedené denáry nejstarším českým typem, nebyly by se nalezly v těchto všech nálezech, pokud české mince vůbec obsahují, jen denáry tohoto druhu. Z toho pak, že zde není vůbec nikde zastoupen český denár mečového typu, musíme věřiti, že není naší nejstarší mincí, stejně však, že není naší nejstarší mincí jiný typ ražený podle bavorsko-švábských vzorů.

Naše mečové denáry *[45—68]* se objevují ve starších cizozemských nálezech až v nálezu u Stolpe v Zadních Pomořanech,128) u Fölhagenu v Gotlandsku,129) v Mierzyszyně (Meisterwalde),130) v Byrči,131) nálezech zakopaných vesměs až po r. 990. Je zajímavo, že starší typ našeho mečového denáru nebyl ani v domácím mančickém nálezu,132) o němž pojednáme ještě později.

Všimněme si ještě metrologických dat skupiny denárů, kterou označujeme za naše nejstarší a první. Smolík uvádí váhu u denáru s PER pod lomenicí *[3]* 1·23, 0·95, 0·93, 1·14, 0·90, 1·10, s RE *[2]* 1·03, 0·97, s PRA *[4]* 1·16, 1·28, s IOA 1·05, s **TOƆ** *[6, 7]* 1·20, 1·30, 1·06, u Biagoty *[8, 9]* 1·05 a 1·50 *g*; činí tedy průměr u 16 kusů 1·12 *g*. Fiala uvádí váhu tohoto typu u 20 kusů průměrem 1·15 *g* a jakost při typu F. I-24 a 28 951/1000. Skalský zjišťuje průměrnou váhu 1·083 *g*, s 5% přídavkem 1·175 *g*.133) Připočítáme-li těchto 5% k výše uvedeným průměrům, dostaneme průměry 1·176 *g* a 1·208 *g*. 22 řezenských denárů Jindřicha II. (955—976) z mnichovského kabinetu134) váží 0·99, 1·75, 1·23, 1·67, 1·75, 1·35, 1·30, 1·45,

---

127a) Wiadomósci numizmątyczno-archeologiczne, Kraków 1925, str. 69 n.

128) *H. Dannenberg*, Der Münzfund von Stolpe, Mém. St. Pét. II., str. 96; viz též *Fiala*, l. c., str. 153.

129) *Carl Johan Tornberg* a *Hans Hildebrand*, Fölhagen-Fyndet, Antiquarisk Tidskrift för Sverige, Stockholm 1870, str. 51 n.; *Fiala*, l. c., str. 154. Nález u Fölhagenu obsahoval tyto české ražby: Sm. I—21 (1), II—30 s V V (2), 38 (1), 43 (1), III—67 (1), 72 (2), IV—75 (3). Ačkoli v něm byl zastoupen anglický ethelredský typ, nebyl tam český, ale také žádná nejstarší mince Boleslava I. Nebyl tam také denár Vojtěchův (F. III—10), jak uvádí Fiala, a místo Fiala 192 má býti správně 172. České mince tohoto nálezu tvoří skupinu asi z let 970—990. Nálezové mince jsou uzavřeny asi před r. 1000, česká skupina daleko dříve.

130) Z. f. N., VII., 1880, str. 157 n.

131) Z. f. N., XV., 1887, str. 100 n. O tomto nálezu bude zevrubněji pojednáno v kapitole X.

132) *Fiala*, l. c., str. 156; *G. Skalský*, Poznámky k nálezu mančickému, N. Č. Č. VI., 1930, str. 119 n.

133) *Skalský*, K dějinám mincovnictví, str. 15; zde má býti místo 1·175 *g* správně 1·137 *g*. 5% přídavek přepočítává Skalský na opotřebovanost mincí. Přidržíme se této methody.

134) Tyto údaje o váze, jakož i četné odlitky bavorských denárů z mnichovského kabinetu zaslal mně pan Dr. Hans Gebhart z mnichovské státní sbírky mincí, za čež mu zde zvláště děkuji.

1·05, 1·11, 1·27, 1·31, 1·33, 1·36, 1·10, 0·98, 1·04, 1·27, 1·10, 0·94, 1·47, 1·41 *g*, celkem 28·23 *g*. Průměrná váha je tedy 1·28 *g*, s 5% přídavkem 1·344 *g*.[135] Tento bavorský typ celkem odpovídá tedy vahou našim nejstarším denárům.

Srovnáme-li však váhu českých mečových denárů, které byly dosud označovány za nejstarší typ ražeb Boleslava I. s vahou bavorských denárů z let 930—955, kam se dosud kladly naše mečové denáry, shledáme, že je mezi oběma příliš veliký váhový rozdíl. Bavorské denáry váží v letech

907—937	1·71 *g*,
937—938	1·68 *g*,
a 938—947	1·72 *g*.[136]

Naproti tomu váží naše mečové denáry průměrem jen pod 1·30 *g*. Vročíme-li však mečové denáry správně, kam patří — uvidíme později, že patří do počátku čtvrté čtvrtiny 10. století — shledáme, že tam konkurují s bavorskými mincemi o průměrné váze 1·27 *g*, že se tedy i metrologicky dobře hodí do této doby.

Vysoké váhy bavorských denárů před r. 950 jsou nám jen konečným důkazem, že v naší zemi, kde jsme přijali bavorskou mincovní jednotku za základ pro svoje první denáry, se nejméně do r. 955 vůbec nerazilo, poněvadž nemáme mincí, které by s těmito bavorskými denáry byly mohly vahou konkurovati. Vročíme-li nesprávně naše mince 10. století, jak se stalo s mečovým typem, dojdeme mylného názoru, že, ač jsme razili svoje mince na témže váhovém podkladě jako naši sousedé v Řezně, razili jsme denáry daleko lehčí.[137]

Ale i svou jakostí stojí denáry bavorsko-švábského typu, který jsme zde označili za náš nejstarší druh mincí, správně na prvém místě. Fiala zjistil přepalováním u denárů F. I-24 *[9]* a 28 *[4]* na 1000 dílů čistého stříbra 943-960 tedy průměr 951/1000.[138] Je to jakost, jakou nezjistíme u žádných jiných českých denárů 10. století.

Smolík neuvádí půldenár našeho nejstaršího denárového typu. Fiala (I-26) *[18]* uvádí jediný kus půldenáru z nálezu novodvorského, který má sice zkomolené opisy, který by však bylo možno označiti jako půldenár (obol) této skupiny. Váží 0·40 *g* a má průměr 15 *mm*.[139])

---

[135] *Skalský*, K dějinám mincovnictví, str. 15, béře váhu 1·41 *g* z přehledu *Inama-Sternegga*, Deutsche Wirtschaftsgeschichte, str. 502. Tam je sice udána váha 11 denárů, ale přece jen nahodile seskupených těžších kusů. Všimneme-li si udané minimální a maximální váhy 0·94 *g*—1·41 *g* a srovnáme-li ji s onou v předcházející skupině 1·16 *g*—1·70 *g*, (1·45 *g* při Ludolfu (953—954) nepřichází v úvahu, poněvadž jde jen o 1 kus) můžeme pro bavorské denáry po r. 955 za správnější považovati průměr asi kolem 1·25 *g*.

[136] *Inama-Sternegg*, l. c., str. 502 (bez 5% přídavku).

[137] Srovnej *G. Skalský*, K dějinám mincovnictví, str. 14 n., kde autor dochází příliš časným vročením českých denárů k názoru o nepřiměřeně vysokých důchodech panovníkových z ražby peněz.

[138] *Fiala*, l. c., str. 113.

Vidíme tedy, že i ryze numismatické důvody prokazují také, že Boleslav I. počal s ražbou prvních mincí až po r. 955, ba snad až kolem r. 960, a že naše dosavadní znalosti, získané ze vzhledu mince, správného rozboru nálezů a z dat metrologických, úplně postačují k bezpečnému stanovení našich nejstarších ražeb. Nerazilo se na počátku jistě mnoho a mince z této první doby dosud jsou velmi řídké. Z počtu jejich variantů dá se však usuzovati, že tento prvý český typ bavorsko-švábský byl užíván jistě nejméně asi do r. 965, jak nám to potvrzují celkem i výše uvedené nálezy.

---

[139]) V Řezně razí oboly již Arnulf (907—937).

IV.

Vývoj rytecké práce na českých denárech.

Chronologii dalších denárů určuje také rytecká práce. — Změny ve tvaru vnitřních obvodků. Nejstarší jsou obvodky perličkovité, mladší jsou sekané a teprve koncem 10. století zdomácňují obvodky hladké. — Postupné změny písma a kresby lomenice. — Denáry se zkomolenými opisy a jejich luštění.

Přesvědčili jsme se již při stanovení nejstarších ražeb Boleslava I., jak důležité jsou nálezy, a že je nutno věnovati jejich řádnému zpracování již proto zvláštní péči. Pro stanovení další chronologie denárů je však ještě třeba, aby nálezový mincovní materiál byl také zpracován podle všech zevních známek mincí, čemuž se dodnes téměř vůbec nevěnovala pozornost. Tyto zevní známky, pokud nejsou typologické, jsou dány ryteckou prací, jež není nikdy šablonovitá a stejná, nýbrž je individuální podle umělecké výše řezače, nebo určité řezačské dílny. I při jednoduchosti provedení denárů 10. století jsou řezačské výkony podmíněny vyspělostí jejího hlavního činitele, řezačského mistra a jeho pomocníků. A i když připustíme, že určité obrazce se v intervalech opakovaly — ačkoliv s tímto tvrzením nutno manipulovati co nejopatrněji — musíme si doznati, že i zde platilo ,,si duo faciunt idem, non est idem". Pozdější řezač snad chtěl vyřezati týž obraz, vyjádřiti touž myšlenku, ale neučinil to nikdy do posledního detailu stejně. Jeho ruka byla vedena jinou charakteristikou, jinou dobou, jinou módou. Všimněme si třeba jen zobrazení ruky Prozřetelnosti boží na našich denárech 10. století. Jednou je to ruka široká, později užší a konečně zcela úzká, a přece všichni chtěli zobraziti týž symbol boží Prozřetelnosti. Na našich mincích 10. století můžeme pozorovati stejný vzestup i sestup řezačské práce, jako na mincích z dob pozdějších, kdy již byly ražební prostředky dokonalejší. Řezačská práce se mění změnou osob, které ji provádějí, ve všech svých částech, ať jde o celé seskupení a pojetí obrazu, či o písmo opisů nebo nápisů.

Nejdůležitější a nejpatrnější zevní známkou, která nám umožňuje periodisaci našich denárů 10. století, jsou vedle vlastních mincovních obrazů, kterým věnujeme zvláštní úvahy, vnitřní obvodky denárů, které dělí jejich pole od opisů.[140] Jistě je napodobili řezači podle předloh, které měli k disposici. Našemu nejstaršímu řezači denárů byl tedy vzorem bavorský denár s hrubými perličkami. Řezač se snažil, aby jej napodobil co nejvěrněji. Můžeme tedy perličkovité obvodky považovati za nejstarší. Tyto perličky během času se mění v jakési dvoustranné ostny, jimiž je provlečen obvodek. Takový obvodek zveme sekaným. Konečně se objevují obvodky zcela hladké, které ovládly koncem 10. století všechny české denáry. Třeba se počátkem 11. století na čas vracejí naši řezači zase k obvodkům sekaným, jsou tyto sekané obvodky přece jen jiné formy, než jaké byly na počátku druhé poloviny 10. století. Všechny tyto změny obvodků nejsou překotné a náhlé. Uvidíme později, jak na určitém typu se obvodky pomalu přeměňují, z čehož možno souditi, že ten či onen typ potrval delší řadu let. Obvodky se vyskytují na téže minci i kombinovány, na jedné straně sekané, na druhé hladké a pod. Rozhraní není nikdy náhlé a ostré, nýbrž přechod z jednoho rázu do druhého velmi pozvolný a pomalý. Ba jsou případy, kdy se na krátko vrací i starší typ obvodků, kdy již byl užíván i novější. Je to i lehce vysvětlitelno tehdejším způsobem výroby razidel pomocí punců. Punce se odkládaly, až když nebyly již k potřebě. Pracovalo-li na kolcích více pomocníků, použili snad i různých punců.

---

[140] *K. Chaura*, l. c., str. 13, označil perličkovité vnitřní obvodky za první a starší než hladké. Nelze podceňovati význam vnitřních hladkých obvodků proto, že vnější obvodky zůstávají sekané a že se vyskytují i oboje obvodky na téže minci, jak činí *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 53. Nelze

Podobné postupné změny budeme moci sledovati i v písmu; mění během doby nejen své postavení, nýbrž i svou formu a podobu. Je tedy nutno, abychom při stanovení chronologie denárů bedlivě zkoumali i písmo. Je jednou štíhlé, s dříky a břevny na koncích rozšířenými, jindy širší a stejně tlusté po celé své délce. I jednotlivé písmeny mají své dobové zvláštnosti. Tak na př. písmeno A je řezáno jednou s příční čárkou (břevnem), po druhé, celou řadu let, bez ní (Λ). Jednou je nahoře ostře hrotité (**A**), jindy je zakončeno lineárně (Ꭿ).140a)

Písmeno B má s počátku normální podobu, pak se mění v obdélník, středem půlený (⊟), z něho se později vyvíjí tvar Ɵ, který má místo dvou oblouků jediný oblouk. Upozorňuji také na zvláštní vývoj písmene C a G, které často je úzké a táhlé ᴗ/. Písmeno Z má někdy podobu dvou vodorovných čar, bud vůbec nespojených =. nebo spojených tenkou příčkou I I, nebo se podobá obyčejnému Z. Stejně je tomu i s písmenem E, které se udržuje až do ethelredského typu ve formě kapitálního **E**, a teprve na tomto typu se mění v unciální Є.141)

---

také proti průkaznosti vnitřních obvodků dovolávati se svědectví mincí, nejsou-li tyto mince bezpečně chronologicky zařazeny (*G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 28). Sestavíme-li naše denáry podle chronologie, kterou jsem se pokusil stanoviti v této práci, budou výjimky z pravidel vyslovených o vnitřních obvodcích ojedinělé.

140a) Na denáru Boleslava III. se záhadným opisem **ERFᎯIOHAN** (N. Č. Č. I., str. 27) najdeme i perličkovitý obvodek. Zde nám určuje dobu mince unciální Є v líci a lineárně zakončené Ꭿ. Ostatně jsou i perličky jiné podoby.

141) *E. Fiala,* l. c., str. 88 n.; *K. Chaura,* l. c., str. 18. Vyskytují-li se oba tvary v době našeho ethelredského typu, nelze v tom viděti nic podivného, poněvadž přechod jistě nenastal náhle. Srovnej *G. Skalský,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 53. Na

Velmi důležitou pomůckou pro zjišťování příbuznosti typů mincí a pro jejich klasifikaci jsou stejnoramenné křížky v opisu, které se skládají buď ze čtyř klínů špičkou k sobě obrácených ✣, nebo tvoří souvislý křížek ✚, jehož ramena se ku konci náhle rozšiřují.

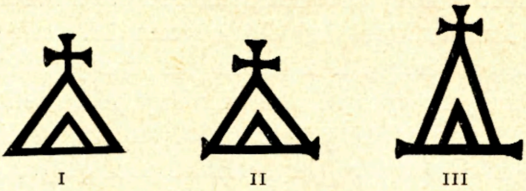

Obr. 1. Formy lomenice na českých denárech 10. století.

I různá forma kaplice, která z denárů bavorsko-švábského typu u nás zdomácněla a stala se typickou známkou našich denárů 10. století, může rozhodnouti o časovém sledu mincí. V 10. století můžeme rozeznávati zhruba trojí typ kaplice *(viz vyobrazení v textu č. 1)*. Na našich nejstarších denárech vnější obvod kaplice spadá tak, že tvoří s břevnem úplný trojúhelník (*viz vyobrazení č. 1*/I). Uvidíme, že na pozdějších denárech je břevno kaplice na obou stranách ukončeno velkým trojhranným puncem, na který lomenice přímo navazuje (*viz vyobrazení č. 1*/II). Na třetím, ještě pozdějším typu (*viz vyobrazení č. 1*/III), zapadá lomenice do břevna na obou stranách poměrně daleko od konce tak, že břevno, zakončené opět velkými punci, přesahuje. Připomínáme i zde opětně, že ani v těchto úvahách nejde o poznatek přesně ohraničený, že je možno rozdíly zjistiti vždy jen zhruba a že výjimky jsou běžné. Přece však na př. forma kaplice bude nám dobrou pomůckou při rozhodování o datování jednotlivých typů denárů.

Je přirozeno, že při chronologickém řazení mincovních typů je důležitou pomůckou i spojení stejných kolků na různých mincích. Je proto i v tomto směru nutno bedlivě studovati kolky, často po větším upotřebení vyspravované a opravované.[142]) Nesmíme také přehlédnouti, že řezači želez při velké spotřebě mincí, způsobené častou jejich výměnou, změnili často až k nepoznání nejen mincovní obraz, ale hlavně jejich opisy a nápisy, neboť, neznajíce písma, kopírovali jen jejich podobu. Tím si vysvětlíme původ četných, ve svém vzhledu nezdařených denárů, jejichž nápisy a opisy nedávají smyslu a které v numismatické literatuře vedly k různým domněnkám o jejich vzniku a účelu. Že mnohé z nich mohou býti výtvorem některé zahraniční a snad i domácí nepoctivé dílny, o tom nelze pochybo-

---

denárech Boleslava I., vyobrazených *G. Skalským* (Denár knížete Václava Svatého, str. 26 n., tab. I—6 a 7), jimiž autor provádí důkaz o tom, že unciální Є se vyskytuje u nás i na nejstarších mincích, není pravidelného unciálního Є. Je patrno i z dosti nezdařených reprodukcí, že jde o E kapitální, které ražbou je trochu znetvořeno.

[142]) Tomuto úkazu věnoval právem *Dr. Skalský* ve svých posledních popisech nálezů velkou pozornost. Můžeme toto pracné studium nálezových mincí jen velmi vítati.

vati.[143]) Ale bylo by nesprávné, kdyby se tyto ražby shrnovaly všeobecně pod nějakým společným názvem (na př. „Nachmünzen“) a kdyby se jim podkládal nějaký zvláštní účel. Ještě nesprávnější by bylo, kdybychom v nahodile sestavených písmenech v opisech těchto denárů chtěli hledati jména měst, mincoven a mincmistrů, pokud nám nejsou známa ze správně vyražených mincí.[144]) Uvědomíme-li si tyto věci, vystříháme se mnohých chyb, kterých se neuvarovali někteří naši starší numismatikové.

---

[143]) *Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 18 n.

[144]) Tak vznikla mincovna Kouřím (ze zkomoleného Jaromír) a sem musíme, podle mého soudu, zařadit i chybné čtení Vraclav ze slov Praga civ. (K mincovně Vraclav se ještě vrátím u mečového denárového typu.) Stejně považuji za chybné vyčtení jmen mincovny Mogilno a Gnězdno z českých denárů F. V—10 a V—8 (*Fiala*, l. c., str. 259 n.; *Skalský*, Denár knížete Václava Sv., str. 44, pozn. 159). Fantasii propadl nejnověji i *Marjan Gumowski*, Boleslaw Chrobry w Czechach (Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne XVI., 1934-1935, str. 23), kde na Vladivojově pražském denáru Sm. VIII—174 vyčetl PROWINA DVX a odvozuje z toho neznámého Piastovce Provinu, který byl prý snad vládcem po boku Vladivoje nebo polským náměstkem v Čechách, ač z jiného denáru Sm. VIII—173 nebo 175 mohl poznati, že jde o zkomolené PR CIVIT NACVB.

V.

Další vývoj řezenského typu na českých denárech.

19—39.

Druhá řada bavorsko-švábských typů v Čechách. — Nález sítnický. Jeho kmenem jsou mince Boleslava I. — Ruka se objevuje po prvé na českých denárech až kolem r. 970.

Vliv bavorsko-švábských mincí na naše denáry trval v 10. století velmi dlouho. Jeho výrazem je obraz lomenice. Teprve oboustranné napodobeniny anglosaských mincí, které koncem druhé poloviny 10. století jako ethelredský typ ovládly české mincovnictví, vytlačily na čas lomenici z našich denárů. Lomenici najdeme v českém mincovnictví 10. století jak ve spojení s mečem, vzatým z vikingských denárů, tak také ve spojení s anglosaskou rukou mezi α a ω. Vraceli jsme se k ní často, až konečně zmizela z našich denárů úplně za Břetislava, kdy bylo začato s ražbou denárů malého průměru.

Nejstarších našich denárů bavorsko-švábského typu — soudíme-li podle jejich vzácnosti — bylo asi málo. Nebyly snad ani dlouho v oběhu a byly brzy vystřídány novým typem rázu bavorsko-švábského. Změna se projevuje hlavně v okrasách nebo ve výplních úhlů lícního kříže, kde se tři tečky mění ve tři hřeby, sbíhající se v úhlu kříže buď v jednom bodě, nebo na obloučku. Tyto hřeby zůstávají po řadu let význačnou a typicky českou sakrální výzdobou našich mincí 10. století. Mimo to jsou tečky vystřídávány kroužkem, a to nejprve v jediném rohu, později i ve třech rozích. I v bavorském mincovnictví se mění v úhlu kříže jedna tečka v kroužek. Stalo se tak snad i později než u nás,[145] a je pravděpodobno, že tyto změny na našich i bavorských mincích nastaly pod vlivem písmen **ODDO**, která jsou v rozích kříže na fenicích Oto-Adelheidských, jež od severo-západu konkurovaly s českou a bavorskou mincí. Ale změny se projevují také v písmenech pod lomenicí. Výše uvedené slabiky mizí z našich denárů a místo nich se objevuje **ONO**, které se záhy mění ve dvě písmeny **VV**. Tři písmena **ONO** se však stále vracejí na naše denáry a udržují se na nich pod lomenicí v různých proměnách **ONO**, **ONC ƆNO**, **·NO ·N·**, **N** a j. až do doby mincování Boleslava III., a v podobě **OΑO**, **ƆNC** a **O+O** a j. ještě za Jaromíra a Oldřicha. Tvoří tak denárový znak typicky český. I tento útvar se vyvinul z obdobných písmen na mincích bavorsko-švábských. Již vévoda Arnulf (909—937) má v řezenské mincovně na denárech pod lomenicí **VVO**. Stejně jeho nástupcové Eberhard (937—938) **VVO**, Berthold (938—947) **VO**, **OVO**, Jindřich I. (948—955), Jindřich II. (955—976) a Oto švábský (976—982) **VVO** 146) Podobně je tomu i v jiných bavorských mincovnách. Náběh k **ONO** a jeho obměnám vidíme už na nejstarším českém typu bavorsko-švábském v **CΩO** (F. I—27), *[12, 15]*, a v **CHO** a **OBO** (F. II—1 a 3) *[13]* pod lomenicí.147)

---

[145] První mince s kroužkem v úhlu kříže jsou: v Augsburgu. Dannenberg 1023a v Řezně 1069c, v Eichstädtu 1111, v Nabburgu 1120, v Neunburgu 1123, v Solnohradě, 1130. V Augsburgu jsou to tedy až mince Jindřicha III. (982—985) a biskupa Liutolfa (987—996), v Řezně, Eichstädtu, Nabburgu, Neunburgu a v Solnohradě až mince z druhého panování Jindřicha II. (985—995). Kroužek se tedy objevuje v úhlech kříže na bavorsko-švábských mincích nejdříve až asi po r. 985 (*H. Buchenau,* l. c., str. 140).

Při zjišťování, které naše denáry následovaly přímo po bavorsko-švábském typu, jejž jsme už označili za nejstarší mincovní typ Boleslava I., nepomůže nám celkem rozbor dosud známých nálezů. Musíme se proto držeti zásad, které byly vysloveny v předešlé kapitole o řezačské práci: obvodky perličkovité jsou starší obvodků sekaných a hladkých a obvodkové perličky, čím jsou hrubší a větší, tím jsou starší. Uvědomíme-li si tyto zásady, shledáme, že při stanovení druhé skupiny nejstarších denárů Boleslava I. nejvíce nám pomůže nález sítnický,148) jehož kmen můžeme

---

146) *E. Fiala*, České denáry, str. 99; *H. Buchenau*, l. c., tab. č. 2, 6.

147) Nelze zde mluviti o nějaké zkratce slova ONOMA (*Fiala*, l. c., str. 98); význam těchto tří písmen souvisí se středověkou symbolikou písma. Viz *Friedensburg*, Die Symbolik, str. 82 n. a *můj* článek Symbolika písmen na nejstarších denárech českých, str. 104 n.

148) Nález sítnický popsal *Eduard Fiala* ve Věstníku Num. spol. čsl. 1923, str. 242—254. Bohužel, je tento popis — jak jsem již uvedl — nesprávný, jak v počtu nalezených kusů, tak i, z valné části, v jejich určení. Nález nebyl zachráněn v celku; velká jeho většina se dostala do rukou pana Karla Chaury v Praze, některé denáry získal z nálezu — pokud víme — zesnulý pan Dr. J. Ječný v Plzni, jenž zaslal mi kdysi dobré fotografie svých kusů. Je zjištěno, že některé kusy se dostaly i do jiných sbírek. Kmenem nálezu, jak jsem dodatečně zjistil, byl typ F. II—18 *[30, 31]*, který má v kříži ve třech úhlech tečku a v jednom kroužek, a jenž se tam vyskytl ve dvou opisových variantách, a to **PDPITL : ΛCI** a **PD PGΛCIV** (34 + 43 + 1 kus) celkem 78 kusů. Typ F. II—9 *[73]* byl zastoupen (87 + 1 + 1 var. opisu) 89 kusy. V nálezu byl také denár, podobný typu F. II—18 *[34]*, ale místo kroužku je v jednom úhlu kříže ostrý křížek. Kdežto tento denár se našel v (56 + 1 + 2) 59 kusech, nalezly se tam tři denáry téhož rubního kolku, který má však místo ostrého, tenkého křížku, křížek klínovitý, široký (✣) *[33]*. Tento druh denáru je zastoupen ještě jedním kusem varianty denáru s **VV** pod lomenicí a pak třemi kusy typu F. II—10 *[22]*. Denár typu F. II—7 *[27]*, související úzce s předchozími denáry, byl zastoupen 45 kusy. Mimo to byly v nálezu, pokud víme, čtyři denáry mečového typu, jeden denár nejstaršího typu bavorsko-švábského s GOT pod lomenicí (F. I—21) *[6, 7]*, tři kusy F. II—20 *[70]* a šest kusů F. II—21 *[69]*. Z typů s hladkými obvodky byly zastoupeny ještě Sm. I—24 *[75]* (1 kus), Sm. IV—75 *[136]* (1 kus), F. II—14 a 15 *[77, 78]* (po I kuse) a konečně F. II—27 *[84]* (1 kus).

označili za české peníze, které asi byly v oběhu brzy po nejstarším typu bavorsko-švábském. U sítnického nálezu nesmíme se másti ojedinělými mincemi, přiřazenými k nálezovému kmenu. Je nutno jen rozlišovati, které z nich jsou zachyceny ještě z údobí staršího, a které přidali do nálezu pozdější jeho držitelé před tím, než konečný majitel peněz — žijící v tomto případě v době Jaromírově — zakopal do země celý svůj peněžní majetek.[149]) Kmenové denáry sítnického nálezu mají vesměs poměrně správné opisy a řadí se chronologicky patrně hned za denár F. II—8 *[25]*, který má **<CI** pod lomenicí a který označil Karel Chaura[150]) za nejstarší český denár jako napodobeninu řezenských denárů Arnulfa, Bertholda a Jindřicha I. s O Z I pod lomenicí. Uvedený denár má s částí této naší skupiny i společnou tečku za jménem panovníkovým a pravidelnou písmenu Z. Je patrně bezprostředním předchůdcem typu Sm. II—27 *[26]*. Písmeno A má vnitřní příčku, R ve slově PRAGA je psáno správně; na konci opisu se odlišuje písmeno X slohově od křížku. Písmo je vklíněno do sebe, tvoříc tak ladný, netrhaný celek opisu. Tímto svým zvláštním včleněním písma do sebe navazuje tento denár více méně na denárovou skupinu typu Biagoty. Je pro nás celkem lhostejno, jak časově seřadíme denáry této skupiny, poněvadž máme zde souhrn mincí z dosti krátkého údobí a každý pokus o jejich seřazování byl by pouhým dohadem.

V této denárové skupině poprvé se uchyluje naše mincovnictví ostřeji i od bavorsko-švábských mincí, neboť vsunuje na líc mince nový obraz, ruku, o níž pojednáme později. Počítáme-li s tím, že tato druhá skupina bavorsko-švábského typu se počala raziti asi v r. 966, objevuje se ruka na českém denáru poprvé asi r. 970, a snad i ještě později.

Před celou tuto skupinu můžeme položiti jako starší denár Sm. II—38 *[22]*, který v sítnickém nálezu byl zastoupen třemi kusy. Je to

---

Mimo uvedené mince obsahoval nález český typ karolinský (Sm. VII—163) *[40—42]* v pěti kusech a různé ojedinělé ethelredské české denáry a několik ojedinělých Jaromírů, jak jsou uvedeny u Fialy. Fiala přidělůje dva denáry do mincovny vyšehradské, ale četl zde zřejmě chybně jasné PRAGA CIV., jak na to správně poukázal již *Skalský* (O denárech vyšehradských, pozn. 37).

Není snadno určiti dnes sled denárů, který tvoří kmen sítnického nálezu. Musíme i při tom studovati hlavně ryteckou práci a její zvláštnosti. Lomenice na všech denárech, které považujeme za hlavní skupinu sítnického nálezu, je onoho tvaru, který jsme označili v úvodní části jako druhý: lomenice zapadá obyčejně do klínovitého ukončení vodorovného pražce (*viz vyobrazení v textu č. 1*-II). Rozhodně souvisí spolu všechny ty denárové typy, které mají v líci, na konci opisu, mezi X a křížkem tečku před začátkem opisu, a na jejichž rubu začíná opis vedle kříže nad kaplicí tečkou a křížkem. Jsou to tedy celkem denáry skupiny Sm. II—27 až 34, při čemž je třeba považovati za starší ty, které svou ryteckou prací jsou bližší naší nejstarší denárové skupině. (Za nová data o sítnickém nálezu vděčím p. K. Chaurovi, který mi dal k disposici i odlitky některých zajímavějších kusů tohoto nálezu. Jeho údaje jsem doplnil údaji *G. Skalského,* Denár knížete Václava Svatého, str. 36.)

[149]) *Luschin,* l. c., str. 133, *Dannenberg,* l. c., str. 763, 877. Viz též *W. Petzsch,* l. c., str. 58 n.

[150]) *K. Chaura,* Pravda o denáru svatováclavském, str. 15 n.

snad i přímý následník naší nejstarší skupiny bavorsko-švábských denárů, při čemž se o toto místo dělí s denárem Sm. II—41 a 42 *[19—21]*. K tomuto úsudku vede mne nejen použití perličkovitých obvodků na obou těchto denárových typech, ale hlavně tvar písma, sestavení a rozdělení opisu v rubu a konečně i způsob slovních zkratek, které přímo navazují na denár Sm. III—51 *[10, 11]*. Také zkomolenost opisů na denárech Sm. III—57 a 60 *[12, 13]* navazuje na řezačskou práci na denáru Sm. II—41 a 42 *[19—21]*. Sítnický nález zachytil tedy ještě jeden kus nejstarších našich bavorsko-švábských denárů a tři kusy skupiny další. Teprve pak časově nastupuje jeho hlavní kmen. Že oba tyto denárové typy patří mezi nejstarší naše mince, pro to mluví i okolnost, že typ Sm. II—38 se našel hlavně v nálezu u Nového Dvora.[151])

Druhá skupina českých denárů bavorsko-švábského typu se dá tedy datovati asi do let 966—974. Končí snad již i úmrtím Boleslava I., je-li správné jeho úmrtní datum r. 972.[152]) Z toho, že po této druhé skupině bavorsko-švábské je vývoj českých denárů podle bavorsko-švábského vzoru úplně přerušen a že se objevuje zcela nový typ karolinský, mohli bychom souditi, že radikální změna vzhledu mince byla provedena právě při nástupu nového knížete.[153]) Spíše však přivodil tuto změnu nový vliv církevní, který vzrostl a dostal novou orientaci zřízením samostatného biskupství r. 973, snad přivodily ji i oba vlivy společně.

V jakém vztahu jsou tyto denáry zrnem a stříží k našemu nejstaršímu typu? Nejtěžší jsou denáry Sm. II—41 a 42 *[19—21]*. Váží 1·27, 1·44, 1·47, 1·40, 1·32, 1·05 *g*, tedy 6 kusů celkem 7·95 *g*. Průměr činí tedy 1·325 + 5 % = 1·391 *g*. Snad nahodile jsou zde seskupeny váhy větší, neboť při denárech, jichž maximální váha je 1·47 a minimální 1·05 *g*, nutno spíše počítati s průměrnou vahou asi 1·30 *g* incl. 5 % přídavku. Méně váží typ Sm. II—38 *[22]* se svými vahami 8 kusů 1·13, 1·12, 1·16, 1·20, 1·12, 1·12, 1·22, 1·01 celkem 9·08 *g*; průměr 1·135 *g* + 5 % = 1·191 *g*. Denáry typu Sm. II—29 (F. II—18) *[31]* váží 1·35, 1·15, 0·98, 0·71, 0·75, 0·78, 1·22, 1·10, 0·80, 1·22 *g*, tedy 10 kusů = 10·06 *g*, průměr 1·01 *g* + 5 % = = 1·06 *g*. Typ Sm. II—30 *[27—29]*: 1·17, 1·05, 0·96, 0·90, 1·10 *g* tedy 5 kusů = 5·18 *g*, průměr 1·035 *g* + 5 % = 1·187 *g*. Typ Sm. I—23 *[73]* (F. II—9): 1·32, 1·25, 1·12, 0·75, 1·04, 0·97, 0·85, 1·33, 1·29, 1·10, 1·30, 1·12 *g* tedy 12 kusů = 13·46 *g*, průměr 1·12 *g* + 5 % = 1·176 *g*.

Tato metrologická data ověřuje nám s velikou určitostí právě nález sítnický, kde máme ponejvíce denáry ze stejných razidel, velmi zachovalé a dobře vyražené. Podle sdělení p. K. Chaury váží 56 kusů typu s tenkým křížkem v jednom rohu kříže a v druhých po tečce *[34]* 68·005 *g*, tedy průměr 1·214 *g* + 5 % = 1·275 *g*. Nejtěžší kus vážil 1·445, nejlehčí 0·990 *g*. Varianty denáru F. II—18 (Sm. II—29) *[31]* sítnického nálezu vážily: 34 kusů 39·665 *g*, průměr 1·166 *g* + 5 % = 1·224 *g*, 43 kusů 50·03 *g* průměr 1·163 *g* + 5 % = 1·221 *g*. Konečně vážilo 22 kusy denárů F. II—9 (Sm. I—23) *[73]* 23·37 *g*, tedy průměr 1·06 + 5 % = 1·113 *g*.[154])

---

[151]) *Smolík*, Denáry Boleslava I. atd., str. 55 n. Poukázal jsem již výše na to, že zprávy o tomto nálezu nejsou spolehlivé.

[152]) *V. Hrubý*, l. c., str. 58, soudí, že kníže Boleslav I. zemřel až 15. července 972, nikoli již 15. července 967.

[153]) *V. Novotný*, l. c., str. 576 n.; *R. Holtzmann*, l. c., str. 6.

Zkouška jakosti denárů Sm. II—38 *[22]*, třeba byla provedena na kameni, vykazuje u třech zkoušených kusů tohoto typu výsledek 750/1000, 850 a 850/1000. Přepalováním zjistil Fiala průměr 874/1000.[155]) Zkouškou na kameni zjistil jsem sám ještě tyto jakosti: Sm. I—23 *[73]* 900/1000, Sm. II—41 *[19—21]* 800/1000. Sm. I—23 *[73]* vykazuje (zkouškou na kameni) nejlepší jakost ze 24 kusů různých typů denárů 10. století, které jsem dal zkoušeti mimo ethelredský typ.

---

[154]) Z tohoto praktického příkladu vidíme, jak se od sebe liší váhy nahodile shrnutých denárů od denárů z jediného nálezu. Při typu F. II—18 je průměr z nálezových denárů těžší o 0·164 *g*, než průměr nahodile shrnutých vah; při typu F. II—9 činí tento rozdíl jen 0·063 *g*.

[155]) *Fiala*, l. c., str. 113.

VI.

Ruka na českých denárech.

37—39.

První denáry s rukou Prozřetelnosti boží se razí v Římě, pak v Anglii. — České vztahy k Římu a k Anglii. — Anglosaské denáry působí svými obrazy na mincovnictví ve Švábsku a v Čechách. — Anglosaské vzory přinesli angličtí poutníci do Říma. — Petrský peníz. — Oslabení vlivu řezenského typu na české denáry počíná znázorněním boží ruky na českých mincích.

Máme-li stanoviti správně další chronologii českých denárů 10. století, musíme si nejprve ujasniti chronologický a typologický vývoj hlavních obrazů na nich zobrazených. Vedle kaplice, kterou jsme poznali na našem nejstarším typu, přijaté z řezenských denárů a tvořící jakýsi zbytek karolinského chrámu s opisem CHRISTIANA RELIGIO z denárů zavedených Ludvíkem Pobožným (814—840), zaujímá na českých denárech 10. století nejdůležitější místo zobrazení boží ruky, s kterou jsme se seznámili již v předešlé skupině. Ruka je v symbolice středověkého křesťanského umění nejstarším symbolem Boha Otce. Její zobrazování je odvozeno z častých rčení o „ruce" nebo „rameni Páně" ve Starém zákoně.[156] Vyskytuje se již na malbách v katakombách a na starokřesťanských sarkofázích ve scénách, v nichž má býti vyjádřena také přítomnost a akce Nejvyššího, jako je tomu ve scéně obětování Isáka a povolání Mojžíšově. Z cyklu obrazů z Nového zákona jsou to zvláště Křest Páně, Nanebevstoupení, Proměnění a Ukřižování, na kterých se objevuje symbol ruky. Třeba teprve počátkem 11. století je na denárech v opisu kolem ruky přímo naznačeno, že jde o „dextera dei", o ruku boží, jakožto znamení božské Prozřetelnosti, Všepřítomnosti[157] a božské účasti při důležitých událostech, víme, že i ruka, zpodobená dříve na českých denárech 10. století má týž symbolický význam. Ruka je buď vykreslena sama, nebo vyčnívá ze dvou obloučků, stylisujících oblaka.[158] Později je obraz ruky provázen po stranách apokalyptickými písmeny A a Ω nebo A a O, jimiž se označuje Kristem místně i časově počaté a ukončené stvoření. Nejstarší obraz ruky na českých denárech nemá těchto písmen ani obloučků, znázorňujících oblaka; ruka je široká s trochu odtaženým palcem, má na některých pozdějších denárových typech v dlani tečku, znázorňující ránu probité ruky Kristovy[159]) a konečně mívá na obou stranách úhlovitou ozdobu v podobě položeného V (>). Totéž V bývá na těchto denárech vyřezáno také v rubu pod chrámovou lomenicí.

---

[156] *Wilhelm Molsdorf,* Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst, Leipzig 1926, str. 8.

[157] *Friedensberg,* Die Symbolik, str. 199 n.

[158] Nejstarší příklad v syrském Evangeliáři Rabulově z r. 586; vyobr. u *Josefa Strzygowskiho,* Iconographie der Taufe Christi, München 1885, tab. II—9; *Molsdorf,* l. c., str. 41.

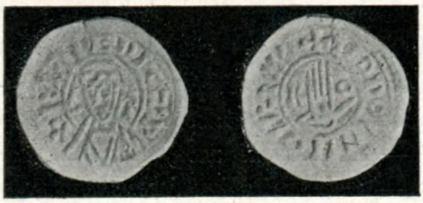

Obr. 2. Denár papeže Benedikta IV. (900—903) a císaře Ludvíka III. (901—903).

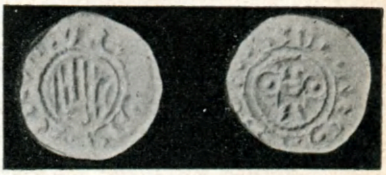

Obr. 3. Denár papeže Jana XII. (955—964) a císaře Oty I. (936—973).

Pokud jsem mohl zjistiti, je nejstarším obrazem ruky na středověkých mincích ruka mezi písmeny R—O na italském denáru papeže Benedikta IV. (900—903)[160]) (*viz vyobrazení v textu č. 2*). Je to společná ražba papežova s císařem Ludvíkem III. (901—903), vzniklá snad v souvislosti s korunovací Ludvíka III. na císaře r. 901. Je to ruka žehnající, je obrácena nahoru a není dole zakončena obloučky, znázorňujícími mraky, nýbrž vyčnívá z elipsovitého na jedné straně zahroceného útvaru, který není patrně ničím jiným, než stylisovaným okrajem rukávu. V Římě byl sice r. 915 korunován i Berengar, ale obraz ruky nalézáme zase až na společném denáru papeže Jana XII. (955—964) a císaře Oty I.,[161]) raženém patrně opět k císařské korunovaci Otově r. 962 (*viz vyobrazení v textu č. 3*). Na této minci je na líci v perličkovitém obvodku vyražena plastická otevřená ruka bez obloučků znázorňujících mraky, na rubu pak je v perličkovitém obvodku monogram OTTO.

---

[159]) *Fiala* soudí, že jde o peníz v ruce (str. 238, č. 153—158). Na obrázku uveřejněném *Rudingem* má ruka také jakousi tečku na dlani, tak, jak ji vidíme na našich denárech (Sm. II—32 a 33), *R. Ruding*, Annals of the coinage of Great Britani, London 1840, tab. 30—1. Nejde tu o tečku, kterou bývá označen na mincích střed mince, poněvadž tečka není ve středu.

[160]) *Engel-Serrure*, l. c., str. 286, obr. 550; *Camillo Serafini*, Le monete e le volle plombe pontificie del medagliere vaticano I, Milano 1910, č. 5 a 6, tab. IV—12, 13; Corpus nummorum italicorum XV., Roma 1934, str. 84, č. 6—8, tab. V—20, 21. Zde tvoří ruka ve spojení s písmeny R — O rebus slova R — O (MANVS) (*Friedensburg*, Die Symbolik, str. 86).

[161]) *Serafini*, l. c., str. 21, č. 7, tab. V—14 a dodatek ku IV. dílu tab. 168—2; Corpus XV., str. 94, č. 11—13, tab. VI—14. *Friedensburg*, Die Symbolik, str. 191, myslí, že ruka je tu symbolem císařské moci. Soudím opačně: ruka Prozřetelnosti boží je zde symbolem papeže, jako zástupce Boha, od něhož přijímá římský císař korunu. Je to pravděpodobné již proto, že na těchto denárech ustupuje jméno císařovo v podobě monogramu do rubu, kdežto opis kolem ruky na líci je + ∽C∼ PETRVS. Považoval bych proto i druhé společné denáry papeže Jana XII., na nichž je jednou

Třeba společné ražby papežů s římskými císaři nejsou od doby Karla Velikého nic neobyčejného, přece jen nutno věřiti ve zvláštní význam těchto dvou denárů, poněvadž se obrazem ruky Prozřetelnosti boží vymykají z řady obvyklých papežských ražeb. Zvláště společný denár Jana XII. a Oty, odlišný kresbou, mohli bychom vysvětliti mimořádně slavnostní korunovací Otovou, kterou se zřizovala svatá říše římská národa německého. Zdá se, že právě tehdy záleželo Janu XII. velmi na tom, aby dal výraz zvláštnímu postavení římského papeže i na minci. Veliký význam, který je možno přikládati římským ražbám s boží rukou, vysvětluje, že již ruka z prvního papežského denáru Benedikta IV. přešla patrně i na anglosaskou minci Edvarda I. (900—925)[162] a později na denár Regnalda, syna Guthfrithova (942—944)[163] (*viz vyobrazení v textu č. 7c*).

Je těžko říci, zda nejstaršímu zobrazení ruky na českých denárech 10. století (Sm. II—30, 31) *[27—29]*, které klademe asi do doby kolem r. 970, byla předlohou ruka na denárech papežsko-císařských, či ruka na anglosasko-vikingské minci Regnaldově. Zdá se dokonce pravděpodobnější, že také náš první obraz ruky na denárech (Sm. II—30, 31) *[27—29]* vznikl pod vlivem římských denárů papeže Jana XII., poněvadž ruka je na něm zobrazena technicky dokonaleji, než na denáru Regnaldově[164] a je také svou formou bližší obrazu ruky na minci římské.

V této době jednal také již Boleslav I. o zřízení samostatné diecese. Do Říma byla v letech 965—967 vypravena dcera Boleslava I. Mlada se zvláštním posláním.[165] Měli jsme tedy možnost seznati tyto římské ražby i přímo. Boží ruka na českém denáru byla by pak jen jakýmsi prvním symbolickým odpoutáním se české mince od řezenských ražeb a odleskem slavnostního papežského peníze, třebas již v době, kdy Mlada byla v Římě, za Jana XIII. takový denár tam ražen nebyl.

Ale při zkoumání českého mečového denárového typu shledáme, že nejen mečový denár, nýbrž i jiný náš typ, to jest denár s lukem a šípem (Sm. I—21, F. II—21) *[69]* vznikl pod vlivem obdobných obrazů z vikingských denárů, ražených v Yorku za vlády jmenovaného Regnalda (942—944). Poněvadž pak Regnald v krátké době své vlády razil i mince

---

i obraz císařův s opisem + OTTO IMPERATO (Corpus XV., str. 93, č. 8 a 9), za mladší, poněvadž sestavením papežova jména v líci do tří řádků navazují na mince papeže Benedikta V. (964—965) (Corpus XV., tab. VI—18).

[162] *G. C. Brooke*, English coins, tab. XIV—8.

[163] *Brooke*, l. c., tab. X—6. K této minci se vrátím ještě v oddíle pojednávajícím o mečových denárech.

[164] Za upozornění na to vděčím p. doc. Dr. J. Květovi.

[165] *V. Novotný*, l. c., str. 584 n.

s rukou, nelze vylučovati ani jejich vliv na české mince. Je ovšem dnes velmi těžko rozhodnouti, kterou cestou jsme mohli poznati všechny Regnaldovy yorské ražby, jejichž vliv na české mince v druhé polovině 10. století byl tak silný, že se Regnaldovým úplně přizpůsobily. *(Viz vyobrazení v textu č. 7 c, d.)* York byl sice již tenkrát důležitým obchodním střediskem, ale pro přímý obchodní styk s Čechami nepřichází v úvahu. Víme také, že se anglické mince až asi do doby vlády Eadgara (959—975) nacházejí na evropské pevnině a hlavně v Pobaltí jen zcela vzácně.166)

Ale vliv anglosasko-vikingského mincovnictví zasáhl i jiné středoevropské ražby. Tak napodobuje štrasburský biskup Enkantbold (965—991) na svém denáru167) motiv trojdílného páskového uzlu z anglo-dánské mince Anlafa II. (942—943) a Regnalda II. (943—944), ač tato již proto, že byla vybíjena jen tak krátce, nemohla si získati nějakou zvlášť významnou mezinárodní posici.168) Anlafův (940—942) denár s nápisem, dělícím minci na dvě poloviny, z nichž v horní je vzhůru obrácený květ s listy, v dolní polovici růžice, je napodobeninou denáru Eduarda Staršího (900/1—925) (Brooke, tab. XIV—6) a Edmunda (939—946) (Brooke, tab. XV—3). Byl pak sám vzorem mincím vévody Ludolfa (949—954) v Curychu,169) podle nichž se razilo pak dále i za Burkharda II. (954—973).170) Také curyšské ražby císaře Oty I. (936—973) jsou téhož typu.171) Tento typ dostal se tedy do Švábska již asi po 10 letech od svého vyražení

---

166) *Dr. Emil Bahrfeldt,* Der Silberfund von Leissower Mühle; Berlin 1896, str. 20; *B. E. Hildebrand,* Anglo-sachsiska Mynt i Svenska Kongl. Myntkabinett, Funna i sveriges jord, Stockholm 1846, str. XXVIII. a n. a 1881, str. V.; *A. Suhle,* Angelsächsische Münzen in nordostdeutschen Funden, Bl. f. Mzfr. 1928, str. 225 n. Podle tohoto přehledu byla v nálezu u Paatzigu jedna mince Edmunda (939—946), v nálezu u Paretzu polovice mince Eadreda (946—955), v nálezu u Obrzycka a v druhém nálezu u Nieder Landin po jedné a v nálezu u Gralowa 4 zlomky mincí Eadgara (959—975). *Dr. G. Wegemann* (Die angelsächsischen Münzen, Bl. f. Mzfr. 1934) uvádí, že British Museum má z prvních mincí vikingských z Northumberlandu po r. 901 jen po jednom kuse, z dalších 8 kusů Regnalda II., 18 kusů Anlafa, 8 kusů Erika a 54 kusů svatopetrských denárů z Yorku.

167) *Dannenberg* 933.

168) Tento motiv trojdílného uzlu je také na nepřiděleném denáru Dannenberg 1291, který se vyskytl ve 225 kusech v nálezu Farve v Holštýnsku (*Engel-Serrure,* l. c., II, str. 858, obr. 1334). Nález obsahoval asi 4000 kusů mincí. Byly v něm také české mince Boleslava, Jaromíra a Břetislava. Dannenberg soudí, že jde o denár dolnosaský, aniž se ho pokouší blíže přiděliti (*Dannenberg,* l. c., str. 21 a 483). Týž obrazec má také norská mince Haralda III. Haarderaade (1047—66) ještě v polovici století 11. *Friedensburg* jej považuje za zobrazení nejvyššího mysteria křesťanství. (Münze in der Kulturgeschichte, str. 78). Je velmi pravděpodobno, že tento motiv má vskutku náboženský význam. Jak mne laskavě upozornil pan doc. Dr. Květ, vyskytuje se také ve výzdobě rukopisů z časného středověku.

169) *Dannenberg* 991. Štrasburk, Kostnice, Basilej, Curych byla veliká obchodní střediska, která měla obchodní spojení s Italií (*Inama-Sternegg,* l. c., str. 387).

170) *Dannenberg* 992, 993.

171) *Dannenberg* 998.

v Yorku. Typ s trojdílným páskovým uzlem byl tu napodoben až asi 25 let po té, kdy se po prvé objevil v Anglii.[172]) Ale i na prvních denárech ražených v Curychu Heřmanem I. (926—948)[173]) obráží se zřejmě vliv dánsko-anglických ražeb z Northumberlandu z 9. století.[174])

Breisašské denáry Heřmana I.[175]) mají ve svých obrazech také prvky anglických ražeb z doby Eduarda Staršího (900/1—925)[176]) a také breisašský denár vévody Ludolfa (949—954)[177]) s rozděleným nápisem na rubu jeví ve své koncepci vliv yorských mincí Anlafa II. z jeho doby.[178]) Můžeme tedy jasně stopovati vliv mincovnictví anglického, hlavně yorského, také na mince švábské v Breisachu, v Curychu, ba i ve Štrasburku, na mince, které jsme označili za nejstarší ražby v Německu po mincích Arnulfa Bavorského.

Jak se dostaly tyto northumberlandské vzory z Yorku do Švábska a do jeho okolí? Odpověď na tuto otázku není těžká. Když se dostala Svatá země pod vládu saracénskou a pouti do Palestiny byly ztíženy, staly se zvláště oblíbenými poutními místy západních křesťanů hroby svatého Petra a Pavla v Římě (limina apostolorum), stejně jako hrob sv. Jakuba v Compostele a sv. Martina v Toursu. Mnoho poutníků, zejména ze severní Francie a z Anglie, putovalo do Říma. V anglosaském národě měla apoštolská stolice nejvěrnějšího přívržence, a římský světec, sv. Petr, svého největšího ctitele.[180]) Cesta anglických poutníků vedla podél Rýna a dále přes Alpy, jak nám to dosvědčují nejen nálezy anglických mincí 11. a 12. století na cestě přes sv. Gotthard,[181]) nýbrž i zprávy o tom. Zvláště v polovici 10. století, kdy mizí saracénští piráti, kteří se koncem 9. století zmocnili alpských přechodů a obtěžovali a hubili celé výpravy zbožných poutníků, oživuje tato alpská cesta.

Ze zpráv o ní je zajímavá ta, která uvádí, že r. 947 dal Oto I. právo mince a trhu městu Rorschachu na Bodamském jezeře, poněvadž toto město bylo výhodně položeno pro poutníky, kteří putovali do Italie a do Říma.[182]) Nejlépe však ukazuje význam a směr této porýnské a alpské cesty anglických poutníků a poutníků z Flander a ze severní Francie, zpráva o návratu Sigericha z Cantebury r. 990 z Italie.[183]) Knud Veliký pak sjednal s Konradem II. při jeho korunovaci a s králem Rudolfem Burgundským, aby Angličanům a Dánům nebyla ztěžována cesta do Říma, hlavně nespravedlivými cly, a aby poutníci, kteří jdou do Říma jen proto, aby se tam modlili, byli zbaveni všech obtíží jak na cestě tam, tak i na cestě zpět.[184]) Jejich cesta vedla je několika místy, z nichž Curych, jako východisko z alpských krajin, a Kostnice s mostem — která měla i výhody přístavního města — byly přímo spojeny se Štrasburkem, který zase ovládal hornorýnskou rovinu,[185]) a jehož jméno již samo naznačuje, že byl „hradem na cestě".

---

[172]) Autor pojednání o vikingských ražbách v Yorku „The Danish kingdom of York" pan *Ch. W. Oman*, mne laskavě upozornil, že výše uvedený anglosaský denár Eduarda Staršího s rozvíjející se květinou byl 30 let po svém vydání v Anglii napodoben také v Normandii, kam ho donesli poutníci, putující do Říma.

[173]) *Dannenberg* 989 a 990.

[174]) Cat. Eng. Coins, Vol. I., tab. XXIV—XXVI.

[175]) *Dannenberg* 890.

[176]) Cat. Eng. Coins, Vol. II., tab. VIII.; *Brooke*, l. c., tab. XIV.

[177]) *Dannenberg* 896.

[178]) *Brooke*, l. c., tab. X—4.

[180]) *Th. Zwölfer*, Sankt Peter, Apostelfürst und Himmelspförtner. Seine Verehrung bei den Angelsachsen und Franken, Stuttgart 1929, str. 21 n.

[181]) *Schulte*, l. c., str. 67, pozn. 1 uvádí podle italského pramene, že se při přeměně staré stezky v silnici na švýcarské straně až k svatogotthardskému hospici našly anglické mince 11. a 12. století.

[182]) *Schulte*, l. c., str. 60 a n.; *H. Simonsfeld*, l. c., str. 7.

Uvědomíme-li si toto vše, můžeme bezpečně souditi, že mince anglických poutníků měly vliv na ražby švábských měst, kudy poutníci na cestě do Říma procházeli a kde se jistě i zdrželi. Je zřejmo, že anglické mince byly ve Švábsku a městech dnes švýcarských, napodobeny z důvodů hospodářské oportunity. Shledáváme se tedy ve středoevropském mincovnictví s novým vlivem na zevní vzhled mincí, který není přivoděn čistě obchodně-politickými důvody, jako tomu bylo patrně na severovýchodě Evropy, nýbrž v němž spolupůsobí asi i církevní vlivy, podporující cesty římských poutníků.

Neznáme však přímou cestu, kterou se tyto anglosaské denárové vzory dostaly k nám. Třeba naše pozdější styky s Mohučí, vyplývající z příslušnosti našeho biskupství k mohučské arcidiecési, mohly v Mohuči zachytiti obrazy anglických mincí od poutníků, procházejících sídlem arcibiskupa, přece předpokládám, že první obraz ruky nás došel asi kolem roku 970 přímo z Říma. Je jistě velmi zajímavé, že si švábská města vybrala jiné yorské předlohy pro své mince, než my. Byl tedy u nás v této době pro napodobení anglosaských mincí patrně ještě i jiný důvod než ve Švábsku. K této důležité otázce se ještě vrátíme.

Snaha, aby bylo Čechám získáno vlastní biskupství, jejíž počátky spadají asi před r. 965, měla úspěch r. 973, dovršený asi kolem r. 975 vysvěcením biskupa Dětmara v Brumptu v Elsassích.[186]) Znamenala uvolnění Čech v jejich vztazích k řezenské diecési a nemohla tedy zůstati bez účinku i na české mincovnictví. Samostatná diecése nutila asi i k odklonu od řezenské mince a k hledání vhodnějších vzorů, které se našly jednak v italských mincích, jednak, jak později uslyšíme, přímo v mohučských denárech karolinského rázu s kostelem, které se tam razily ještě za císaře Oty I. (973), a konečně v anglosaských mincích, oblíbených v Římě. Ruka, objevivší se na mincích Boleslava I., je tedy jen začátkem změny českých denárových typů, přivoděné patrně vlivem českých církevních vztahů, změny, která byla úplně provedena teprve za Boleslava II.

---

[183]) *Schulte*, l. c., str. 66.
[184]) *Schulte*, l. c., str. 67.
[185]) *Schulte*, l. c., str. 31.
[186]) *V. Novotný*, l. c., str. 576 n.

Není pochybnosti o tom, že jak Boleslav I., tak i jeho syn měli nepřímo možnost seznati cizí mince, které byly oblíbeny v Italii. Zmínil jsem se již výše o cestě sestry Boleslava II. Mlady do Říma. Byla doprovázena četným komonstvem, které podle vypravování Kosmova bylo velmi potěšeno pobytem v Římě, a jehož členové vypravovali pak doma, co tam viděli.[187]) Styky Oty I. s Čechami od podrobení Boleslavova byly vždy přátelské[188]) a můžeme tedy připustiti, i když to nemůžeme prokázati, že císaře Otu na cestách do Italie doprovázeli i čeští lidé.[189])

Nesmíme při posuzování středověkého mincovnictví vůbec, a hlavně našeho mincovnictví 10. století, nikdy zapomenouti, že mincovní obrazy z této doby mají nábožensko-symbolický podklad, že podléhají téměř úplně vlivu církve,[190]) jejím předpisům a potřebám, a že tedy nejsou odvislé od nahodilého výběru řezače želez, jak se často myslí. Je samozřejmo, že církev si nedala ujíti možnost, aby bylo i mincí vyjádřeno to, oč usilovala, a aby i z obrazů mince byly patrny církevní vztahy a příslušnost do určité církevní mocenské sféry. Jistě se tak k církvi hlásili vladaři i dobrovolně, vyjadřujíce ochotně svou náležitost do velké obce křesťanské.

Upozorňuji již zde na zajímavý denár Boleslavův z berlínského kabinetu, jemuž byla věnována dosud malá pozornost, třebaže je velmi důležitý pro datování t. zv. mečových denárů. Tento denár nese na jedné straně širokou ruku staršího rázu s prsty, kreslenými pěti čárkami, vyčnívající z oblak, na druhé straně pouhý meč. Je to jediná mince, jejíž obě strany jsou ovlivněny vikingskými vzory. Na straně s mečem je opis **· ƟOEΙΓΛVƟ ✢**, na druhé **OƎᒣƟVΛ⊐ΙΛV** *[71]*. Fiala vyobrazil tento denár ve svém doplňku k Donebauerové sbírce,[191]) do své velké publikace o denárech ho však nepřijal. Ruka na tomto denáru je asi přechodem k podobně kreslené ruce na typu Sm. IV—72—73, F. V—15—17 *[91—93]* a určuje nám tak i svým písmem přibližně mladší mez mečových denárů.[192])

---

[187]) *B. Bretholz,* Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag, str. 42 n.; *F. Tadra,* l. c., str. 62, 212.

[188]) *V. Novotný,* l. c., str. 583.

[189]) *J. Volf,* Účastenství českých panovníků při říšských výpravách, Č. Č. M. 1908, str. 172.

[190]) *Friedensburg,* Die Symbolik, str. 2 n.; *J. Květ,* Česká mince doby románské, Volné směry XXXI., str. 57 n.

[191]) *Ed. Fiala,* Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen, Praha 1891, č. 122, tab. II—6.

[192]) Tento denár byl také v nálezu vicmickém (Z. f. N. VI., str. 247).

VII.

Fríšský a ethelredský typ českých denárů.

113—135, 160—163, 138—159, 164—170, 171—173.

Vývoj ruky na českých denárech 10. století. — Typ „ruka-kříž“ se dostal do Čech z ražeb fríšských a dolnosaských, hlavně z denárů hraběnky Adély, ražených v Deventru. Pojmenujeme ho typem fríšským. Byl v Čechách v oběhu před ethelredským typem. — Pořad pražských a vyšehradských mincmistrů koncem 10. století. — Ražba denárů ethelredského typu nepřestala v Čechách r. 995; trvá téměř do konce vlády Boleslava II. — Denáry hraběnky Adély vznikly kolem r. 980. — Proč byl u nás zaveden fríšský typ?

Jen první zobrazení boží ruky na českých denárech je prosté, bez oblaků a bez apokalyptických písmen a symbolických značek. Další obrazy ruky doprovázejí již V, ostřím k ruce obrácená, později se dotýkají ruky tři spojené hřeby, typický symbol českých denárů 10. století, značící patrně Božskou Trojici. Ruka se stává štíhlejší, aby bylo v poli místo pro různá písmena a značky, které ji doprovázejí. Je to napřed pouhý křížek v poli vlevo nebo vpravo od ruky, pak křížek s písmenem O a s třemi tečkami, pak písmena O–$\bar{\Lambda}$ I–O O I I $\overset{+}{\text{O}}$ O–ω, ω–$\bar{\Lambda}$ $\bar{\Lambda}$–ω, Y̌–$\bar{\Lambda}$ atd. Omega v podobě šípu s lukem pokračuje pak ještě na mincích Boleslava III. a Jaromíra.[193]

Chceme-li správně stanoviti chronologii denárů s rukou ze století desátého, musíme stopovati nejen vývoj její formy, nýbrž musíme si opětně uvědomiti, odkud a proč ta která forma ruky Prozřetelnosti boží se dostala, nebo mohla dostati na české denáry 10. století. Přímo z anglických denárů Ethelreda II. (979—1016) byla přijata na naše denáry ruka mezi písmeny α a ω, stejně jako poprsí s křížkem. Zoveme proto tento druh našich denárů ethelredským typem *[138—154, 157, 164—168, 171—173]*. V Anglii byl tento typ[194] ražen v neobyčejně velikém množství,[195] takže se brzy stal bernou a oblíbenou mincí na severovýchodě (u Baltu), kde ho zjišťujeme velmi často v nálezech. Je zajímavo, že Boleslav si vzal vzor z tohoto typu, který se považuje v literatuře za časově druhý na ethelredských mincích, kdežto Dánsko[196]) a Skandinavie[197]) napodobuje na svých mincích jiný ethelredský typ, který má na rubu dvojitý nitkovitý kříž s písmeny v rozích, skládajících slovo „crux“.[198]) Ale i ruka, doprovázená po stranách sakrálními písmeny a symboly, byla u nás na denárech již před ethelredským typem. Je proto na snadě otázka, zda připojení těchto průvodních značek a písmen po stranách ruky, jak je v Anglii zavedl teprve Ethelred II., není snad původní myšlenkou českou.

---

[193] Šípem a lukem symbolisuje se konec života, smrt (viz *Molsdorf*, l. c., str. 243).

[194] *Brooke*, l. c., tab. XVI—7. — *Bror E. Hildebrand* (Anglosachsiska mynt i Svenska kongliga Myntkabinett, Stockholm 1881) vyobrazuje sice na tab. 2 jako typ B, minci bez křížku před poprsím a s rukou, mezi α a ω, kterou přiděluje Ethelredovu předchůdci Eduardu II. (975—978), ale ani Catalog of English Coins, Anglo-Saxon, Series, Vol. II. ani *Brooke*, l. c., neznají této mince. Anglosaský typ Ethelreda II. mohl se k nám tedy dostati nejdříve po r. 978. První stopy jeho vlivu pozorujeme však na českých ražbách nejdříve až kolem r. 987. (Srovnej *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 32 a pozn. 1 a *týž*, Kníže Václav Svatý, str. 201 a pozn. 50.)

[195] Král Ethelred II. byl nucen zaplatiti od r. 991 do r. 1014 Vikingům 158.000 liber, aby vykoupil mír. Podle sestavení *P. Hauberga*, Myntforhold og utmyntninger

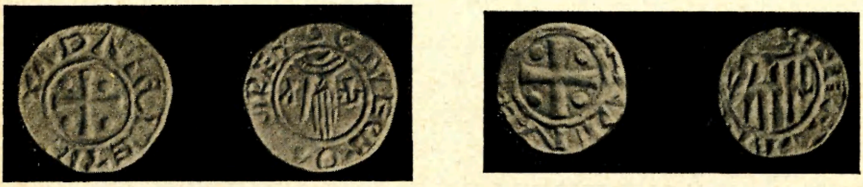

a) b)

Obr. 4. Denáry hraběnky Adély ražené v Deventru.

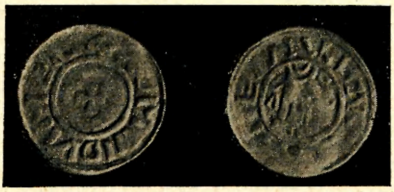

Obr. 5. Denár hraběte Jindřicha Dobrotivého ze Stade (976—1016) ražený v Mundbergu.

Naskytuje se však ještě jiná možnost výkladu. Je možno, že tento obraz ruky se sakrálními značkami po stranách byl ražen již dříve jinde, a že odtud přešel jednak do Anglie, jednak přímo do Čech.

Fiala[199]) usuzoval prostě, že jsme kopírovali obraz boží ruky z anglosaských denárů Ethelreda II., které jsme poznali při obchodním styku s pobaltskými kraji, a že jsme jej zavedli doma, abychom čelili jejich konkurenci. Odvolává se při tom častěji na ruku na denárech německých a anglosaských, ale zřejmě se vyhýbá zevrubnějšímu řešení a zkoumání

---

i Danmark indtil 1146 (Kodaň 1900) bylo ve skandinavských nálezech zjištěno 36.188 kufických, 282 byzantských a italských, 30.063 anglických, 53 karolinských a 52.622 německých mincí (*W. Petzsch*, l. c., str. 28).

[196]) *P. Hauberg*, l. c., tab. I.

[197]) *Engel-Serrure*, l. c., str. 857 n.

[198]) *Brooke*, l. c., tab. XVI—8.

[199]) *E. Fiala*, České denáry, str. 79.

této otázky. Smolík soudí,[200]) že k nám byla ruka zavedena z anglosaských denárů Eduarda I. Starého (909—924), o němž jsem se výše zmínil a o jehož přímém vlivu na naše denáry nutno ovšem velmi pochybovati. Ani Dannenberg se nepouští do řešení této otázky a registruje pouze německé ražby s rukou, při čemž rozeznává ruku žehnající, t. j. ruku, na níž jsou nataženy pouze dva prsty a ostatní sevřeny, a ruku nataženou, jak ji vidíme právě na našich denárech.[201])

Obraz ruky byl v době kolem konce 10. století dosti často používán na německých denárech, někdy i ve spojení se slovem R E-X po stranách,[202]) ale všechny tyto mince jsou až z doby po r. 1000. Z toho by vyplývalo, že ruka byla zavedena na německých denárech až po zavedení ethelredského typu v Čechách. Typ „ruka-kříž", na němž je doprovázena ruka písmeny α a ω, vyskytuje se i v Deventru,[203]) kde razila takové mince prý po r. 1000 hraběnka Adéla[204]) (*viz vyobrazení v textu č. 4a a b*). Kromě toho je znám podobný denárový typ i z mincovny v Mundbergu[205]) (*viz vyobrazení v textu č. 5*). Zdálo by se tedy, jakoby český denár Boleslavův (ruka-kříž) byl původní českou ražbou a předlohou, podle níž se pak razily po r. 1000 uvedené denáry německé. Nemyslím zde na samotnou ruku, spíše na její kombinaci s křížem na druhé straně, neboť ruka s písmeny α a ω mohla se dostati do Německa přímo hned po vyražení ethelredského typu v Anglii, tedy již v létech osmdesátých. Při tom je nutno znovu si připomenouti, že ruka provázená písmeny α a ω se nevyskytuje v anglickém mincovnictví před ethelredským typem vůbec.

Zkoumáme-li, zda náš typ „ruka-kříž" *[113—135]* je původní ražbou českou, či napodobeninou ražby cizí, musíme si nejprve zodpověděti základní otázku, byl-li tento typ u nás užíván již před ethelredským typem, nebo časově také až po něm, a ujasniti si správný sled českých denárů koncem 10. století vůbec. V dosavadní české literatuře — necháme-li vůbec stranou slavníkovské ražby, na kterých je ruka také důležitým typologickým činitelem[206]) — řeší jednotliví autoři chronologii typů takto: Fiala klade všecky denáry s rukou a s křížem před ethelredský typ,[207]) nehledíme-li ani k denárům s hlavou ze předu, o nichž mylně myslel, že jsou ražbami Boleslava Chrabrého,[208]) a k nimž se vrátíme později. Smolík[209]) klade před ethelredský typ denáry s rukou a s křížem (tab. III., č. 63—66) *[113—115]*, pak zařazuje denáry s obličejem ze předu a s rukou (72—73 a 126) *[91—93]*, po nich ražby typu „ruka-kaplice" (75 a 77) *[136, 137]* a konečně za ethelredský typ řadí opět denáry s rukou a s křížem (106—119) *[117—135]*. Později se objevuje ruka u Smolíka až na mincích Boleslava III. O denárech Jaromírových a Oldřichových, na nichž je zobrazena ruka v nejrůznějších sestavách a formách, zde jednati už nebudeme.

---

[200]) *Smolík*, l. c., str. 10 n.

[201]) *Dannenberg*, l. c., str. 22.

[202]) *Dannenberg* č. 563; *H. P. Cappe*, Die Münzen der deutschen Kaiser und Könige des Mittelalters, Dresden 1848, tab. XVIII., č. 305 a 306.

[203]) *Dannenberg*, č. 1237 a 1556.

[204]) Hraběnka Adéla byla dcerou hraběte Wichmanna, jenž měl statky ve Westfálsku, Fríšsku a v Dol. Lotrinsku. Zemřel v 2. polovici 10. století, zanechav po sobě dvě dcery, z nichž Adéla byla provdána za saského hraběte Immeda. Poněvadž otec Adélin odkázal velkou část svých statků klášteru, který založil, vzešly z popudu Adély o jeho dědictví pře, do nichž několikráte musel zasáhnouti i císař. Adéla ovdověla a provdala se za bohatého rytíře Baldericha. Vyplnila svůj život stálými dědickými spory, při čemž se neštítila ani vražd v rodině. Zemřela asi r. 1018 v bídě. Její mrtvola byla vytržena z hrobu a vhozena do Rýna. Denár, který Dannenberg přiděluje této Adéle, má v líci kříž a v rubu ruku mezi α a ω. Podobá se tak českým denárům, že byl znalcem, který rozděloval denáry mého polského nálezu (viz úvod), pokládán za český. (*Wilhelm von Gisebrecht*, Geschichte der deutschen Kaiserzeit II. svazek, V. vydání, Lipsko 1885, str. 150—158).

[205]) *Dannenberg* č. 1605 a 1606.

Také Skalský podporuje nejnověji názor, že denárový typ „ruka-kříž" se vyskytuje ještě jako mladší denár po ethelredském typu, a opírá se při tomto mínění nejnověji i o staroboleslavský nález,[210]) v němž zjistil nový, dosud neznámý typ ethelredského denáru Boleslava II. z vyšehradské mincovny, se jménem mincmistra Noce.[211]) Podle názoru Skalského potvrzuje tento vyšehradský denár tento sled mincí z vyšehradské mincovny:

1. Mincmistr Zanta — ethelredský typ
2. Mincmistr Noc — ethelredský typ
3. Mincmistr Noc — typ „ruka-kříž".

Potom mizí jména mincmistrů (či nájemců mince) ve vyšehradské mincovně až do doby Jaromírovy, kdy se ztrácí i jméno Vyšehrad definitivně z našich mincí.

V pražské mincovně se razily v té době tytéž typy, třeba v odlišném provedení. Mincmistry v Praze byli, jak víme, Omeriz, Nacub a Mizleta, od nichž všech známe ražby ethelredského typu.[212]) Skalský seřazuje — třeba ne s plnou jistotou — pražské ethelredské typy takto:[213])

1. Jméno panovníkovo — Praga civitas
2. Jméno panovníkovo — Nacub
3. Jméno panovníkovo — Omeriz
4. Jméno panovníkovo — Mizleta.

---

[206]) Ražby tyto byly nejnovější prací *G. Skalského*, popisem staroboleslavského nálezu (str. 57 n.) přehledně a jasně vyčerpány.

[207]) *Fiala*, l. c., str. 239 n.

[208]) *Fiala*, l. c., str. 258 n.

[209]) *Smolík*, l. c., str. 66 n.

[210]) *Gustav Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 37 n.

[211]) *G. Skalský*, l. c., str. 27.

[212]) O významu a postavení těchto osob viz *G. Skalský*, O denárech vyšehradských, str. 185 n. a *týž*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 52.

[213]) *G. Skalský*, l. c., str. 37.

Tím však, že klade Nacuba před Omerize a Mizletu, stane se, že se po nich opět vrací do úřadu Omeriz na denárech „ruka-kříž“, a že pak Nacub se zase střídá s Mizletou. Ale právě okolnost, že obě mincovny, pražská a vyšehradská, pracují typologicky obdobně, nutí nás, abychom obdobně sestavili i sled jejich mincí.

Při určování pořadu českých mincí z konce 10. století považuje Skalský dvě věci za naprosto prokázané: 1. Že ethelredský typ „poprsí-ruka“ přestal se raziti v Čechách r. 995, tedy v roce vyvrácení slavníkovské Libice; 2. Že typ „ruka-kříž“ následuje ještě po ethelredském typu. Oba tyto základní poznatky nejsou však nezvratitelné.

Ostroměřský nález[214]) má totiž mezi svými denáry typu „ruka-kříž“ denár s opisem +O MO IZ PPACII C IL· *[132]*,[215]) který zřejmě svědčí o tom, že jde o ražbu mincmistra Omerize. Nemůžeme souhlasiti s výkladem Smolíkovým,[216]) že se dostalo jméno Omerizovo na tyto denáry nějakou náhodou, tím spíše, že víme, že často denár málo zastoupený v jednom nálezu, tvoří v jiném třeba hlavní nálezový kmen. Také Skalský čte na mincích typu „ruka-kříž“ z nálezu staroboleslavského stopy jména Omerizova a Prahy.[217]) Musíme naopak počítati se jménem Omerizovým na denárech „ruka-kříž“ jako s historickou skutečností. Potom však nemůžeme řaditi pražské mince z konce 10. století ve sledu:

Ethelred — Nacub
Ethelred — Omeriz
Ethelred — Mizleta[218]) a
„ruka-kříž“ — Omeriz,[219])

nýbrž dospějeme k sestavě:

Ruka-kříž — Omeriz
Ethelred — Omeriz
Ethelred — Nacub
Ethelred — Mizleta.

Poněvadž pak pro vyšehradskou mincovnu platila též pravidla, použijeme ve staroboleslavském nálezu nově zjištěného ethelredského typu mincmistra Noce na místě, jež mu vývojově patří, a stanovíme bezpečně pořad stejně jako v Praze i na Vyšehradě:

Ruka-kříž — Noc
Ethelred — Noc
Ethelred — Zanta.

---

[214]) *Josef Smolík,* Nález denárů v Ostroměři, Pam. arch. a míst. XX., Praha 1903, str. 509 n.

[215]) *Smolík,* l. c., tab. LXVIII., č. 25 h, i.

[216]) *Smolík,* l. c., str. 521.

[217]) *Skalský,* l. c., str. 40 n.

[218]) *Smolík,* Denáry Boleslava I. atd., tab. V—101.

[219]) *Skalský,* l. c., str. 37 n.

Že toto pořadí je správné, dosvědčuje i řezačská práce. Nový Nocův ethelredský typ má vedle ruky písmena o a ω, a navazuje jimi bezprostředně na typ „ruka-kříž", který má táž písmena o a ω po stranách ruky. Pak teprve doprovází řezač kolků za mincmistra Zanty ruku písmeny **И̅**—**Λ̅** a **ω̅**—**Λ̅** a písmeno **ω** dostane podobu šipky, používané i na vyšehradských mincích Boleslava III.[220])

Tento vývoj, dedukovaný z ražeb, dokazují ještě i nálezy, především velmi důležitý nález ostroměřský. K Smolíkově popisu tohoto nálezu podotýkám, že denár, popsaný tam jako č. 32 *[21]*, není denárem Boleslava III., poněvadž se vůbec neshoduje svou ryteckou prací s jeho dobou.[221]) Je to variant denárů Sm. II.—41, 42 *[19, 20]*. Denáry Sm. VII—151 a 152, s nimiž jej srovnává Smolík, jsou zcela odlišné rytecké práce, hlavně ve formě obvodků, jak jsem se již o tom zmínil. Vyloučíme-li tedy tento jediný denár z ostroměřského nálezu z ražeb Boleslava III. a zařadíme-li jej chronologicky správně tam, kam se hlásí svou formou, totiž k mincím Boleslava I., uvidíme, že ostroměřský nález končí vlastně již Omerizovým denárem ethelredského typu Boleslava II. Tím se ovšem posune i doba zakopání ostroměřského nálezu zpět k r. 995, do doby Omerizových denárů, které jediné v tomto nálezu representují český ethelredský typ. Poněvadž se tam nevyskytl žádný denár ethelredského typu z mincovny vyšehradské, a z pražských ethelredských ražeb žádný jiný než Omerizův, a i přimíšené ražby Slavníkovce Soběslava a Jindřicha II. (985—995) končí nejpozději r. 995, mám za to, že ostroměřský nález byl zakopán kolem r. 995 a že tedy dokazuje určitě, že všechny denáry „ruka-kříž", v něm nalezené, jsou starší než denáry českého ethelredského typu. Lze to dokázati i nálezem olobockým, kde se vyskytují četné denáry „ruka-kříž", ale český ethelredský typ jen Omerizův, kterým končí skupiny českých denárů tohoto nálezu jako typem nejmladším.[222]) Konečně také právě okolnost, že ve staroboleslavském nálezu se nevyskytuje ani ethelredský typ Nacubův, ani Mizletův, ač tento poklad obsahuje tak veliký počet variant denárů Omerizových a typu „ruka-kříž", je jen dalším důkazem, že typ „ruka-kříž" předcházel Omerizovu skupinu a že i souhrn mincí tohoto nálezu končí Omerizovou skupinou jako nejmladší.[223]) Našemu pořadu neodporuje nijak nález v Libici u Poděbrad, kde z 10 nalezených českých denárů ethelredského typu, bylo 9 pražských Omerizových a jeden vyšehradský Zantův. Dosvědčuje to jen, že Noc byl mincmistrem na Vyšehradě před r. 995 a že tam před tímto rokem úřadoval také již mincmistr Zanta. Poněvadž Zantovy denáry nejsou zastoupeny v nálezu staroboleslavském, lze souditi, že staroboleslavský nález byl ukryt krátce před rokem 995.

---

[220]) *Smolík,* l. c., str. 111, č. 502 n.

[221]) *Smolík,* Nález v Ostroměři, str. 523; srovnej *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 178 a pozn. 26, a *týž,* Nález denárů ve St. Boleslavi, str. 35.

[222]) Z. f. N. XVII., str. 205 n.

[223]) Srovnej *G. Skalský,* l. c., str. 37 n.

I když ethelredský typ v Čechách se nepřestal raziti r. 995, není tím nijak otřeseno tvrzení, že Vyšehrad byl již dlouho před pádem Libice v rukou Přemyslovců. Předcházel-li denár typu „ruka-kříž“ typu ethelredskému, jak dnes považuji typologicky i nálezově za dostatečně prokázáno, pak je nutno klásti vznik vyšehradského mincování zpět až někdy do r. 986-7. Od té doby pracovali ve vyšehradské mincovně typologicky úplně shodně s mincovnou pražskou. Dokazuje to, že mincovna vyšehradská měla paralysovati účinky mincovnictví slavníkovského, které se původně typologicky značně odchyluje od mincovnictví přemyslovského a teprve později, když v Praze i na Vyšehradě zavádějí uniformní ethelredský typ, se mu úplně přizpůsobuje. Pádem Libice se stává vyšehradská mincovna zbytečnou, Zanta je poslední mincmistr jmenovaný na vyšehradských mincích a jeho mince jsou již řídké. Za Boleslava III., Vladivoje a Jaromíra není na Vyšehradě již zvláštního mincmistra. Že již Noc razil denáry ethelredského typu, ale jen krátce, vidíme i z toho, že ve Staré Boleslavi se našlo mezi více než 1000 kusů mincí jen 5 Nocových ethelredských denárů ve dvou variantách, na nichž je ještě vyražena rubní strana týmž kolkem.[224])

Vidíme tedy, že v Praze za Boleslava II. jdou za sebou mincmistři: Omeriz, Nacub a Mizleta.[225]) Mizletovo jméno čteme ještě i na mincích Boleslava III., a na mincích Vladivojových. Střídá se tam se jménem Nacuba, jehož můžeme sledovati i na mincích Jaromírových. Jméno Omeriz se však objeví jen jednou, bez přestávky a bez střídání. Pouze Nacub s Mizletou se patrně vystřídali v našem mincovnictví na konci 10. a v prvních letech 11. století. Smolík vysvětluje střídání se jmen Nacuba a Mizlety ražbou ve dvou mincovnách[226]) za Boleslava III. v Praze. Bylo by asi marné hledati pro tento nevšední úkaz zatím jiné vysvětlení, než to, které nám poskytují zmatky neklidných dob, s častým střídáním vládnoucích osob.[227])

Třeba se na počátku 11. století mincovalo velmi silně, nemohu věřiti, že by Boleslav III. ve třech letech své vlády (999—1002) — nepočítáme-li ani několik dní v r. 1003 — byl razil tolik druhů mincí, kolik mu přiděluje literatura.[228]) Oba domácí nálezy z této doby, chrášťanský a chodovlický, nám tuto dobu plnou zmatků numismaticky úplně neobjasnily. Považuji za nutné, abychom přidělili část našich denárů, které se dosud přičítaly Boleslavu III. (spoluvládě s Boleslavem II.) ještě Boleslavu II. Ethelredský typ nevyplnil asi plně poslední léta vlády Boleslava II., ale byl vystřídán příbuznými ražbami, na nichž hlava s křížkem byla zaměněna zase za obraz kaplice s různými slovy a skupinami písmen pod lomenicí. Poněvadž chodovlický nález obsahoval vlastně jen typy užšího střížku a protože také chrášťanský nález navazuje na mince Vladivojovy a Jaromírovy jen Boleslavskými ražbami menšího průměru, dalo by se souditi, že ražby menšího střížku se jménem „Boleslav", patří většinou již do mincovnictví Boleslava III. Ražby širšího rázu spadaly by pak vesměs ještě do doby panování Boleslava II. Jsou to hlavně denáry s rukou, které velikostí svého střížku navazují na ethelredský typ. Nebyly zastoupeny ani v chrášťanském, ani v chodovlickém nálezu, a lze je tudíž považovati za časově starší. Jsou to pražské denáry Sm. V-99, 100 *[158, 159]*; VII-149, 150 *[155, 156]*, denár s **ƎOE**,229) **IƎOEI** a **NON** pod lomenicí230) a vyšehradské denáry Sm. VII-157 a 158 *[169, 170]*.

---

[224]) *Hellich,* Nálezy denárů na Libici, N. Č. Č. I., 1925, str. 38 n.; *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 175; *týž,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 27 n.

[225]) Ve staroboleslavském nálezu se nevyskytuje ani ethelredský typ Nacubův, ani Mizletův. Oba mincmistři úřadovali tedy určitě nejdříve od r. 995.

[226]) *J. Smolík,* l. c., str. 111.

[227]) *G. Skalský-J. Schránil,* l. c., str. 46; *G. Skalský,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 42.

[228]) *J. Menadier,* Funde deutscher Münzen, Z. f. N. XV., str. 157. Že se právě na počátku 11. století u nás mincovalo silně, o tom nás poučuje okolnost, že Jaromír v létech 1003—1012 vystřídal podle *Smolíka,* Nález v Chrášťanech, str. 30, 28 typů

Kdežto pražské kusy této skupiny mají jména mincmistrů Nacuba a Mizlety, jsou vyšehradské denáry již bez jmen mincmistrů a mají jen opis **· VSEGRADICITAS** *[169]* a pod. Je zajímavo, že i z pražské mincovny máme denár čistého ethelredského typu bez jména mincmistra, jen s opisem PRAGA CIVITAS *[153]*. Tento denár se druží také vyobrazením luku a šípu na místě, kde na jiných ražbách bývá ω, k pozdějším ražbám Boleslava II. *[152, 154]*. Smolík zařadil tuto skupinu ražeb bez jména mincmistra na počátek ethelredského typu a vklínil je tak mezi náš fríšský typ, který má již jméno Omerizovo a mezi ethelredský typ tohoto mincmistra.231) Je pravděpodobnější, že tyto pražské denáry nepatří na počátek ethelredského typu, nýbrž spíše na jeho konec, kam je řadí také jejich symbolická zvláštní značka, t. j. luk se šípem, vyražená vedle ruky, místo písmene ω. Připojují se tak za ethelredské ražby Nacubovy s lukem a šípem a s **Ā** (Sm. V-98) *152, 155]*232). Svědčí pro to i analogie s Vyšehradem.

Mizletovy denáry ethelredského rázu, které známe většinou z byrčského nálezu,233) mají opis na líci správně čitelný, na rubu však Mizletovo jméno zcela zkomoleno. Jsou charakteristické i tím, že na nich chybí křížek, rozdělující opis v rubu.

---

v četných variantech. Nelze ovšem různé varianty jeho denárů ražených podle řezenského vzoru považovati za typy.

229) Vyobrazen v popisu chodovlického nálezu, N. Č. Č. VI., 1930, tab. I—I

230) F. IV—17, 19.

231) *Smolík*, l. c., str. 73; stejně soudí i *Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 36, poněvadž tato skupina navazuje opisem na rubu PRAGA CIVITAS na starší denáry Boleslava II., které ještě nemají jména mincmistra.

232) *Smolík*, l. c., str. 74.

233) *J. Menadier*, l. c., str. 154.

Mínění, že r. 995 určitě končí na českých denárech ethelredský typ, přinesl do české numismatiky Smolík domněnkou, v níž do soustavy českých denárů zařadil do doby po r. 994 mince, které mají na obou stranách jméno Boleslav. Považoval je za mince z jakési spoluvlády syna s otcem, když otec, Boleslav II. onemocněl.[234]) Ale tato spoluvláda by pak byla numismaticky patrna jen z pražských mincí a nikoli z vyšehradských. Průkaznost tohoto soudu vyvrací nejen to, co jsem výše napsal o nepravidelných mincích, ale hlavně denáry, na nichž je panovníkovo jméno vyraženo na obou stranách ještě za Jaromíra, Břetislava a Vratislava, nebo na nichž je použito na obou stranách jména mincovny beze jména panovníkova.[235]) U Boleslavů nabízel se Smolíkovi podobný výklad jistě i pro totéž jméno otce a syna. Slavníkovci přestali užívati ethelredského typu r. 995, poněvadž tímto rokem přestalo jejich mincování vůbec. Ale konec slavníkovského mincování nemohl míti vlivu na zevní formu ražeb přemyslovských, odůvodněnou hospodářsko-politickými poměry, zvláště když se v této době zavádí ethelredský typ i v severních zemích. Také Polsko napodobuje ethelredský typ, kombinovaný s řezenskou lomenicí za Boleslava Chrabrého (992—1025), patrně někdy v době Jaromírově.[236])

Ethelredského typu se u nás užívalo i po r. 995. Dá se zjistiti i za Jaromíra a za Oldřicha. Musíme předpokládati, že ethelredský typ našich denárů (tedy přemyslovských) definitivně vystřídal typ s obrazem ruky a kříže, že přetrval pád slavníkovského mincovnictví a že vyplnil téměř samostatně, jen s několika výše jmenovanými variantami, poslední léta mincovnictví Boleslava II. Vznikl u nás asi v letech 992—993, snad i trochu dříve, poněvadž zasáhl ještě dosti silně do mincovnictví slavníkovského, kde byl hojně užíván. V poslední variantě, v níž na místo písmene ω byl umístěn vedle ruky šíp s lukem, zůstal oblíbeným přemyslovským typem až asi do konce 10. století. Mince Boleslava II. ethelredského typu patří k nejobyčejnějším své doby. Byly raženy patrně dlouho (proto soudím, že pronikl k nám ethelredský typ snad i před lety 992—993) a ve velkém počtu, pro což svědčí četné varianty ražeb. Ve staroboleslavském nálezu bylo z 815 pražských mincí Boleslava II. mezi 721 kusy ethelredského rázu 121 variant.[237]) Ostatně již okolnost, že bylo v tomto nálezu 721 kusů pražských denárů ethelredského rázu a proti tomu jen 94 kusů pražských denárů „ruka-kříž“, mluvila by podle norem všeobecně platných pro posuzování stáří nálezových mincí pro to,[238] že ethelredský typ je mladší. Nasvědčují tomu i všechny tam nalezené denáry kněžny Emmy (90 kusů), i slavníkovské denáry čistě ethelredského rázu (75 kusů).

---

[234]) *J. Smolík,* Denáry Boleslava I. atd., tab. II—113—120, III—121—133. Viz též *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 180, pozn. 31.

[235]) *G. Skalský,* l. c., str. 180, uvádí i ethelredský denár s opisem Boleslav na obou stranách ze sbírky Národního musea v Praze a upozorňuje také na to, že i slavníkovské denáry mají jméno Soběslavovo na obou stranách.

[236]) *J. Menadier,* Der Fund von Kinno, Z. f. N. XXIII., str. 103; *E. Majkowski,* Coins struck by Boleslav the Mighty, duke of Poland (992—1025), with bust and name of Aethelred II. of England, zvl. otisk z Numismatic Chronicle, Vol. XIV., 1934, str. 7 n.

[237]) *G. Skalský,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 39 vypočítává, že mohlo býti vyraženo jen Omerizem v pražské mincovně na 400.000 kusů denárů.

Stejně podporuje toto stanovisko i nález mančický. Odmyslíme-li si skupinu mincí, přidanou k němu daleko později, dostáváme z 10. století tyto mince: F. I—1 (3 kusy), III—5 (10), 7 (15), 13 (80), 17 (1), IV—4 (1), V—14 (1) a Donebauer V—167 a 183 (několik kusů). Zde dají nám denáry F. III—13, 17 (ethelredský typ) svým počtem nejmladší skupinu 10. století, před níž jako starší nutno klásti denáry „ruka-kříž“ (10 + 15 = 25 kusů), a před ně teprve ostatní denáry ojedinělé.[239]

Velmi důrazně podporuje náš názor i uvedený již nález ostroměřský, v němž skupina denárů s Kristovým poprsím zpředu bezprostředně předchází skupinu denárů typu „ruka-kříž“, zvláštní spojkou písmen, ve které jsou vodorovnou mírně, prohnutou čárkou sdružena dvě za sebou jdoucí písmena C. Pod čárkou i nad ní bývá obyčejně po jedné tečce (Ɔ÷Ɔ). Tato zvláštní skupina písmen se vyskytuje na různých variantách mincí z ostroměřského nálezu, popsaných Smolíkem jako č. 12, 12*a*, 13*a*—*d* a 14*a*—*d* *[117, 118, 95]*. Nalézáme ji však také na variantách s písmeny O — I vedle ruky, někdy i bez zmíněných teček. Tato spřežka je typickou pro řezače pražské mincovny. Pomáhá nám také, abychom snáze rozlišili často těžko rozeznatelné pražské ražby „ruku-kříž“, od vyšehradských ražeb téhož typu.

Že je typ „ruka-kříž“ starší než ethelredský a že končí definitivně, jakmile ethelredský typ počíná, možno prokázati i četnými nálezy cizími. Pokud možno věřiti v průkaznost úhrnných nálezů vůbec, je jistě pozoruhodným nález u Stolpe, krajského města v Pomořanech, kde se r. 1847 našlo mezi 3000 denáry jen asi 21 českých mincí. Jelikož byl nález zakopán asi kolem r. 990, musíme usuzovati, že veškeré tam nalezené mince patří před tuto dobu, tedy i nalezené tam denáry „ruka-kříž“ Sm. III—64 *[113]* a Sm. VI—133 *[123]*.[240] Ale i jiné cizí nálezy, v nichž jsou nejmladšími ražbami denáry Omerizovy, mluví pro naši chronologii denárů z konce 10. století: Tak v nálezu u Mierzyszyně (Meisterwalde)241) je zastoupen typ „ruka-kříž“ (F. III—7) *[133—135]*, ačkoliv z ethelredského typu je tam jen Omerizův (F. III—13). Ještě výmluvnější jsou české denáry z nálezu v Oloboku. Bylo tam asi 11 kusů mečového typu, 2 typu byzantského, 18 kusů typu „ruka-kříž“, 23 denárů Omerizových, a tři denáry Emmy. Ostatní byly různé starší denáry s ONO. Nebyl zjištěn tedy žádný český denár ethelredského typu Nacubův, Mizletův ani Nocův, nebo Zantův, ač by se to při tolika kusech ethelredského typu dalo čekati, kdyby typ „ruka-kříž“ byl vskutku mladší typu ethelredského.242) Podobně je tomu v nálezu u Polzinu v Pomořanech.243) Je v něm pět Omerizových denárů časově vklíněno mezi dva denáry „ruka-kříž“, z nichž jeden (Sm. III—65) *[113]* je považován za starší, druhý (Sm. VI—133) *[123]* za mladší než denáry ethelredského typu, ač všechny ostatní tam nalezené české mince jsou starší a ačkoli Omerizův denár je zřejmě nejmladší mincí celého nálezu.

---

[238] *Luschin*, Allgemeine Münzkunde, str. 136 n.

[239] *G. Skalský*, Poznámky k nálezu mančickému, N. Č. Č. VI., 1930, str. 119—121; viz také *týž*, O denárech vyšehradských, str. 184, posl. odst.

[240] Tento nález byl zevrubně popsán *H. Dannenbergem* v Köhneových Memoires de la Société d' Archeologie et de Numismatique de St. Petersbourg, v II. ročníku r. 1848. Je zajímavý tím, že, ačkoli je v něm zastoupen anglický denár Ethelreda II. s rukou mezi písmeny α a ω, není tam žádný český denár tohoto typu. Z toho se dá souditi, že v době, kdy ethelredský typ byl již na východě běžnou mincí, nebyl u nás ještě zaveden, a že byl u nás ražen teprve pak, když více ovládnul východní obchod, to jest až po době kolem r. 990, kdy stolpský nález byl zakopán. Úmyslně uvádím všechny české mince, zjištěné v tomto nálezu. Časově spadají vesměs před r. 990. Jsou to: tři kusy mečových denárů s E, Sm. I—22, 23, II—30, 38, 43 (dvě varianty), 47, 51, 54, III—64 (dvě varianty), 71 a 72, VI—133, VIII—178 se správným opisem BOLESLAV DVX a konečně denár s ONO pod lomenicí

Při přechodu z fríšského typu (ruka-kříž) v typ ethelredský mění se i písmo. Typ „ruka-kříž“ má ještě kapitální **E**, ethelredský typ užívá již unciálního **Є** a **Λ** se mění v **A**.244) Ruka je kreslena stále štíhlejší; levá širší ruka je vystřídána napřed štíhlejší levou rukou, pak se mění ve zcela štíhlou, obyčejně pravou ruku s dlouhými prsty, jak je právě na našem ethelredském typu.

Upozorňuji také jen mimochodem na zvláštní psaní jména Boleslav. Až do ethelredského typu užívá se většinou tvaru **BOLEZLΛV DVX**245) a teprve na typu ethelredském je jméno knížete vyrazeno pravidelně la-

---

a s rukou mezi písmeny α a ω, podobný typu Sm. IV—75, který byl též v nálezu sítnickém. Nápadná je podobnost seskupení českých denárů tohoto nálezu se skupinou českých mincí v nálezu u Fölhagenu (viz výše str. 33).

241) *H. Dannenberg,* Der Denarfund von Meisterwalde, Z. f. N. VII., str. 157 n.

242) *Ed. Fiala,* Nález olobocký, Pam. arch. a míst. XV., str. 47 n.; viz též *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 185. Ostatně podle značného počtu Omerizových denárů dal by se nález u Oloboku snad považovati také za nález učiněný na české půdě, o níž právě v době zakopání, kolem r. 996, byly asi svedeny boje s Polskem (*V. Hrubý,* l. c., str. 45—51). Zdá se, že pravý břeh Odry padl dříve do polských rukou, než levý, kde jsou později datované nálezy (až k r. 1000). České mince olobockého nálezu končí Omerizovými denáry Boleslava II., tedy asi r. 996. (Viz též *Fiala,* České denáry, str. 155).

243) *H. Dannenberg,* Drei Münzfunde aus dem X. und XI. Jahrh., Z. f. N. XV., str. 295.

244) Jasně je patrný přechod na vyšehradských ražbách, kde je většinou ještě kapitální **E**.

245) Výjimku vidíme jen na nejstarším denáru Sm. II—48, jak správně poukázal na to *Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 30, pozn. 106. Na denáru Sm. III—56 lze koncovku ∾ vedle kaplice vysvětliti spíše řezenskou předlohou (ze slova CIVITA∾); na denáru Sm. I—9 je opis přeházený a tento denár je podle naší chronologie již z pozdější doby.

tinskou formou **BOLEZLAV∽ · DVX** ve správných i zkomolených opisech. Tam, kde na fríšském typu lze jméno Boleslav rozluštiti, je psáno bez konečného ∽.[246]) I tyto formální změny písma a pravidelné pozdější zavedení koncového písmene ∽, podporují vyslovený názor, že fríšský typ byl starší ethelredského a že po něm již u nás nebyl ražen.[247])

Před krátkou dobou vyšla studie polského numismatika Marjana Gumowského ,,Boleslaw Chrobry v Czechach".[248]) V ní se snaží autor prokázati, že se nedoceňuje veliký polský vliv v Čechách za vpádu Boleslava Chrabrého a že v osmnáctiměsíční jeho vládě nebyly raženy v Čechách jen mince se zkomolenými a nesrozumitelnými nápisy,[249]) nýbrž, že celý souhrn českých Boleslavových mincí ethelredského rázu a s nimi související mince české kněžny Emmy a mince Slavníkovce Soběslava jsou ražbami z doby okupace Čech Boleslavem Chrabrým. Svůj názor dokládá Gumowski tím, že tento polský panovník byl čtvrtý a poslední Boleslav, panující v Čechách, že je mu tedy nutno přiděliti poslední typy Boleslavových denárů. Že pak ethelredský typ je poslední boleslavskou ražbou, dokazuje tím, že tyto ethelredské denáry se jménem Boleslav nacházíme prý jen v nálezech zakopaných po r. 1003. Ethelredský typ vyšehradský (se jmény Zanta a Noc) razili podle Gumowského na Vyšehradě obléhaní přivrženci uvězněného Boleslava III. Emma razila prý své mince až jako vdova a Soběslav mincoval ethelredským vzorem, až když se pod záštitou polského vévody vrátil z Polska opět do své vlasti.

Málo českých mincí lze tak přesně datovati, jako naše denáry ethelredského typu. Staroboleslavský nález ukázal jasně, že ještě před r. 995 razí Omeriz v Praze a Noc na Vyšehradě mince podle Ethelreda II., že však Nacub a Mizleta razili v Praze své denáry ethelredského typu až po r. 995. Tento nález dokazuje také, že Emma razila své mince ještě za života svého chotě před r. 995, a že tímto rokem ustaly vůbec ražby slavníkovské.

Nebylo by vlastně zapotřebí zabývati se blíže tímto novým názorem Gumowského již proto, poněvadž své vývody opírá o křížené denáry se jménem Boleslavovým a Soběslavovým, známé to padělky pražské Killianovy dílny, které reprodukuje jako č. 15 (Sm. VIII—184), 17, 22 a 48 (Sm. VIII—182)[250]) a z nichž vyvozuje časovou souvislost mezi ražbami Soběslava a Boleslava Chrabrého. Ale ani jeho ostatní důkazy nejsou s to, aby udržely jeho tvrzení, poněvadž neodpovídají skutečnosti. Autor také užívá zde opětně pověstného denáru Oty Bezprema, o němž již Smolík prokázal, že je ražbou Boleslava II., a jehož význam pro posouzení stáří několika severovýchodních nálezů ocením v následujících úvahách. Názorům Gumowského odporuje i chrášťanský nález, který asi ušel jeho pozornosti a který vedle Boleslavových ražeb Nacubových, jež Gumowski označuje jako starší ethelredského typu (26, 27: Sm. VII—151 a 51: Sm. VII—159) obsahuje i četné mince Jaromírovy, v němž však není českých denárů typu ethelredského.[251])

---

[246]) Viz též *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 30.

[247]) *Ed. Fiala,* l. c., str. 239 n.; *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 180 n.

[248]) Wiadomości Numizmatyczno-archeologiczne, sv. XVI., ročník 1934, Kraków 1935, str. 1 n.

[249]) *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 40 n.

[250]) *V. Katz,* Denár knížete Václava Svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, str. 206 n., kde jsem již upozornil na to, že denár Sm. VIII—184 uvádí již *Ed. Fiala* (l. c., č. 2844) jako padělek dobré fabriky ze sbírky Em. Mikše, nyní v Národním museu v Praze.

Pomocí dávno prokázaných padělků nelze přece dokazovati nějaké intensivnější vlivy Boleslava Chrabrého na české ražby. Je nutno spokojiti se s těmi několika pražskými denáry se zkomolenými opisy, které byly tomuto vladaři přiděleny. Není vůbec ani myslitelno, že by veliké množství českých ethelredských denárů, technicky velmi dokonalých, byl mohl dáti zmincovati Boleslav Chrabrý v Čechách[252]) v době plné válečných zmatků, když doma po celou svou vládu se zmohl vlastně jen na několik denárových typů, s málo srozumitelnými nápisy.

Víme-li tedy, že denáry typu „ruka-kříž“ byly u nás v oběhu před ethelredským typem a předpokládáme-li, že ethelredský typ vznikl u nás asi r. 992, můžeme z toho usuzovati, že typ „ruka-kříž“, známý v tolika obměnách, byl u nás v platnosti asi 5 let a že tedy vznikl asi v letech 985—987. Vystřídal typ denárů s hlavou zpředu a s rukou, později s křížem, na něž také částečně navazuje svými výplněmi v úhlech mezi rameny kříže.

Můžeme tedy rozlišovati tři stadia v zobrazování ruky na českých denárech 10. století ještě před zavedením ethelredského typu: První, nejstarší, je široká ruka, jejíž vzor jsme našli v Římě. Vyskytuje se s lomenicí bavorsko-švábského rázu na rubu *[27]*. Druhá forma ruky na českých denárech je zkombinována na rubu s obrazem poprsí zpředu *[91]*. K těmto se ještě vrátíme. Navazují berlínským mečovým denárem[253]) *[71]* na typ mečový. Třetí tvar ruky je čím dále tím štíhlejší, a bývá také spojován s obrazem kříže na denárech typu „ruka-kříž“ *[113—135]*.

I když připustíme, že tato třetí forma boží ruky přišla na české denáry z mincí Ethelreda II. (979—1016) — poněvadž se u nás vyskytuje pravděpodobně nejdříve až asi po r. 985 — přece jen musíme pátrati, zda se nevyskytuje někde jinde již dříve tato kombinace „ruka-kříž“, z níž bychom byli oba obrazy (ruku i kříž) přijali pro své mince, nebo, nebyl-li tento typ pro některou cizí ražbu vzat od nás.

---

[251]) Denár Boleslava II. anglosaského typu, který podle ústního sdělení zaznamenaného *Skalským* (Denár knížete Václava Sv., str. 42, pozn. 151) byl prý v tomto nálezu, není ve Smolíkově popisu uveden. Není dosti pravděpodobné, že by z nálezu, z něhož se největší část zachránila, byl vyňat právě jediný obyčejný denár Boleslava II., časově tam nepatřící.

[252]) *G. Skalský,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 39.

[253]) *Ed. Fiala,* Beschreibung böhm. Münzen und Medaillen, Praha 1891, č. 122, tab. II—6.

Zmínil jsem se již dříve o tom, že podobný denár razila v mincovně v Deventru hraběnka Adéla *(viz vyobrazení v textu č. 4)*, a že v Mundbergu vydával podobné denáry, zřejmě i v pojetí kříže podléhající vlivu anglosaských ražeb, hrabě Jindřich Dobrotivý (976—1016) ze Stade *(viz vyobrazení v textu č. 5)*.[254] Ten dal mincovati s obdobným rubem i ve Stade,[255] při čemž i tam napodoboval pozdější ethelredský typ. Počítáme-li, že denár typu „ruka-kříž" byl v Mundbergu ražen záhy po nastoupení hraběte Jindřicha, můžeme tyto saské ražby považovati za vzor, podle něhož byly raženy české mince typu „ruka-kříž".

Všimněme si poněkud blíže denárů hraběnky Adély, o nichž se soudí, že vznikly až asi po r. 1000. Mají v opisech místo jména jejího manžela, lépe řečeno manželů, vedle jména mincovny, také jméno její a jméno krále Oty. Jsou v několika hromadných severovýchodních nálezech konečnou hranicí, termínem ad quem. Jsou to nálezy sestavené hlavně J. Menadierem v jeho „Deutsche Münzen":[256]

Nález	popsán	nejmladší mince
1. Olobok[257] v kraji ostrowském na břehu řeky Prosmy	Z. f. N. XVII, str. 202 n.	Oto Bezprem (1003—1004) hrab. Adéla († 1018) Adalbero II. z Met (984—1005) Boleslav (Omeriz)
2. Klein-Roscharden II. u Lastrup v Oldenbursku	Z. f. N. XV, str. 281 n.	hrab. Adéla Ethelred II. (976—1016) Boleslav (Omeriz)
3. Vicmice u Stětína	Z. f. N. VI, str. 243 n.	hrab. Adéla Widerold ze Štrasburku (991—999) Ludolf Augsburský (987—996)
4. Mierzyszyn (Meisterwalde) v kraji berntském	Z. f. N. VII, str. 157 n.	hrab. Adéla Widerold Jindřich II. Bav. (985—995) Boleslav (Omeriz)
5. Kaldal[258]	Mem. St. P., 1850 IV, str. 361 n.	hrab. Adéla Mundberg, hrab. Jindřich Jindřich II. ze Štrasburku (1002—1024)

---

[254] *Dannenberg* č. 1605 a 6.

[255] *Dannenberg* č. 1609.

[256] I. díl, Berlin, 1891, str. 182 n.

[257] O nálezu v Oloboku viz pozn. 242.

[258] Zde se našly oba vzory našeho denáru ruka-kříž pohromadě, ale českých mincí v tomto nálezu nebylo. (Srovnej *E. Fiala*, České denáry, str. 161, který udává opak.)

Menadier ohraničuje tyto nálezy nesprávně jak denáry hraběnky Adély (*viz vyobrazení v textu č. 4*), tak také t. zv. denáry Oty Bezprema, které již Smolík označil za minci Boleslava II. *[83, 84]*, poněvadž nebylo Oty Bezprema, neboť jde o dvě různé osoby, t. j. o dva bratry, Otu a Bezprema.[259] Většina uvedených nálezů je ohraničena Omerizovými denáry Boleslava II. ethelredského typu, které — jak jsme se pokusili dokázati — byly v oběhu asi v létech 993—996. Všechny tyto nálezy byly tedy zakopány před r. 1000, nález v Kaldalu pak asi krátce po něm.

Jsou-li denáry, nesoucí jméno „Adela comitessa“ vskutku mincemi pověstné Adély, musely býti raženy nejspíše v době jejího prvního vdovství.[260] Jejich oblibu na severovýchodě dokazuje, že jsou četně zastoupeny v tamních nálezech. Vznikly asi v druhé polovině 10. století, někdy po r. 980, a staly se patrně spolu s podobnými saskými ražbami ze Stade a Mundbergu (*viz vyobrazení v textu č. 5.*) bezprostředním vzorem našim mincím typu „ruka-kříž“, tvoříce tak přechod k našemu typu ethelredékému.

Že tyto frísské a dolnosaské ražby mohly míti vliv i na naše mincovnictví, je odůvodněno i obchodním postavením, které hlavně Frísko v nejširším smyslu mělo u vtoku Rýna, kam vedla i důležitá obchodní cesta z Čech. Frísové zajížděli hluboko do Německa na svých lodích a vyměňovali hlavně svá sukna za víno a obilí.[261] Vlivem těchto frísských a dolnosaských ražeb vyvinul se tedy i u nás, ještě před zavedením ethelredského typu zcela samostatný denárový typ „ruka-kříž“, a to jak v mincovně pražské, tak také ve vyšehradské, typ, který proto nazývám frísským, třebaže některá místa, v nichž byl na severozápadě ražen, leží mimo frísské území. Naše obchodní vztahy se odklonily asi koncem 10. století od jihozápadu a západu a upínaly se více k silným obchodním střediskům ve Frísku, jimž byl společný vliv anglosaský. Flandry se staly střediskem severomořského obchodu[262] a množství flanderských mincí z druhé polovice 10. století, nalezených na severovýchodě, dokazuje, že tenkráte Flandry prostřednictvím Vikingů byly v obchodním styku i se severovýchodními trhy.[263] Po Šeldě, Máse a Rýně rozváželi Frísové daleko do vnitrozemí ve Flandrech vyrobené látky, které pro své krásné barvy a svou jemnost se staly záhy vedle severských kožešin a hedvábných tkanin arabských a byzantských nejhledanějšími předměty obchodu.

---

[259] *V. Novotný*, l. c., str. 720 n. Na neudržitelnost ohraničování nálezů tímto denárem upozornil také *G. Skalský* (O denárech vyšehradských, str. 183 n.), při pojednání o nálezu v Byrči (Slezsko) a o české denárové skupině kříž — kaplice, ruka — kaplice s ONO a var. pod lomenicí. O těchto denárech se zmiňuji na jiném místě. Srovnej též rozbor byrčského nálezu v kapitole X.

[260] *W. v. Giesebrecht*, Geschichte der deutschen Kaiserzeit II^5, Leipzig 1885, str. 151.

[261] *Schulte*, l. c., str. 78.

[262] *Inama-Sternegg*, l. c., str. 383.

[263] *Henri Pirenne*, l. c., str. 81 n.; *Engel Serrure*, l. c., II., str. 505.

Obchodní styk Čech s Fríšskem přinesl k nám jistě i fríšské mince a to po t. zv. královské cestě, která vedla přes Louny, Žatec, Kadaň, Loket a Plavno, jež spojovala Čechy s Erfurtem[264]) a šla dále asi až k moři. Mohli jsme však fríšské ražby poznati i jinou cestou, stykem s obchodními centry na Baltu, kde Adéliny fríšské denáry byly hledanou mincí, jak dosvědčují četné tamní nálezy.

Řezačskou prací se hlásí český denár typu „ruka-kříž" a denár typu ethelredského zřejmě do posledních dvou desetiletí 10. století. Skoro všechny druhy těchto mincí mají už hladký vnitřní obvodek, takže i přechodní doba, kdy se spolu vyskytují na jedné straně vnitřní obvodek hladký, na druhé sekaný, je již překročena.

Všimněme si ještě dat metrologických. Fiala stanoví[265]) průměrnou váhu našeho typu „ruka-kříž", který jsem nazval fríšským, vahou 30 kusů $= 38{\cdot}67\,g$, tedy průměr jednoho takového denáru $1{\cdot}29\,g + 5\,\% = 1{\cdot}355\,g$. Váhu 50 kusů ethelredského typu „ruka-poprsí" stanoví Fiala na $62{\cdot}50\,g$, což se rovná průměru $1{\cdot}25\,g + 5\,\% = 1{\cdot}313\,g$. Skalský určuje průměr prvního typu $1{\cdot}32\,g$ a druhého $1{\cdot}33\,g$.[266]) Pro denáry Emmy stanoví Fiala průměr vahou 5 kusů $1{\cdot}24\,g$, Skalský $1{\cdot}33\,g$.[267])

Ryzost je podle Skalského u prvního typu 870—880/1000, stejně jako u typu druhého a u denárů kněžny Emmy. Podle zkoušky puncovního úřadu[268]) má Sm. V—115 800/1000, 118 750/1000, VI—137 800/1000, III—64 800/1000; při jiné variantě tohoto typu klesne ryzost až na 620/1000. U ethelredského českého typu zjistil Fiala přepalováním průměrnou čistotu 778/1000.[269])

Vyšehradské denáry Boleslava II. byly raženy asi podle téhož řádu jako pražské. Mají průměrnou váhu $1{\cdot}222\,g$ a $1{\cdot}314\,g$, jakost 870/1000 a 880/1000.

Od těchto čísel se neodchylují valně ani slavníkovské ražby, jak co do váhy, tak co do jakosti. Mají v nálezu staroboleslavském průměrnou váhu $1{\cdot}335\,g$ a $1{\cdot}4\,g$ a jemnost 870/1000—900/1000.[270])

---

[264]) *V. Novotný*, l. c., str. 549.

[265]) *E. Fiala*, l. c., str. 107.

[266]) *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 48.

[267]) *G. Skalský*, l. c., str. 57.

[268]) Zkouška provedena byla na kameni.

[269]) *Fiala*, l. c., str. 113.

[270]) *G. Skalský*, l. c., str. 77.

VIII.

Karolinský a mečový typ českých denárů.

40—44, 45—68, 69, 71, 72, 97—107.

Český karolinský typ v 10. století. Jeho vznik a přerod v typ mečový. — Mečový typ byl u nás zaveden až počátkem čtvrté čtvrtiny 10. století a dostal se k nám z mincí ražených Vikingy v Northumberlandu (v Yorku). — Odtud jsme napodobili i obraz luku se šípem. — Tyto vzory přišly k nám přes Řím, kam je dovezli angličtí poutníci, snad hlavně jako petrský peníz. — Také obrazy denáru s ptákem a mečem vznikly patrně pod vlivem anglických ražeb. — Denár s opisem **VRΛTS∀O** *je ražbou pražskou.*

V české numismatické literatuře byl až dosud úplně přezírán karolinský typ Boleslavova denáru, ač ho uveřejnil již r. 1879 W. Jaźdzewski ve svém popisu nálezu Jarocińského.[271]) Smolík reprodukoval již dvě varianty tohoto denáru,[272]) které označil jako pozdní napodobeniny nějakého zahraničního denáru staršího. Tento denár má v líci zcela jasný a správný opis **BOLESLAV . DVX**. Mincovní obrazy jsou v obvodcích sestavených z velkých perel. Jeho kříž, v jehož třech úhlech je tečka, má ve čtvrtém úhlu rohlíčkovitý oblouček, v němž je kroužek, hraničící na perličkovitý obvodek *[40, 41]*. Druhá varianta tohoto typu, reprodukovaná Smolíkem, má ve dvou úhlech po dvou tečkách *[42]*. Pět denárů tohoto typu se našlo ve dvou variantách (jedna z nich nemá kroužku) také v sítnickém nálezu. Tři kusy jsou s obloučkem bez kroužku a dva kusy mají kroužek. Jeden takový denár byl také v mém polském nálezu a Smolíkovo č. 164 je z nálezu novodvorského. Již fakt, že z celkového nepatrného počtu známých kusů tohoto typu našlo se jich šest v Čechách, svědčí pro jeho český původ. Všechny tyto denáry mají v rubu karolinský kostel. Vnější sloupky vedle středního kříže nejsou však rovné, nýbrž zalomené směrem k sloupkům vnitřním tak, že se podobají písmenu K, obrácenému vždy kolmým dříkem k střednímu křížku. Opis na rubu je nečitelný a zdánlivá písmena jsou sestavena zřejmě tak, aby byla na obou stranách symetrická. Tuto symetrii zdůrazňují jednak ležaté křížky, umístěné nahoře, na počátku a konci opisu, jednak nepoměrně dlouhé písmeno ✓ vyražené po stranách chrámu a obrácené kolmou čarou do středu. V ostatním opisu opakuje se tvar V v různých obměnách, a symetrii doplňují tečky, vkládané do prázdných míst mezi nimi. Z písmen na těchto denárech je svým tvarem velmi charakteristické písmeno B, které se podobá obdélníku vodorovně rozdělenému ve dvě poloviny ⊟. Písmeno Z se podobá široké římské dvojce Π a písmeno A má příční břevno. Na jiné variantě je písmeno Z složeno jen ze dvou vodorovných rovnoběžných čar. Písmena jsou po celé délce stejnoměrně tlustá. Na variantě Smolík č. 164 je na jedné straně vedle křížku jen jeden lomený sloupek <.

---

[271]) *Wladislaw Jaźdzewski,* Wykopalisko Jarocińskie, Poznań 1879, tab. I., č. 9, str. 25, č. 2. Autor připouští, že tento denár je pozdější, že snad není český, ale polský. Srovnává jej s denáry Jaromírovými, které se našly také v Jarocińském nálezu. Proti tomu svědčí však celý vzhled denáru, jeho perličkovité obvodky, i to, že byl v sítnickém nálezu zastoupen pěti kusy a že byl nalezen i v nálezu novodvorském.

[272]) *J. Smolík,* Denáry Boleslava I. atd. č. 512 a 513, tab. VII—163 a 164. Denár nemůže patřiti Boleslavu II., poněvadž má perličkovité obvodky v této době u nás již neobvyklé. Srovnej i poznámku 140*a*.

Není pochybnosti o tom, že zde máme co činiti s napodobeninou denáru karolinského typu, zavedeného Ludvíkem Pobožným. Tento typ mince dal vznik podobným denárům italským a západoevropským a udržel se po několik století i v Německu, střídavě v různých podobách.[273]) K nám se mohl dostati z Benátek, kde se razily denáry karolinského typu již v 9. století.[274]) Pak to byli asi zase buď římští poutníci nebo benátští obchodníci, kteří nás seznámili s tímto typem. Zavedení karolinského typu u nás mohlo však býti i jakousi obranou proti saským fenikům, které, napodobujíce karolinský typ Ludvíka Pobožného, rozšiřovaly v této době svůj vliv na východ.[275]) Mám však za pravděpodobnější, že byl u nás řezenský typ opuštěn a zaveden denárový typ karolinský s kostelem v souvislosti se změnami, jež nastaly v církevní organisaci po založení pražského biskupství. Pražský biskup byl sufragánem arcibiskupa mohučského. V Mohuči pak byl karolinský denárový typ s kostelem v té době běžný[276]) (*viz vyobrazení v textu č. 6*). Tak jako na začátku českého mincování odráží se

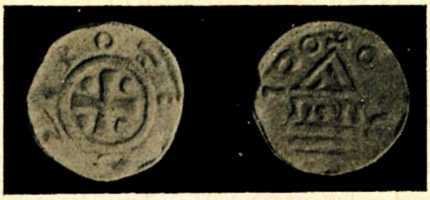

Obr. 6. Mohuč: Denár Oty I.

---

[273]) Viz na př. denár Oty I. (936—973) z mincovny mohučské (*Hans Gebhart,* Die deutschen Münzen des Mittelalters und der Neuzeit, Berlin 1930, str. 20, obr. 5.).

[274]) *Engel-Serrure,* Traité de numismatique du moyen âge I, Paris 1891, str. 283, obr. 507 a 508.

[275]) *J. Menadier,* Die Sachsenpfennige, str. 188.

[276]) *Dannenberg,* č. 774. Viz též *W. Diepenbach,* Die Wandlungen der Münzstätte Mainz, zvl. ot. z B. M., Berlin 1927, str. 2 n.

v recepci řezenského typu denárového příslušnost Čech k diecesi řezenské, tak také nyní, za změněných poměrů, dostává se vztahu nového českého biskupství k arcidiecesi mohučské výrazu přijetím typu karolinského, zdomácnělého v Mohuči, s níž nad to měli jsme i čilé styky obchodní.[277])

Je tedy více než pravděpodobno, že karolinský typ s kostelem *[40]* byl u nás zaveden brzy po zřízení pražského biskupství, t. j. po r. 973. Snad přispěla k jeho zaražení i změna na knížecím stolci po smrti Boleslava I., pro jejíž datování do r. 972 mluví velmi závažné důvody historické,[278]) mezi něž mohli bychom nyní zařaditi i zásadní změnu typu našich denárů v té době. Náš karolinský denár se totiž řadí do skupiny, která má v opisu mezi slovem DVX a dalším křížkem tečku, a na nichž i v rubu začíná opis křížkem a tečkou. Skupina tato navazuje na kmen sítnického nálezu, v němž se také našel největší počet českých denárů karolinského typu. Patří tedy tento denár asi do doby denárů typu Sm. II-28 až 33 *[30—39]*, kde písmeno G = 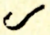 má tvar téhož písmene z našeho denáru karolinského.

V novodvorském nálezu byl také denár, uvedený u Smolíka jako č. 123 (tab. II-44) *[43]*, na němž při pozornějším zkoumání poznáme souvislost s právě uvedenými denáry typu karolinského. V jeho rubu zbyl z chrámových sloupků jen kolmý výběžek na jednom konci horního stupně. Jinak vidíme na jeho rubu ono dlouze tažené , tečky se v jeho opisech střídají s písmeny, obrazy mají obvodky z hrubých perliček, forma písmene B je hranatá ⊟, ale v líci se správným opisem je kříž, v jehož dvou protilehlých úhlech jsou kroužky, zatím co v druhých dvou úhlech je po třech hřebech. Další vývoj tohoto karolinského typu Boleslavova denáru lze sledovati na jiném kusu z mého polského nálezu *[44]*. Má v líci týž sled a formu písma jako na Smolíkově č. 512, v opise je Z tvaru římské Π, je tam i tečka v úhlu písmene L (L·) ve slově Bolezlaus, ale výplň kříže v líci se změnila: ve dvou protilehlých úhlech je kroužek, v jednom úhlu jsou pak tři hřeby a v úhlu protilehlém je veliká tečka. V rubu se opakují na počátku opisu křížky a tvary V, ale pod lomenicí po jedné straně středního křížku je kapitální E, obrácené kolmou čarou ke křížku. Na druhé straně je jakási stopa po sloupcích, tedy po tvaru |<.[279])

Všechny tyto denáry, které svědčí o tom, že karolinský typ s kostelem nebyl u nás mincí raženou jen krátký čas, ani mincí vedlejší, mají vnitřní obvodky sestavené z velikých perliček a patří tedy podle tvaru obvodků do nejstarší skupiny Boleslavských ražeb. O tom svědčí i písmeno A, které většinou má příčné břevno *[40]* a je nahoře zahroceno. Písmeno E je v opisu kresleno ledabyle *[44]*, takže se podobá rohatému ⊏, jak je vídáme i na našich denárech mečového typu. Ale naše karolinské denáry souvisejí s mečovým typem také zvláštní formou lomenice. Je štíhlejší a její břevno přesahuje poměrně daleko na obou stranách okraj stříšky. Je to tvar lomenice, který jsme při třídění jejích typů označili jako třetí. (*Viz vyobrazení v textu č. 1*/III).

---

[277]) *W. Friedrich*, l. c., str. 87 n.

[278]) *R. Holtzmann*, l. c., str. 6; *V. Hrubý*, l. c., str. 58.

[279]) Znám zatím čtyři varianty tohoto denáru, z nichž tři jsou raženy týmž rubním kolkem, ale v líci mají různé kolky. Čtvrtý je úplně odlišný.

Všechny tyto formální znaky posunují náš karolinský typ do bezprostřední blízkosti našich mečových denárů *[46—52]* a tvoří s nimi skupinu, o níž možno souditi, že povstala asi tím, že Ǝ + pod lomenicí nebo pozdější + Ǝ na našich mečových denárech se zrodily postupným přetvářením sloupků karolinského chrámu, jak jsme jeho vývoj mohli stopovati na variantách našeho karolinského denáru. Můžeme snad tedy vysloviti názor, že záhadné Ǝ pod lomenicí na našem mečovém typu není počátečním písmenem slova ecclesia,[280] nýbrž že vzniklo vývojem obrazců a písmen pod lomenicí z chrámových sloupků na českých denárech karolinského typu. Snad se tak stalo ještě pod vlivem řezenských mincí, na nichž se Ǝ i E pod lomenicí často opakují v různých slabikách i kombinacích.[281]

Na nejstarších mečových denárech je mincovní obraz obklopen ještě perličkovitým obvodkem, tak jak jej spatřujeme na českém typu karolinském. Tento obvodek se mění však brzy v obvodek t. zv. sekaný, čímž se mečový typ vsunuje do druhé epochy Boleslavových denárů. Na starších typech mečových denárů vidíme ještě křížky, jimiž začíná opis po stranách lomenice. Najdeme tam také zmíněné hranaté ⊏. Písmeno B se jen málo liší od čtyřhranného ⊟ tím, že se jedna z kolmic změnila v mírný oblouk a dala tak celému písmenu tvar B. Na denáru Sm. I-15 *[57]* se střídají v opisu na rubu tvary V s tečkou, jak jsme na to zvláště upozornili na karolinském typu.

Spojením karolinského denárového typu s anglosasko-vikingským typem mečovým vyvinul se tedy u nás nový typ s obrazy kaplice a meče, který je již všeobecně známý pod jménem typu mečového. Kombinované denáry jsou tedy staršími typy mečového denáru a navazují přímo na karolinský typ, který se postupně ve svých variantách zmenšuje jak průměrem, tak i vahou,[282] a přibližuje se tak velikostí denárům mečovým.

Třebaže mečové denáry navazují přímo na karolinský typ a jeho obměny, řezal pro ně kolky jiný řezač. Řezačská práce na našem karolinském typu i na jeho variantách je zcela ojedinělá a nikdy se již na našich denárech neopakuje.

---

[280] *Smolík*, l. c., str. 45.

[281] ENC, ENCI, ENZI (asi 940—1020), ERH, ERC (asi 950—976), ELL, ELLN, ELLIN (asi 950—1018). *K. Sperl*, l. c., str. 70. Viz též *Dannenberg* 1061, 1065 a j.

[282] Menší průměr odpovídá i zmenšeným bavorským denárům za vévody Oty (976—982) (*Karl Sperl*, l. c., str. 21). Bavorské denáry z doby druhé vlády Jindřicha II. (985—995) jsou opět širší a těžší. Původní karolinský typ váží asi 1·20 *g*. Jeho další obměny váží však 0·77, 0·70, 0·72 *g* a blíží se tak i vahou mečovým denárům s velikým Ǝ pod lomenicí, které váží za stejného průměru 0·77, 0·86, 0·81 *g*. Toto poklesnutí váhy českých denárů, které shledáme i na některých pozdějších obměnách řezenského typu, pokusíme se vysvětliti v kapitole X.

Můžeme souditi, že mečové denáry se razily delší dobu a že jejich ražba potrvala snad částečně ještě pak, když se již razily denáry typu jiného. Upozorňuji zvláště na typ mečového denáru, který má ENG *[63]* pod lomenicí a který se svým písmem řadí k mincím mladším. Mečový denár s primitivní rukou v rubu *[71]*, o němž jsem se zmínil již v předešlé stati, navazuje touto rukou i na pozdější náš byzantisující typ.

Souběžně s opětným postupným zvětšováním střížku mění se i koncepce českých mečových denárů. Vytvářejí se typy, na nichž mizí obraz lomenice, která je nahražena dvěma meči nebo mečem a křížem. Kříž provází meče na obou stranách, a na líci i na rubu čteme jméno Boleslavovo. Poukázal jsem již dříve na to, že mínění, vyslovené Smolíkem, že jméno Boleslavovo na obou stranách mince ukazuje na nějakou spoluvládu Boleslava III., není správné ani odůvodněné. Znovu podotýkám, že tomuto úkazu nelze podkládati hlubšího významu státoprávního. Negramotnost řezačů a mincířů, která zavinila ve středověké numismatice četná nedorozumění a jež obohatila numismatickou literaturu o tolik diskusí, nemůže být podkladem pro suponování dějinných událostí jinak nedoložených.[283] Řezač vyryl jméno panovníkovo na obě strany tak, jak to často učinili řezači na našich denárech i za Jaromíra a ještě i za Vratislava. Věc jistě nemá hlubšího významu stejně, jako ho nemá nápis PRAGA CIVITAS na obou stranách denáru Boleslava I. (Sm. III—52) *[11]*, kde jméno knížete vůbec chybí. Nesmíme proto roztrhnouti mečové denáry do dvou údobí, oddělených od sebe časově více než půl stoletím.[283a] Seskupení mincí z druhé poloviny vlády Boleslava II. v nálezech mančickém[284] a ostroměřském[285] nám dokazuje, že mečové denáry s mečem na obou stranách *[97—101]* jsou mladší. Dnes však nemůžeme bezpečně rozhodnouti, následují-li bezprostředně za menším mečovým typem, či je-li nutno mezi obě skupiny vřaditi ještě skupinu jinou. Nález ostroměřský nám o tom nepodává jasný obraz, poněvadž zahrnuje příliš veliké údobí. V olobockém nálezu jich nebylo. Podle svých vnitřních obvodků se nehlásí tyto denáry do doby o mnoho mladší.[286]

Na otázku, odkud se dostal obraz meče a kovadliny na naše denáry 10. století, je odpověď snazší, než na otázku, proč byl vůbec napodoben. Již dříve, určujíce nejstarší minci Boleslava I., viděli jsme podobný obraz v téže kombinaci v mincovnictví dánských králů na ražbách z Yorku v Northumberlandu.[287] Dánská oligarchie razila totiž v Yorku po r. 903

---

[283] Viz též *V. Novotný,* l. c., str. 646 a *Skalský-Schránil,* l. c., str. 42.

[283a] *J. Smolík,* l. c., str. 40 n.; *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 49 n.

[284] *G. Skalský,* Poznámky k nálezu, str. 120.

[285] Pam. arch. a míst. XX, str. 509 n.

[286] Přiřadil jsem tyto mečové denáry (na tab. V.) až za byzantisující typ.

[287] Jak jsem se již výše zmínil, poukazuje již *Friedensburg* na to, že „nejstarší mince“ (F. I—1 atd.) jsou napodobeninou anglosaských denárů, při čemž

po dlouhou dobu s některými přestávkami denáry bez jména panovníkova, které mají v líci duchovní meč, symbol sv. Petra,[288] s kovadlinou nebo s kladivem, a ve dvou řádcích světcovo jméno SCI PETRI MO (neta). V rubu je kříž, který má v rozích po tečce a v opisu jméno Yorku (EBORACEI)[289] (*viz vyobrazení v textu č. 7a*). Tyto pamětní mince svatopetrské nutno vysvětliti nejen tím, že byl v Yorku založen králem Edwinem kostel, zasvěcený sv. Petru jako patronu, ale i zvláštním kultem, kterému se sv. Petr — jak jsme se již o tom zmínili — těšil u Anglosasů, zvláště u obyvatelů Northumberlandu.[290] Byly tak oblíbeny, že někteří z pozdějších dánských králů v Yorku přijali tento typ pro vlastní minci,

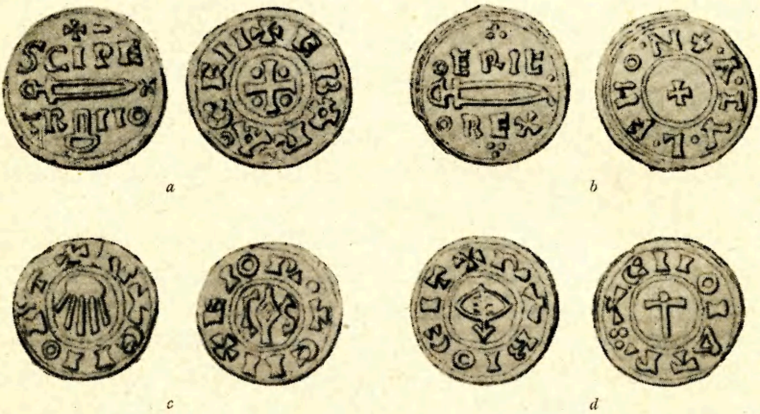

Obr. 7. Ražby dánských králů z Yorku v Northumberlandu.
a) Denár svatopetrský; *b*) Denár krále Erika (947—948, 952—954); *c*) a *d*) Denáry krále Regnalda, syna Guthfrithova (942—944?).

---

kladivo (kovadlina?) je až k nepoznání znetvořeno (Die Symbolik, str. 273). Viz též *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví, str. 55 a *týž*, Kníže Václav Svatý, str. 35.

[288] *F. Friedensburg*, Die Symbolik, str. 271. Sv. Petr je nejvznešenějším mezi světci, je knížetem mezi apoštoly a svatými. Jak již prohlásil papež Leo, je církev monarchií sv. Petra. Od druhé poloviny 7. století, kdy na britských ostrovech zvítězila římská církev nad domácí (irsko-skotskou), považovali Anglosasové Řím za svoji matku, papeže Řehoře I. za svého apoštola a sv. Petra za svého pána a mistra. (*Th. Zwölfer*, l. c., str. 21 n.)

[289] *C. F. Keary*, A Cataloque of english coins in the British museum, str. 239 n.; *G. C. Brooke*, l. c., str. 40, tab. X—10, 11; *Ch. W. C. Oman*, The Danish kingdom of York, str. 11 n., tab. I. a II. (Srovnej pozn. 106).

[290] *Theodor Zwölfer*, l. c., str. 20 n. V druhé polovici 7. století byl již v devíti anglosaských místech mimo York kostel sv. Petra (l. c., str. 58.). Pod vlivem anglosaského kultu sv. Petra bylo založeno v 7.—9. stol. více než sto nových klášterů, v nichž sv. Petr se stal patronem. Nejčetnější z nich jsou právě v severofrancouzských, dolno- a hornorýnských biskupstvích (l. c., str. 99 n.), tedy při cestě anglosaských poutníků do Říma.

opatřili ji však místo jménem sv. Petra jménem vlastním. To se dělo s přestávkami až do r. 954. Známe takové ražby od krále Sihtrika Jednookého (923—926)[291] a Erika I. (947—954)[292] (*viz vyobrazení v textu č. 7 b*). Také Dánové ze sousedního města Lincolnu napodobili mečové denáry, nahradivše jméno sv. Petra jménem svého patrona sv. Martina.[293]

Mezi těmito yorskými mincemi dánských králů najdeme také předlohu pro náš denár F. II-21 *[69]* (*viz vyobrazení v textu č. 7 d*). Je to mince, kterou Oman přisuzuje pohanskému irsko-dánskému králi Regnaldovi,[294] jenž r. 918 dobyl Yorku a nahradil prý svatopetrské mince s mečem pohanskými typy s kladivem, se železnou rukavicí boha Thora (*viz vyobrazení v textu č. 7 c*) event. s lukem a šípem, snad odznakem boha Egila. Brooke[295] přiděluje však tyto mince Regnaldovi, synu Guthfrithovu (asi r. 942—944?), což se zdá pravděpodobnější proto, že zdánlivá rukavice je jen primitivně vyrytou oblíbenou boží rukou.[296] Nemůžeme přece považovati za rukavici vyobrazení ruky, jež je v zápěstí ohraničena vnitřním obvodkem mince. Kdyby šlo vskutku o obraz rukavice, ležel by asi volně v poli, aniž by se dotýkal obvodku. Ani z polokroužků, zakončujících ruku v zápěstí na jedné variantě tohoto denáru, reprodukované v popisu sbírky L. E. Bruunse, nelze usuzovati na obraz rukavice.[297] Ostatně byla již před tím ruka na anglosaských denárech Eduarda Staršího (900/1—925).[298] Není také pravděpodobné, že bychom byli přijali na své mince zobrazení luku se šípem jako symbol pohanství.[299] Jestliže všechny tyto obrazy měly kdy význam pohanských symbolů, pak jistě v době, o kterou jde, byl tento jejich původní smysl zapomenut, a byl jim podložen smysl nový v souhlasu s nazíráním křesťanským.

Tyto anglosaské mince měly nepochybně vliv na naše mečové denáry a na náš denár s lukem a šípem. Mohly však býti i vzorem pro naše první denáry s rukou, třebas uplynulo několik let mezi prvním zavedením obrazu ruky a obrazu meče na českých denárech. Když jsme uvažovali, odkud přišel na naše denáry obraz ruky, našli jsme jako velmi pravděpodobný vzor mince papežsko-císařské (viz str. 46). Víme-li však, že z určité skupiny anglosaských mincí přijali jsme dva motivy na české denáry, to jest meč a luk se šípem, a víme-li dále, že v této skupině objevuje se v Anglii i ruka, naskýtá se nám pro vysvětlení obrazu ruky na českých denárech ještě možnost druhá, to jest vliv anglosaský. Obě možnosti se navzájem nijak nevylučují, naopak je pravděpodobno, že působily obě, neboť víme, že mezi zmíněnou skupinou anglosaských mincí s rukou a podobnými mincemi římskými je nepochybná souvislost. Pro zodpovědění této otázky bude velmi důležitý kombinovaný denár berlínského kabinetu s rukou a mečem *[71]*, o němž jsme se již výše zmínili, který však dnes známe bohužel jen v jediném exempláři. Správné a konečné řešení tohoto problému vyžaduje, abychom věděli o oběhu anglických mincí 10. století více, než víme dnes, a to nejen z pramenů italských a římských, nýbrž i z nálezů z míst, kudy šli angličtí poutníci do Říma. V Římě asi zapadly všechny tyto anglické mince do papežské pokladny, odkud již sotva byly vydány ve své původní podobě.[300]) Jisto je, že neobyčejně živý anglosaský kult sv. Petra zesiloval příliv poutníků z Anglie do Říma a že mezi nimi obyvatelé z Northumberlandu, kde se razily přímo svatopetrské peníze, nebyli ani časově, ani počtem poslední.

---

[291] *Brooke*, l. c., tab. X—9.

[292] *Brooke*, l. c., X—8; *Oman*, l. c., II—23.

[293] *Brooke*, l. c., str. 31 a 40, tab. X—12. Dvojitý kříž z tohoto denáru je také na esslingském denáru z počátku 11. století (Dannenberg 950) a i na našem denáru Jaromíra (F. VI—7).

[294] *Oman*, l. c., str. 12, tab. II—13—15.

[295] *Brooke*, l. c., str. 39, tab. X—5—7.

[296] O této ruce zmínil jsem se již dříve, kde jsem poukázal na zobrazení ruky na anglických denárech (str. 47).

[297] *L. E. Bruuns*, Mont=og Medaille Samling, Kodaň 1928, č. 195.

[298] *Brooke*, l. c., XIV—8.

[299] *Friedensburg*, Die Symbolik, str. 272, uvažuje o významu meče, luku a kladiva na anglosaských mincích a připouští také, že v těchto obrazech je jakýsi zajímavý přežitek pohanství, který by zasloužil bližšího studia.

Nesmíme přehlédnouti, že wessexský král Ina zavedl r. 725 dávku, zvanou Peterpenny (Petrův peníz, denarius Petri),[301]) z níž mělo býti založeno přístřeší pro anglické poutníky, jdoucí do Říma, spojené s kostelem a školou (schola Saxorum, Saxon school). Toto přístřeší obnovil král Aethelwolf r. 855 i s poplatkem, a dal tím základ k petrskému penízi. Petrův peníz (denár) byl vybírán v Anglii z každého domu, jehož cena byla nejméně 30 denárů. Dánové, žijící v Anglii, platili petrský peníz již z majetku 15 denárů, stejně jako obyvatelé měst a hradů. Tím se dostalo mnoho dánsko-anglických mincí do Říma. Mezi nimi bylo jistě mnoho právě zmíněných anglosaských svatopetrských denárů s mečem, jež už svým vzhledem se zdají býti předurčeny pro placení dávky, nazvané petrským penízem. Třebas tedy máme vysvětleno uvedení jména sv. Petra na yorském denáru tím, že sv. Petr byl patronem tamního kostela, přece mimořádně dlouhá obliba těchto mincí vnucuje myšlenku, zda nebylo těchto anglosaských svatopetrských mincí použito zvláště pro účely petrského peníze.[302])

---

[300]) R. 1883 našlo se v Římě 830 anglosaských mincí, které byly kolem r. 950 zakopány ve Vestině chrámu. Byly Rossim označeny jako část petrského peníze (Z. f. N. XV, dodatek, str. 18; *Luschin,* Allgemeine Münzkunde, str. 131).

[301]) *Ph. Woker,* Das kirchliche Finanzwesen der Päpste, Nördlingen 1878, str. 35 n.

[302]) Na tuto možnost poukázal již *F. Friedensburg,* Weltliche und geistliche Hoheitszeichen auf grossen schlesischen Bracteaten, Archiv für Bracteatenkunde I, 1886—1889, str. 166. Proti tomu *Menadier,* Z. f. N. XV, dodatek, str. 18, který z anglosaského denáru s mečem a nápisem SCI MARTI (ni moneta) soudí, že yorský svatopetrský peníz nemá s petrským penízem ničeho společného. Nemyslím, že byly yorské svatopetrské denáry raženy přímo pro účel petrského peníze, ale jejich dlouhotrvající ražba a četné obměny kolků svědčí nejen o jejich oblíbenosti, ale i o tom, že jejich ražba měla i nějaký mimořádný účel.

Péče, která byla věnována bezpečnosti cesty anglických poutníků do Říma, nemohla zůstati bez významu pro jejich postavení mezi ostatními poutníky ani v Římě. Podle vzoru jejich „Saxon school“ se zřizovaly hospice i pro poutníky jiných národů. Je tedy pravděpodobno, že mince, přinesené anglosaskými poutníky do Říma, mohly se dostati do rukou také našich lidí v Římě, a že mohly vzbuditi jejich zájem. Význam těchto ražeb v Římě už sám lákal k jejich napodobení.

Můžeme-li český mečový typ navázati na karolinský denár s kostelem, který k nám přichází, jak jsem výše uvedl, asi z Mohuče, můžeme i o mečovém denáru vysloviti předpoklad, že se k nám mohl dostati ne až z Říma, nýbrž také již z Mohuče, která, jak víme, byla na cestě anglických poutníků do Říma. Nezjistil jsem však v Mohuči žádných numismatických stop po anglických poutnících. Zdá se tedy, že všechny vzory Regnaldových ražeb, tudíž i mečové denáry, přišly k nám spíše přímo z Říma, a že měly snad i u nás nějaké vztahy k petrskému penízi, třeba naše poplatky papežské stolici v této době nejsou historicky doloženy ve formě pravidelných dávek.[303]) Víme však bezpečně, že petrský peníz byl již dávno zaveden ve Finsku, Švédsku, v Norsku a Polsku. Můžeme proto vysloviti domněnku, že ani v Čechách již v 10. století nebyl neznám.

Karolinský typ našeho denáru byl, jak jsme již uvedli, zaveden kolem r. 973. Počet jeho variant nasvědčuje tomu, že nebyl ražen déle než 2—3 léta. Snad už někdy kolem r. 976 byl vystřídán mečovým typem, jehož četné ražby dosvědčují dlouholetý oběh. Můžeme snad tedy vymeziti oběh karolinského a mečového typu léty 973—982. Po nich byl asi krátce ražen denár s lukem a šípem, který je znám jen z jednoho páru razidel.[304])

Mohlo by se snad ještě namítnouti, že nelze považovati mečové denáry za tak mladé, když přece v typu F. II-6 navazují na daleko starší bavorsko-švábský typ. Přiznávám, že mně tato námitka dlouho nedovolovala, abych správně vročil naše mečové denáry. Zhostil jsem se této překážky ve stanovení chronologie našich denárů 10. století teprve tehdy, když jsem zjistil, že denár F. II-6 je falsum pověstné dílny Killianovy. Smolík nepřijal sice tento denár do svých prací, ale nikde se s ním nevypořádal. Vyloučíme-li toto falsum, odpadne poslední důvod, který staví mečové denáry před r. 975.

Na jediném druhu mečového denáru Boleslava II. čte se v rubu slovo **VRΛTS∀O**[305]) *[68]*. Toto slovo dalo podnět k diskusi, jde-li o denár, ražený v slezské Vratislavi nebo na hradě Vraclavi.[306]) Bylo by jen opakováním toho, co jsem již řekl, kdybych měl vyvraceti důvody, které přiměly badatele k tomu, že považují hrad Vraclav za mincovnu, kde byly raženy tyto denáry. „Vraclavské“ denáry nevybočují nijak z řady našich mečových denárů, z nichž jen málo kusů má správné označení pražské mincovny v opisu. Nepopíráme-li, že ostatní mečové denáry se zkomolenými opisy na rubech jsou výrobky pražské mincovny, proč z nich máme škrtati právě tuto variantu, na níž zcela nahodile ruka negramotného řezače sestavila jednotlivá písmena v řadu, která dává slovo **VRΛTS∀O+**. Právě tato zkomolenina dobře umísťuje denár do řady našich pražských denárů 10. století, neboť zakončením rubního opisu na **O +** *[68]* se připojuje na denár s lukem a šípem, kde opis v rubu končí rovněž **+ O** *[69]*.

---

[303]) *Ph. Woker*, l. c., str. 40.

[304]) *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 37.

[305]) *E. Fiala*, České denáry, tab. I—4; *J. Smolík*, l. c., tab. I—19.

[306]) *Ed. Fiala*, Staré mincovny, Věstník Num. spol. čsl., str. 100; *G. Skalský*, Zwei Berichtigungen zu Friedensburg: „Die schlesischen Münzen des Mittelalters“, Altschlesien, Breslau 1932, str. 166 n., kde je uvedena též ostatní literatura, která jedná o tomto denáru.

Zkoušeje zrno a stříž mečových denárů, rozděluje Fiala mečové denáry většího a menšího druhu na denáry z mincovny pražské a vratislavské.[307]) Upozornil jsem právě, že denár s opisem **VRΛTS∀O** na rubu považuji za pražský denár se zkomoleným opisem a počítám jej proto také mezi pražské. Fiala uvádí ještě mečové půldenáry (oboly) F. I-18 a 19. Tím dospívá k zcela mimořádným výsledkům ve váze jednotlivých skupin a to k průměrům 1·55 *g*, 1·42 *g*, 0·83 *g* a 0·45 *g*. Za oboly jako polovice denáru, které by měly vážiti podle Smolíka 0·63 *g*, možno považovati u mečového typu vlastně jen ony F. I-18 a 19 *[61, 62]*,[308]) které se ostatně liší již svým zevnějškem od denárů, neboť nemají písmen pod lomenicí a také na líci je znázorněn pouze meč bez kovadliny. Uvědomíme-li si, že denáry typu s mečem, které uvádí Fiala jako menší, mají u něho průměrnou váhu 0·83 *g*, nemůžeme tyto menší denáry považovati ani za půldenáry, ani za nějaký zvláštní denárový zlomek, nýbrž musíme je sloučiti při metrologickém zkoumání s ostatními v jediný celek, takže dostaneme u mečových denárů podle dat Fialou uvedených průměrnou váhu 1·22 *g* při jakosti 950/1000. Připočítáme-li k tomu 5 %, dostaneme průměr 1·281 *g*. Podle Smolíka vážilo 20 denárů Boleslava I. s mečem a kaplicí po 0·90—1·40 *g*, tedy průměrem 1·194 *g*. Připočítáme-li k tomu 5 % dostaneme průměr 1·254 *g*, který odpovídá právě jako předcházející 1·281 *g* opět průměru bavorských mincí z let po r. 970. Stejně je tomu i s denáry s mečem na každé straně, z nichž podle Smolíka vážilo 7 kusů po 1·10-1·43 *g*, tedy průměrně 1·24 *g* + 5 % = 1·302 *g*.[309])

Z metrologických dat našeho karolinského typu vidíme toto: 4 kusy našeho karolinského denáru z nálezu sítnického váží: I. varianta 2 kusy 2·36 *g*, tedy průměrně 1·18 *g* + 5 % = 1·239 *g*. II. varianta 2 kusy 2·285 *g* průměr 1·142 *g* + 5 % = 1·20 *g*. Všimněme si ještě, kolik váží bavorské denáry z let 975-982 z doby, do níž kladene přibližně náš karolinský a mečový typ. V letech 976-982 razí tam Oto Švábský. Deset jeho denárů z mnichovského kabinetu[310]) váží 1·35, 1.35, 1.35, 1·110, 1·38, 1·29, 1·14, 1.33, 1·00, 1·16 *g*, celkem 12·42 *g*. Průměr činí 1·24 *g*, s 5% přídavkem 1·302.[311]) Není tedy mezi vahou našich a bavorských mincí z těchto let valného váhového rozdílu. Fiala zjistil[312]) přepalováním čistotu našich mečových denárů číslem 950/1000. U dvou mečových denárů Sm. I—1 a 13 zjistil jsem zkouškou na kameni čistotu 850/1000 a 800/1000. Náš karolinský denár má čistotu 800/1000, jeho varianta s E+|< *[44]* také 800/1000. Zapadají tedy tyto denáry i po metrologické stránce dobře do doby, kam je klademe, a to tím spíše, že i svou menší velikostí přizpůsobují se menším denárům Oty Švábského.

---

[307]) *E. Fiala*, l. c., str. 107.

[308]) *Smolík*, Denáry Boleslava I. atd., str. 53.

[309]) *Smolík*, l. c., str. 19, 20.

Obraz mečů se opakuje na Boleslavových denárech ještě koncem osmdesátých let 10. století. Tyto ražby mají na jedné straně v poli dva meče, tečky a „kovadlinu", na druhé straně ptáka *[102—107]*.[313]) Nalezly se u nás hlavně v ostroměřském nálezu, který je datuje do tohoto údobí. Jejich váha kolísá od 0·96 až do 1·36 *g*. Zkouškou na kameni byla zjištěna čistota 800/1000. Mají i četné obdoby v současném slavníkovském mincovnictví.[314]) Motiv ptáka známe ovšem také z polských mincí Boleslava Chrabrého. Vyskytuje se na denárech s opisem „Princeps Polonie", jichž rub má, jak na to upozornil již Fiala,[315]) stejný motiv kříže s obloučky v rozích, jaký je na rubu mincí Knutových (1016-1035). Poněvadž se v Polsku obraz ptáka neobjevuje s jiným rubem, mohl tedy přijíti na polské mince po r. 1016, spíše však až o několik let později, a nikoli již na počátku vlády Boleslava Chrabrého.[316]) Že však nějakou souvislost těchto polských denárů s anglosaskými mincemi můžeme předpokládati, dokazuje jak zmíněný motiv kříže na rubu z denáru Knutova, tak také poněkud příbuzné stylisace motivu ptáka, i když nezapomínáme časové odlehlosti těchto motivů. Pták bývá na našich denárech zobrazen se strany, s hlavou obrácenou buď do předu, nebo vzad. Někdy mívá hlavu skloněnu dolů. Víme-li, že naše mincovnictví přijalo několik jiných motivů z anglosaských mincí, a uvědomíme-li si, že před r. 1000 motiv ptáka na minci se vyskytuje mimo

---

[310]) I znalost těchto váhových údajů vděčím p. Dru H. Gebhartovi v Mnichově.

[311]) *Inama-Sternegg*, l. c., str. 502, udává pro toto údobí průměr 1·27 *g*.

[312]) *Ed. Fiala*, l. c., str. 113.

[313]) Sm. VI—125, 141—143; přiřadil jsem tyto denáry na tab. V. k denárům s mečem na obou stranách. Odlišná stylová komposice meče na denárech s ptákem připouští však spíše, že mezi oběma skupinami byla v oběhu snad ještě i jiná denárová skupina, kterou dnes nemůžeme určitě stanoviti.

[314]) *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 69 n.

[315]) *Fiala* l. c., str. 263, č. 402; *Brooke*, l. c., XVI—13. Na mincích polských je vůbec zřejmý vliv anglosaských mincí. Z jiných napodobenin polských upozorňuji na denáry *K. Stronczyński*, Dawne monety polskie II., Piotrków 1884, typ 10 a 21 (tab. II.) a *Brooke*, tab. VII—15 a j. Anglický vliv na polské ražby šel patrně také přes Řím, jemuž Polsko již v té době odvádělo petrský peníz.

[316]) Jiného názoru je *K. Stronczyński*, l. c., str. 17 n., a *G. Skalský*, Nález ve St. Boleslavi, str. 72.

Čechy pouze v Anglii,[317] třeba ve formě poněkud odlišné, naskýtá se jako značně pravděpodobná domněnka, že ani motiv ptáka na českých denárech není bez souvislosti s obdobnými motivy anglosaskými, jež, jak se zdá, měly vliv na české mince až do doby Břetislava I.[318]

Obraz ptáka s levé strany je také na Omerizově denáru s boží rukou mezi α a ω, který je přechodem k ethelredskému typu (Sm. IV-95, F. IV-5) *[108]*. Podobný denár hrubší práce (F. IV-6) z byrčského nálezu reklamuje Menadier, jak se zdá neprávem, pro Slavníkovce.[319] Motiv meče, vyskytující se spolu s ptákem přijali jsme na tyto denáry ze svých starších ražeb mečových denárů, meč má tu však již jinou formu.

Nález chodovlický nás poučil, že ražba mečových denárů není u nás ukončena ani denárem typu „meč-pták", nýbrž, že se opakuje ještě na denárech Boleslava III.[320] Tentokráte už asi sotva bylo známo, jak a proč se obraz meče k nám dostal a řezač opakoval prostě starší domácí vzor, který mu byl k napodobení předložen.

---

[317] Na anglosaských mincích je stylisovaný pták se strany již v 7. století (*Brooke*, II—14, 15, 17). Na vikingských mincích v Yorku je pták v heraldickém průmětu za vlády Anlafa (panoval s přestávkami od r. 926—952) (*Brooke*, IX—17) a na denárech Ethelreda II. (979—1016) *Brooke*, XVI—5), kde se podobá holubici s rozpjatými křídly; viz též *Friedensburg*, Die Symbolik, str. 252. Podobný motiv ptáka v profilu je také na knoflíku nalezeném v Zakolanech, jehož časovou hranicí jako terminus a quo je konec 10. století. *J. Schránil*, Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v 10. a 11. věku, Niederlův Sborník 1925, str. 182; *týž*, Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, str. 301 n.

[318] Viz F. VII—17 (*Brooke* XVI—14); F. VII—21 (*Brooke* XI—1, XII—1); F. VII—22, 23 (*Brooke* XV—4); F. VIII—7 (*Brooke* XVI—10) a j. Obraz ptáka přešel i na naše mince Břetislava I. (F. VII—26—28).

[319] *J. Menadier*, Funde deutscher Münzen, str. 122, č. 76, tab. V—9; viz též *G. Skalský*, Nález ve St. Boleslavi, str. 37, pozn. 6.

[320] *Skalský-Schránil*, l. c., č. 4 a 4*a*.

IX.

Byzantisující typ českých denárů.

83-96, 111-112.

Náš byzantisující typ vznikl patrně pod vlivem římských papežských ražeb a souvisí asi s jmenováním sv. Vojtěcha pražským biskupem. — Časově jej zařazujeme před typ fríšský.[321])

Český denár 10. století se schematisovaným, často až ornamentálně stylisovaným poprsím zpředu (Sm. III, 67-72, IV, 73-74, VI, 126) *[83-95, 112]* byl již Smolíkem časově správně včleněn do našeho mincovnictví 10. století tím, že byl určen jako mince Boleslava II. Nejpřesněji ho vročuje ostroměřský nález před denáry fríšského typu, ruka-kříž. Ale i jiné nálezy, kde se našly tyto mince, podporují tento soud, pokud ovšem stačí důkazová síla úhrnných cizozemských nálezů. Upozorňuji zvláště na malou sice, ale velmi charakteristickou skupinu českých mincí v nálezu u Fölhagenu (mezi 400 kusy evropských mincí v 103 typech bylo jen 14 českých denárů v 7 typech), o níž možno souditi, že se dostala do rukou bývalého majitele pokladu v krátké době, snad i najednou.[322]) V ní byl náš typ s poprsím zpředu zastoupen třemi kusy.

Friedländer označil již r. 1850 hlavu na tomto denáru jako hlavu Kristovu.[323]) Smolík soudí,[324]) že tento byzantisující motiv hlavy se k nám dostal z basilejských denárů burgundského krále Konráda Smířlivého (937-993),[325]) jehož dcerou byla patrně druhá manželka Boleslava II.,

---

[321]) Na byzantský vliv na české denáry se stanoviska dějepisu umění poprvé upozornil *Ant. Matějček* v článku „Několik poznámek o byzantinisujících formách českých denárů". Pam. arch. a míst. XXVIII., Praha 1916, str. 75. Rozhodl jsem se podle rady p. doc. dra Květa pro název „byzantisující", v novější české literatuře umělecko-historické běžný. Poněvadž však stupeň intensity byzantských vlivů na českou minci není ve všech dobách a na všech typech denárů stejný, užívám tohoto názvu pro mince, které svým výtvarným charakterem ukazují, že jsou ať přímo či nepřímo odvozeny ze vzorů byzantských, které však stylisací a schematisací figurální formy jsou od nich přece jen značně vzdáleny. Adjektiva „byzantský" užívám pak tam, kde i výtvarná forma obrazu navazuje na byzantské předlohy těsněji (na př. na mincích Jaromírových).

[322]) Viz popis nálezu u Fölhagenu v kapitole III. (str. 33.)

[323]) *J. Friedländer,* Der Silberfund von Farve, Kiel 1850, str. 40.

[324]) *Smolík,* Denáry Boleslava I. atd., str. 67 n.

[325]) *Engel-Serrure,* l. c., str. 266 a str. 492; *Dannenberg,* č. 969.

Emma, která razila i svou vlastní minci ethelredského typu na Mělníce *[171-173]*. Podobný obličej mají také mince Oty III. (983-1002) z mincovny v Deventru.[326] Na všech těchto ražbách je však zpodoben panovník a nikoli Kristus, protože hlava nemá nymbu. Je ovšem pravděpodobno, že hlava zpředu na uvedených mincích vznikla pod vlivem obrazu Kristovy hlavy na mincích byzantských, vyskytujících se od konce 7. století.

Naše denáry s Kristovou hlavou byzantisujícího typu mohly ovšem vzniknouti také pod vlivem jiných mincí z doby 6.—7. století, neboť mnohé z nich nesou podobný obraz. Ale kombinace motivu hlavy byzantisujícího rázu na rubu, s obrazem ruky boží Prozřetelnosti na líci vede k domněnce, že tento náš denár měl snad vzorem — ať přímým nebo nepřímým — římský denár papeže Benedikta IV. (900-903), o němž jsme se již zmínili (*viz vyobrazení v textu č. 2*). Poprsí sv. Petra, které je na líci této mince, má rovněž byzantisující ráz[327] a podobá se silně obrazům Kristovy hlavy zpředu jak na mincích byzantských, tak také na uvedených denárech českých. Je třeba podívati se jen na III. a IV. tabulku XV. svazku Corpus nummorum italicorum a uvidíme, že i první papežské mince jsou pod vlivem byzantských ražeb — jak ukazuje právě stylisace poprsí sv. Petra — počínajíc denáry papeže Hadriána I. (772-795).[328] Že tyto římské papežské denáry měly snad přímý nebo nepřímý vliv na naše české mince s poprsím zpředu, soudím hlavně z toho, že na variantě těchto našich denárů, kterou můžeme označiti i za nejstarší, je v líci také ruka Prozřetelnosti boží, kterou mají i mince papežské. Stejně však mohly býti vzorem pro poprsí Kristovo na našich denárech byzantské mince přímo, poněvadž jejich oběh u nás před touto dobou je pravděpodobný zprávou Ibrâhîma ibn Ja'qûba[329] a protože obraz byl z nich přesně okopírován i na mincích knížete Jaromíra.[330] Kříž na nymbu této hlavy mění se na pozdějších typech (Sm. III-67) *[86]*, až konečně mizí vůbec (Sm. III-70) *[89]*, což by nasvědčovalo tomu, že původní význam motivu byl vývojem zapomenut. Tento kříž však není na denárech papežských proto, že je tu obraz sv. Petra a nymbus s křížem ve středověkém umění byl vyhrazen Kristovi. Třeba tedy přece se přikloniti k názoru, že na zrod těchto českých denárů s hlavou byzantisujícího typu působily spíše byzantské mince s hlavou Kristovou, obklopenou křížovým nymbem. Není ovšem ani zde vyloučeno, že tu spolupůsobily i mince anglické, kde byzantisující poprsí zpředu se objevuje velmi záhy.[331]

Zavedení tohoto byzantisujícího denárového typu u nás uvádím opět ve spojitost s církevními událostmi v Čechách v době, do níž jej zařazuji. Roku 982 byl ustanoven pražským biskupem Vojtěch Slavníkovec. Jmenování nového biskupa spadá časově do doby, kdy asi u nás po prvé přicházejí do oběhu mince s Kristovým poprsím a boží rukou. Je to možné tím spíše, že víme dnes, dík pracem dra Skalského,332) že biskup Vojtěch skutečně projevil o mincovnictví zvláštní zájem tím, že razil i vlastní minci (F. III-10), kterou opatřil na jedné straně také štíhlou rukou boží Prozřetelnosti, mezi písmeny Ô — Й. A právě tato ruka na denáru Vojtěchově je svou formou velmi blízká ruce na denáru Benedikta IV.

---

[326] *Dannenberg,* č. 560 a 1550.

[327] *Engel-Serrure,* l. c., str. 287, obr. 550.

[328] *Engel-Serrure,* l. c., str. 284, obr. 509.

[329] Viz o tom v kapitole I. (str. 10.)

[330] F. VI—13—26.

[331] *Brooke,* tab. IV—1—8 (Wulfred, arcibiskup canterburský, 805—832).

Denár tohoto typu z nálezu ostroměřského (Sm. VI-126) *[91]*, se jménem Boleslavovým na obou stranách, patří zřejmě do této skupiny a dokazuje opět jen neudržitelnost Smolíkova názoru o tom, že umístění Boleslavova jména na obou stranách mince, je výrazem nějaké spoluvlády Boleslava III. Sveden tímto názorem, seskupil Smolík do posledních let 10. století výběr z většiny typů boleslavských denárů a ztížil tak nejen nesnadné jejich rozdělení, nýbrž i jejich datování.

Do skupiny denárů s poprsím zpředu patří též denár a půldenár s hlavou podobnou, ale ještě více schematisovanou (F. II-26 a 27, Sm. IV-74 a 76) *[83, 84]*, který svým rubem navazuje na skupinu denárů s O N O pod lomenicí. Poukázal jsem již v předešlé kapitole na to, že je neudržitelnou domněnka Menadierova, že by se zde mohlo jednati o denár OtyBezprema.333) Poněvadž pak tento denár, stejně jako i jeho obol, má v rubu kaplici s O N O pod lomenicí, mám za to, že je to poslední ohlas našich byzantisujících denárů, který svým opisem Oᗡ · ΛȎΛ · DO je zřejmě pod vlivem německých feniků Oto-Adelheidských, pakliže tato písmena vůbec něco znamenají a nejsou-li jen hříčkou, kterou sestavil řezač, snaže se získati symetrii pro celý obraz, jak tomu je i na jiných kusech této skupiny (Sm. III-71 a 72) *[94, 92]*.334) Velmi zajímavou napodobeninou těchto denárů byzantisujícího typu je denár F. V-17 v berlínském kabinetu, který však nepovažuji jako Fiala za barbarskou napodobeninu časných českých mincí tohoto typu, poněvadž kříž a nymbus, jehož obvod splývá s obvodkem je dobře znatelný. Barbarský řezač byl by asi těžko pochopil a vyjádřil tento detail.

Podle vah, udaných u Smolíka, vážilo 16 různých denárů byzantisujícího typu 20·10 *g*, činí tedy průměr 1·25 *g* + 5 % = 1·312 *g*. Fiala335) udává váhu 10 kusů 13·01 *g*, tedy průměr 1·30 *g* + 5 % = 1·365 *g*. Zjistil

---

332) *Gustav Skalský,* Denáry pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce, N. Č. Č. V., 1929, str. 26 n.; *V. Hrubý,* Deset let československé práce numismatické, Naše věda, XIII. 1932, str. 118. Denár Vojtěcha Slavníkovce spadá podle písma do doby počátku ethelredského typu u nás.

333) Viz též *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 183. Nejnověji užil tohoto určení chybně i *M. Gumowski* ve článku Boleslav Chrobry v Czechach (viz str. 63).

334) Srovnej též skupiny písmen na denáru Sm. III—70 a j.

335) *Fiala,* l. c., str. 113.

zrno průměrem 890/1000. I metrologicky se tedy dobře včleňuje náš byzantisující typ do osmdesátých let 10. století.

Podle výplní úhlů mezi rameny kříže na líci jsou jeho předchůdcem denáry kombinovaného řezenského rázu, typ Sm. II-43 *[81]* s O N O pod lomenicí. Pět denárů tohoto typu vážilo 1·27, 1·54, 1·34, 1·32, 1·51 *g*, celkem 6·98 *g*, tedy průměr 1·396 *g* + 5% = 1·4658 *g*.[336]) Jsou zrna 800/1000.

Vahou i svými obrazy se sem hlásí i denár F. V-8 *[111]*, na němž Fiala četl na porušeném rubním opisu slova „Gniezdna civitas",[337]) který však na mém kuse má opis ✠VVΓIΛ✠⊏IVIᗡ, jenž jistě je bližší opisu Praga civitas. Váží 1·33 *g*.

---

[336]) Tato průměrná váha je pro dobu byzantisujícího typu nepřiměřeně vysoká a je přivoděna tím, že byly váženy jen nepoměrně těžší kusy, když jiné nebyly po ruce.

[337]) *Ed. Fiala,* l. c., str. 259.

X.

Ostatní české denáry řezenského typu.

69, 70, 73—82, 136, 137.

Menší denáry bavorsko-švábského typu s O N O pod lomenicí nejsou půldenáry. Byly u nás raženy patrně z důvodů obchodně-konkurenčních a fiskálních vedle nových druhů, až asi do zavedení ethelredského typu. — České půldenáry z konce 10. století.

Přechodem z mečových denárů na mladší české denáry jsou patrně — jak bylo již výše řečeno — oba typy s kroužky pod lomenicí Sm. I—21 a 22 *[69, 70]*, z nichž prvý je kombinován z anglosaského vzoru a ze vzoru řezenského.[338] Na tyto přechodné denáry navazují různé obměny denárů s O N O pod lomenicí, ve formě · NO OVO nebo · N · a j. *[76, 82]*. V líci mají kříž, který má ve dvou protilehlých úhlech po třech hřebech, v druhých dvou po tečce, nebo kroužku. Tímto lícem se blíží k obměně našeho karolinského typu (Sm. II—44) *[43]*. Ale hladký vnitřní obvodek, v té době ještě u nás nezvyklý, vzdaluje opět tento typ časově od karolinského. Do téže skupiny patří také, snad jako počáteční, i typ Sm. I—24 *[75]*, s N pod lomenicí a nápadně velikým křížem nad lomenicí, který nemá mezi českými denáry 10. století obdoby. Sem patří i menší denáry s O N O pod lomenicí (Sm. II—39 a 40) *[82]*, které se často vyskytují,[339] a také varianty F. II—11 a 17 *[76]*, označované mnohdy jako půldenáry (oboly). Denáry všech právě vyjmenovaných typů byly zastoupeny v byrčském nálezu,[340] ale také ojediněle v nálezu sítnickém společně s denárem typu ruka-kaplice s ONC pod lomenicí (Sm. IV—75) *[136]*. Poněvadž boží ruka je na něm doprovázena po stranách písmeny α a ω, a poněvadž tedy napodobuje již mince ražené pod vlivem denáru Ethelreda II. (979—1016), spadá tento typ určitě již do doby po r. 980. Forma ruky se blíží svou štíhlostí už našemu fríšskému typu, jehož počátek klademe asi do r. 987.[341]) K denáru Sm. IV—75 *[136]* patří ještě menší denár téhož typu Sm. IV—77 *[137]*.[342])

---

[338] *Skalský* (Denár knížete Václava Svatého, str. 37) prokazuje 11 kusů tohoto denárového typu z téhož páru razidel. Jde patrně o příležitostně raženou minci jen z jednoho páru razidel, aniž můžeme stanoviti dnes bližší její význam.

[339] *Smolík*, l. c., str. 56, č. 94 n. řadí je mezi denáry.

[340] Byrčský nález nedaleko Olavy ve Slezsku je se svými 315 kusy českých denárů z 590 celých mincí nejbohatším nálezem českých mincí 10. století v cizině, nelze-li místo naleziště již s ohledem na převahu českých mincí a nedostatek polských považovati za půdu patřící v době uzavření české skupiny k české říši. (Viz *V. Hrubý*, l. c., str. 45—51). Složení českých ražeb tohoto nálezu, veliký počet českých mincí ethelredského typu Omerize, Nacuba a hlavně Mizlety a ukončení české řady těmito typy, zastoupenými nepoměrně velikým počtem k ostatním, dokazuje aspoň, že české denáry v tomto složení se nemohly dobře dostati na nečeskou půdu. Počítáme-li, že tyto ražby končí asi roku 996—998, můžeme naleziště a snad i celé Vratislavsko

Řezačskou prací se tato skupina blíží našim mečovým denárům. Chtěli-li bychom zachovávati přísně zásadu, že hladké obvodky jsou pozdější než sekané, musili bychom ji však celou časově zařaditi až za naši skupinu byzantisujícího typu, poněvadž se v řadách jeho mincí ještě střídají obvodky hladké se sekanými. Svými obrazy v líci jsou některé tyto denáry dokonce předchůdci denárů, které se přidělují Boleslavu III. (Sm. VI—127) nebo Vladivojovi (Sm. VIII—184). Některé z nich mají i jméno Boleslav na obou stranách.[343]) Ale kapitální **E** je řadí před náš ethelredský typ.

---

považovati v těchto letech za území, náležející k české říši. Mohli bychom pak vysloviti i domněnku, že toto území osvojil si polský kníže Boleslav Chrabrý až po smrti Boleslava II. (*V. Hrubý*, l. c., str. 48), neboť právě boje o ně byly asi bezprostřední příčinou zakopání nálezu. Nálezy v kraji třebnickém u Kavallen a v Šimerově (*J. Smolík*, l. c., str. 31, 32), zakopané po r. 1010 dosvědčují to aspoň nepřímo svým nepatrným počtem českých mincí. Nález byrčský byl zevrubně popsán *J. Menadierem* (Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, II. Der Denarfund von Peisterwitz bei Ohlau in Schlesien, Z. f. N. XV. 1887, str. 100 n.), který ho použil nejen jako základu pro pokus o sestavení chronologie českých denárů 10. století, nýbrž i pro důkaz, že české mince 10. století se jménem Soběslav jsou ražbami slavníkovskými. Třeba se Menadierovi podařil tento důkaz, svedly jej od správného stanovení chronologie boleslavských denárů dvě základní chyby: Přijal thesi, že naše denáry s mečem jsou nejstarší a považoval český denár Sm. IV—74 za pražskou ražbu Oty Bezprema, čímž mylně posunul dobu zakopání celého nálezu do počátků 11. století. Byrčský nález je pro chronologii boleslavských denárů velmi důležitý tím, že je jakýmsi protějškem k nálezu sítnickému. Kdežto sítnický nález počíná kmenem denárů, k němuž se později dostaly jednotlivé kusy, končí byrčský nález svým kmenem mincí, tak jak obyčejně u nálezů se předpokládá. Oba tyto nálezy pomáhají nám tak vřaditi mince bavorsko-švábského rázu, pocházející podle řezačské práce z doby asi po r. 970, chronologicky do skupin našich mincí 10. století. Jde hlavně o č. 107, 113 a 114, která Menadier označuje jako oboly, která však podle kusů ze sítnického nálezu nutno považovati za denáry.

[341]) Zařadil jsem tento denárový typ v obrázcích přece až za fríšský typ, ježto doprovází ruku písmeny α a ω, a je na něm vyobrazena pravá ruka, jako většině je na ethelredském typu. Do této doby jej řadí i olobocký nález, kde byly 3 kusy ve váze 3·4 *g* (*F. Friedensburg*, Zwei Denarfunde, Z. f. N. XVII, str. 208).

[342]) Tři mince tohoto druhu váží dohromady 1·95 *g*, tedy průměr 0·65 *g* + + 5% = 0·683 *g*.

[343]) Při popisu byrčského nálezu uvádí *Smolík* (l. c., str. 30), že nebylo tam žádných denárů Boleslava II., když „společně vládl se synem Boleslavem" (994—999), čímž myslí denáry se jménem Boleslav na obou stranách. Tvrzení toto není správné, jak upozornil již *G. Skalský*, O denárech vyšehradských, str. 184, pozn. 47. Poukazuji na č. 113 a 114 *Menadierova* popisu, která tento mylně považoval za oboly, stejně jako č. 122.

Pro časové umístění právě sestavené denárové skupiny před byzantisující typ nemluví však ani složení sítnického nálezu, kde se ještě ojediněle vyskytly téměř všechny varianty této skupiny a i denár byzantisujícího typu Sm. IV—76 *[84]*. Mančický nález,[344]) který neobsahoval již žádného typu naší skupiny, se přimlouvá pro její datování před byzantisující typ, čemuž neodporuje ani hromadný nález v Gralowu,[345]) kde v českých ražbách, mezi něž nebyl již přimíšen ani náš fríšský, ani ethelredský typ, převládají mince této skupiny.[346]) Byzantisujícím typem ohraničuje[347]) naši řezenskou skupinu i ostroměřský nález,[348]) který, jak se zdá, vyčerpává české denáry z let asi 983—995. Ale ani tento nález není nezvratným důkazem o tom, že naše pozdější skupina řezenského rázu nezasáhla i do těchto let. Není v něm zastoupen vůbec denárový typ Sm. IV—75 a 77 *[136, 137]*, ač jeho obraz štíhlé pravé ruky ho posunuje až před dobu českých ethelredských denárů. Chrášťanský nález, který obsahuje mince Boleslava III., Vladivojovy a Jaromírovy a jenž zasahuje i mince Oldřichovy, poučuje nás však, že může i v domácím nálezu chyběti celá skupina mincí určitého rázu, třeba nález časově vlastně minul tuto skupinu.[349]) Také české oboly z let po r. 980, o nichž ještě pojednáme v této kapitole, chybí v ostroměřském nálezu a svědčí tím, že se i domácí nálezy utvářely každý svým zcela zvláštním způsobem. Ostatně olobocký nález,[350]) který zasahuje zpět jen poněkud dále (asi do r. 975) a je jinak velmi podobně seskupen jako ostroměřský, obsahuje i ražby naší skupiny i právě zmíněné české oboly. Za to v něm nejsou zastoupeny některé skupiny těsně předcházející českému ethelredskému typu.

Dva denáry z mé sbírky připouštějí i jiné vysvětlení tohoto složitého úkazu, který rušil a znemožňoval sestavení chronologie českých denárů

---

[344]) *G. Skalský,* Poznámky k nálezu mančickému, str. 120.

[345]) *Emil Bahrfeldt,* Der Hacksilberfund von Gralow, Berlin 1896, str. 5.

[346]) Doba zakopání gralowského nálezu jest určena nejzazším termínem asi do r. 980.

[347]) Srovnej *G. Skalský,* O denárech vyšehradských, str. 184 n., kde autor stahuje všechny denáry, které mají pod lomenicí ONO a jeho obměny, do těsné blízkosti denárů rázu anglosaského a to před ně, kdežto později *týž,* Kníže Václav Svatý, str. 20, klade tuto skupinu podle nálezu byrčského až před byzantisující typ.

[248]) Pam. arch. a míst. XX, str. 509 n.

[349]) *J. Smolík,* Nález denárů v Chrášťanech, Praha 1898, str. 13 n. V tomto nálezu nebylo vůbec ethelredských a byzantských typů knížete Jaromíra. Není vyloučeno, že skupina byzantských typů Jaromírových denárů byla snad ražena za jeho pobytu někde v cizině. K této domněnce svádí jednak fabrika této mincovní skupiny, zcela odlišná od jeho skupiny řezenského rázu, jednak i okolnost, že Jaromírovy mince byzantského typu nacházejí se hlavně v nálezech za hranicemi a že v Čechách se našla jen — pokud vím — blíže Prahy na vrchu Řivnáči (N. Č. Č. I., str. 40) zase jen skupina tohoto rázu pohromadě s přechodem na mince knížete Oldřicha (Srovnej pozn. 251.).

[350]) Z. f. N. XVII., str. 205 n.

10. století. Poučují nás totiž o tom, že vůbec nelze dobře vměstnati české denáry 10. století do jediné řady. Jsou to varianty typu F. II—10 *[22]* a F. II—11 *[24]* (*viz vyobrazení v textu č. 8a a 8b*). Oba mají rubní stranu (lomenici s ONO) raženou z téhož razidla. Kdežto jeden denár (*a*) lze podle písma a perličkovitého obvodku přiřaditi až k naší nejstarší skupině denárů typu řezenského, hlásí se líc druhého denáru (*b*) ryteckou prací, písmem a hlavně hladkým obvodkem, do doby pozdější.[351]) Při tom řezačská práce na jiných kusech ukazuje na dobu ještě mladší (*viz vyobrazení v textu č. 8 c*).

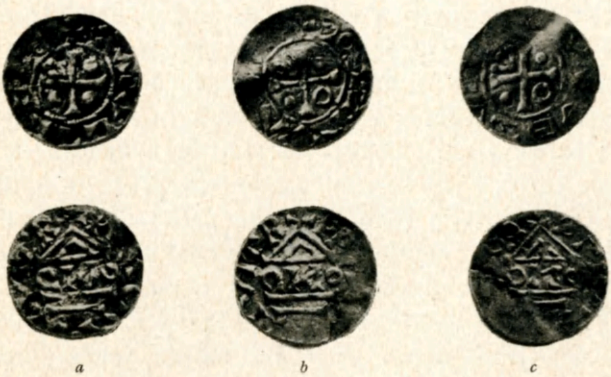

Obr. 8. Pozdější české denáry řezenského typu.

Podle rytecké práce ani nemůžeme denáry skupiny, popsané na začátku této kapitoly, zařaditi do starší doby, kdy byly raženy mince s perličkovitými nebo sekanými obvodky. Je proto oprávněna domněnka, že i v době, kdy již hlavní skupina našich denárů bavorsko-švábského typu byla vystřídána jinými typy (karolinským, mečovým a snad i dalšími), pokračovalo se ještě v ražbě denárů řezenského typu. Tyto denáry přizpůsobily se ovšem svými zevními znaky době, ve které byly raženy. Poněvadž z vyšehradské mincovny takových ražeb neznáme, nerazily se snad tyto mince již v době platnosti fríšského typu, a razily se snad jen v pražské mincovně.

Většina těchto mincí patří typu Sm. II—39 a 40 *[82]*, jichž jsem zvážil 17 kusů. Shledal jsem váhu 12·42 *g*, tedy průměr 0·731 *g* + 5% = = 0·7342 *g*. Tato váha činí přesně polovinu průměru, který jsme zjistili u denáru s ONO pod lomenicí Sm. II—43 *[81]* (srovnej str. 83). Přece však nemohu se odhodlati k tomu, abych považoval naše menší denáry za oboly.

Shrneme-li průměrné váhy, které jsme zjistili u jednotlivých českých základních typů, dostaneme tyto výsledky:

---

[351]) Podobný vývoj řezačské práce možno pozorovati i na denáru F. II—9 (Sm. I—23). Sekaný vnitřní obvodek mění se znenáhla v obvodek hladký, při čemž i písmo se tvarem hlásí do mladší doby. U těchto pozdějších ražeb klesá i váha.

	bez přídavku:	s 5 % přídavkem:
I. bavorsko-švábský typ	1·150 *g*	1·208 *g*
II. bavorsko-švábský typ	1·214 *g*	1·275 *g*
Karolinský typ	1·180 *g*	1·239 *g*
Mečový typ	1·220 *g*	1·281 *g*
Byzantisující typ	1·250 *g*	1·312 *g*
Fríšský typ	1·312 *g*[352]	1·320 *g*
Ethelredský typ	1·325 *g*	1·330 *g*

Z těchto průměrných vah vidíme, že váha zjištěná u typu Sm. II—43 *[81]* 1·466 *g* je nepřiměřeně vysoká a že nemůže odpovídati skutečnosti. Došlo se k ní tím, že pro vážení byly po ruce právě náhodně jen těžké kusy. Vzhledem k průměrné váze všech našich denárových typů soudím, že nemůžeme označiti ani náš typ Sm. II—39 a 40 *[82]* jako půldenár, poněvadž nelze věřiti, že by se v mincovně bylo při ražbě půldenárů (obolů) vážilo tak, aby mincovna byla ohrožena deficitem.[353] Spíše se zdá, že máme zde co činiti s denáry menší váhy, vydanými pražskou mincovnou. Ostatně již varianty karolinského denáru, o nichž jsem se zmínil výše, vážící 0·77, 0·70, 0·72 *g*, patří asi do této skupiny našich denárů 10. století. Je zajímavé, že nejtěžší denár sítnického nálezu, jehož mince jsou téměř neopotřebovány, vážil 1·445. Nemůžeme tedy opotřebované mince o průměrné váze 0·734 *g*, považovati za oboly, zvláště když vykazují (zkouškou na kameni) čistotu 850/1000.[324]

Smolík považuje denáry s **N** v kaplici za napodobeniny denárů s O N O a zjišťuje váhy u Sm. II—24 *[75]* 1·—, 0·80, 0·87 *g*[355]. Fiala reprodukuje řadu těchto mincí jako denáry (F. II—14 *[77]*, 15 *[78]*, 17 *[76]*) a zjišťuje tyto váhy: 0·93, 0·85, 0·78, 0·69.[356] Z vlastní sbírky jsem zjistil váhy: F. II—14 (v úhlech kříže místo teček kroužky) 0·92 *g*, F. II—17 *[76]* 0·71 *g*, s ONC 0·68 *g*, F. II—11 *[24]* 0·74, 0·64 *g* a F. II—15 *[78]* 0·95 *g*.[357]

Odklon našich denárových typů od původních řezenských vzorů vysvětlili jsme změnou v církevní organisaci Čech. Zbývá vysvětliti, proč jsme přes to pokračovali — snad i po malé přestávce — v ražbě denárů, navazujících na typy řezenské. Vysvětlení dlužno nejspíše hledati v poměrech obchodně politických, jež nás nutily, abychom čelili konkurenci peněz řezenských. Proto se asi až přes polovici osmdesátých let 10. století razil u nás vedle nových typů ještě i starý řezenský typ mincí s různými obměnami písmen ONO pod lomenicí, který se však rázem řezačské práce hlásí do doby, ve které byl vydán. Tím si vysvětlíme nejen to, že dva denáry, jež charakterem řezačské práce časově spolu nesouvisejí, mají jednu stranu vyraženu přece týmž železem, nýbrž i to, že denáry téhož typu se značně odkloňují v řezačské práci od doby, kdy původně vyšly. Podle vývoje řezačské práce na některých našich denárech 10. století můžeme tedy usuzovati na souběžnou ražbu a snad i současný oběh denárů dvojího typu a to nejméně až do zavedení typu byzantisujícího, ba snad i dále.[358]) Některé z těchto ražeb mají, jak bylo uvedeno, i jméno Boleslav na obou stranách, čímž se také hlásí přibližně do doby pozdějších denárů mečových. Ostatně ještě i po ražbách ethelredského typu vrátili jsme se k řezenské lomenici.

---

[352] Průměrnou váhu denárů ze staroboleslavského nálezu stačí podle *Skalského*, vzhledem k dobré jejich zachovalosti, zaokrouhliti na 1·32 a 1·33 *g*.

[353] Řezenské oboly váží: *Dannenberg* 1048 — 0·7; 1059 — 0·7; 1067 — 0·49; 1070 — 0·65, 0·62; 1072 — 0·66; 1073 — 0·55, 0·71 *g*. Pro nás jsou důležité jen oboly z doby po r. 950, tedy *Dannenberg* 1067 a další.

[354] V mém polském nálezu bylo jich 12 kusů.

[355] *J. Smolík*, l. c., str. 49.

[356] *E. Fiala*, l. c., str. 234 n., č. 112, 116, 118, 119. U č. 116 připisuje „nejsp. následní".

[357] Tento denár má odlišně kreslenou lomenici; sestává ze dvou do sebe vložených trojúhelníků.

Je velmi podobno pravdě, že všechny tyto pozdější edice denárů, navazující na řezenský typ byly raženy k potřebě zahraničního obchodu. Mnoho jich totiž známe — pokud vím — z nálezů zahraničních.[359]) I v tom, zdá se, napodobují vzor řezenských denárů, jichž nálezy dokazují, že opustily domovinu ve velikých masách, zatím co doma jich zůstaly jen nepatrné zbytky.

Viděli jsme, že některé z těchto denárů mají menší váhu. Víme-li, že příjem panovníkův záležel ponejvíce ve výnosu mince, nemýlíme se asi, hledáme-li vysvětlení tohoto zjevu v ziskuchtivosti knížete, který vědomě zmenšoval váhu této konkurenční mince tím spíše, že i řezenské denáry v době Oty Švábského (976—982) byly koncem sedmdesátých let 10. století raženy v menší váze a velikosti.[360]) Tento výklad nalézá oporu v četných zjevech obdobných z doby současné i pozdější. Připomínáme i řadu napodobenin denárů Oto-Adelheidských, napodobeniny vendických feniků a z pozdějších napodobeniny feniků frísašských[361]) a vídeňských v Uhrách.[362]) Všechny byly vydány s týmž úmyslem, aby byly dány do oběhu mince, nesoucí oblíbené a v obchodu dobře známé obrazy, aniž by vydavatel byl při tom finančně zkrácen. Můžeme tedy považovati udržování řezenského typu u nás, aspoň v době před r. 985, za zjev fiskálního pozadí, vypočtěný na větší výtěžek z mince, při čemž byl zkrácen poslední majitel peněz tohoto typu.[363])

---

[358]) Srovnej *E. Fiala*, l. c., str. 231.

[359]) Rummelsburg, Berliner Blätter f. M. S. und W. Kunde I. 31, č. 72; Lejsovský mlýn, tab. I—68; můj polský nález (viz úvod).

[360]) *K. Sperl*, l. c., str. 21; *E. Mertens*, Der Brakteatenfund von Nordhausen, Halle 1929, str. 14.

[361]) *A. v. Luschin*, Friesacher Pfennige, N. Z., Wien 55/56 1922/1923, 1923, str. 33.

[362]) *Bálint Homan*, Friesacher, Wiener und böhmische Münzen, N. Z. 50/51 Wien 1918/1919, 1919, str. I n.; *H. Buckenau*, l. c., str. 140. Srovnej *W. Taeuber*, l. c., str. 99.

Tím ovšem mizí nám z českého mincovnictví 10. století četné oboly, které nejsou ničím jiným, než úmyslně zlehčenými denáry. Za to můžeme kvalifikovati jako skutečné oboly řadu jiných mincí z doby po r. 980, pro něž jsme dosud neměli uspokojivého výkladu. Známe totiž četné malé mince, které svým vzhledem se hlásí k českým denárům z konce 10. století. Jsou zcela zvláštní ostré ražby a mají nejčastěji v líci ruku a v rubu lomenici s O N O. Mají však někdy i zcela jiné obrazy, než denáry: meč pod lomenicí, v poli sekery, ptáka i dřevěný kostelík, tak jak bývá na mohučských a vendických fenicích.[364])

Naši i cizí numismatikové zabývali se již mnoho těmito malými denárky, aniž se jim podařilo je přesvědčivě přiděliti. Hanka je přidělil knížeti Vratislavovi I. (912—925),[365]) Menadier Slavníkovcům,[366]) Fiala vyčetl z jejich opisů jména vládců nad baltickými Slovany (hlavně Bodrců a Vagrů).[367]) Ani Smolík, který je ve svém díle sestavil,[368]) nevysvětluje jejich původ. Podle jejich písma[369]) mám za to, že nevznikly v krátkém časovém úseku, nýbrž že se razily někdy od roku 980, až do zavedení ethelredského typu. S názorem Menadierovým,[370]) že jde jen o mince slavníkovské, nelze ještě dnes ani souhlasiti, ani jej nelze definitivně zamítnouti. Dva typy (ve 2 + 6 kusech) našly se i v nálezu čistěveském, který obsahoval mnoho slavníkovských mincí a který byl také učiněn na jejich bývalém území. Tři typy (v 5 + 4 + 2 kusech) byly i v byrčském nálezu, kde bylo také několik slavníkovských ražeb a který, jak jsem výše vyložil, je nutno počítati mezi nálezy učiněné vlastně na české půdě. Půldenár z čistěveského nálezu Sm. VII—147[371]) odpovídá kresbou ptáka slavníkovskému denáru z nálezu ostroměřského,[372]) který má v líci obraz ruky, držící dýku. Také mančický nález, v němž slavníkovských mincí nebylo, přinesl několik mincí tohoto rázu a klade je časově asi do doby pražských denárů typu „ruka-kříž“. Na rubu těchto obolů[373] jsou sice jasné stopy slova CIVITAS, ale nelze rozluštiti jméno mincovny **DVIΛIVƟ**, které vyznívá podobnou zkomoleninou na př. i na půldenáru Sm. VII—146 i na jiných malých a lehkých mincí tohoto druhu. Nápadná je také jejich souvislost s půldenárem ethelredského typu F. III—21 *[144]*) v kresbě písmen. Symetrické rozdělení písmen působí dojmem řezačské hříčky.

---

[363]) Také paralelní ražby brakteátů a denárů, jak se objevují v jednotlivých mincovnách v Harzu, jsou podobným opatřením, při čemž jsou brakteáty určeny pro místní oběh a denáry pro obchod zahraniční. *E. Mertens*, l. c., I. Exkurs, str. 168 n.

[364]) Je zajímavým poznatkem, že na našich starších mincích, které můžeme bez rozpaků označiti za půldenáry (oboly), chybí nějaká podstatná část obrazu. Tak nemá obol F. I—26 a oboly F. I—18 a 19 písmeno nebo písmenovou skupinu pod lomenicí, poněvadž se na malý peníz nedala patrně vyraziti.

[365]) *V. Hanka*, Pam. arch. a míst. I., str. 234.

[366]) *J. Menadier*, Funde deutscher Münzen, Z. f. N. 1887, str. 123 n.

[367]) *Ed. Fiala*, Beschreibung der Sammlung Donebauer, Praha 1888, str. 19; *týž*, Staré mincovny, Věstník Num. spol. čsl., str. 103 a 104.

[368]) *Smolík*, l. c., č. 447—478.

[369]) Hlavně písmeno A je různě řezáno podle doby.

[370]) *J. Menadier*, l. c., str. 122 n.

[371]) *E. Fiala*, Nález Čistěveský, Pam. arch. a míst. XVII., tab. XXXV—89.

[372]) *J. Smolík*, Nález denárů v Ostroměři, tab. LXVIII—34.

Není pochybnosti, že jsou to mince českého původu, ražené podle vzoru mincí boleslavských i slavníkovských. Některé z nich blíží se však více mincím slavníkovským.[374] Jejich obrázky jsem nepojal do své práce, poněvadž byly téměř všechny vyobrazeny již na tab. V. Věstníku Num. spol. čsl.

Jejich váha je zjištěna Smolíkem takto: Typ Sm. VII—145 váží 0·70, 0·65, 0·55, 0·70, 0·55, 0·60, 0·68, 0·60, 0·68, 0·70, 0·70, 0·65, 0·35, tedy 13 kusů 7·41 *g*, průměr 0·57 + 5% = 0·60 *g*; typ Sm. VII—146 0·55 *g*; typ Sm. VII—147 váží 0·48, 0·52, 0·60, 0·69, tedy 4 kusy 2·29 *g*, průměr 0·572 + 5% = 0·58 *g*. Konečně typ Sm. VII—148 0·44, 0·70, 0·44, 0·35, tedy 4 kusy 1·93 *g*, průměr 0·48 + 5% = 0.50 *g*. I z těchto váhových údajů je jasno, že jsou to české oboly z poslední čtvrtiny 10. století, vzniklé patrně — soudíme-li podle štíhlosti ruky boží — až v době fríšského typu, někdy kolem r. 987. Bude je třeba rozděliti nejen na ražby boleslavské a slavníkovské, nýbrž patrně i na ražby pražské a vyšehradské. Leč o tom mohou nás poučiti až budoucí nálezy.[375]

---

[373] Není ani jisto, jde-li o půldenár. Váží 0·70 *g* proti váze jmenovaného denáru 1·19 *g*.

[374] Nemohu souhlasiti také s názorem *Fialovým* (l. c., str. 142), že jde o nějaké obchodní mince na způsob vendických ražeb.

[375] Otázkou touto se zabýval nejnověji i *Skalský* ve svém popisu staroboleslavského nálezu (str. 66 n.), kde nově sestavil i všechny typy těchto půldenárů.

XI.

Denár přidělovaný knížeti Václavu Svatému.

Poněvadž ražba českých denárů se začíná po r. 955, nemůže býti denár přidělovaný knížeti Václavu Svatému první českou mincí. — Dokazují to i nálezy. — Názor, že kníže Václav Svatý razil minci z representačních důvodů, odporuje době. — Ani v Polsku, kde se začíná mincovati až po r. 1000, nebyla účelem mince politická demonstrace nebo kulturní propagace. — Podle metrologických dat nemůže býti t. zv. václavský denár ražbou z doby knížete Václava Svatého, poněvadž mince svou vahou nezapadá do soustavy evropských mincí před r. 950. — Není českou mincí vůbec. — Je pravděpodobně polskou mincí Boleslava Chrabrého, raženou až po r. 1000.

Úplnost vyžaduje, abych se ještě zmínil o denáru, který je přidělován knížeti Václavu Svatému. Je při nejmenším podivuhodné, že mince, která je považována za nejstarší českou ražbu a jež je přidělována knížeti Václavu Svatému,[376] nebyla nalezena ani na české půdě,[377] ani v nálezech, o nichž můžeme předpokládati, že byly zakopány asi do r. 970 a které nad to neobsahovaly českých mincí vůbec. Náš denár nebyl však ani v nálezech, sahajících asi do r. 980, které obsahovaly ojedinělé české mince, jež jsme označili za nejstarší denárový typ Boleslava I. Ale t. zv. václavská mince nenašla se ani v nálezech sahajících asi do r. 990, které nám datují náš mečový typ, ba nenašla se dokonce ještě ani v nálezech, končících mincemi z r. 1000. Všechny nálezy, které obsahovaly václavský denár, byly zakopány teprve po r. 1000, ba ještě mnohem později. Tyto nálezy probírá kriticky Skalský[378] a udává, že nález rummelsburský končí léty 1010—1020, nález ve Starém Dworku (Althöfchen) po r. 1025, nález u Leissower Mühle po r. 1015, nález poznaňský v prvních letech 11. století a nález u Sochaczewa po r. 1011. Za zvláště průkazný pro minci Václava Svatého považuje munkegardský nález, jehož dobu zakopání určuje Dannenberg po r. 1002.[379] Ale tento nález nebyl probadán úplně. Nevíme-li, jaké mince v něm ještě byly, nemůžeme z něho nic určitého vyvozovati. Zato ušel dosud naší pozornosti r. 1914 objevený polský nález v Kujawách,[380] zakopaný asi po r. 1040, který mezi 512 mincemi obsahoval také t. zv. václavský denár. Tato mince se tam přiděluje podle Fialy Václavu, synu Boleslava II., patrně proto, že mezi 406 německými a bavorskými mincemi tohoto nálezu nebylo starší mince, než je řezenský denár Jindřicha I. (948—955), a jako jediná mince, ražená vladařem, panujícím před r. 948, se uvádí jen franský denár Ludvíka I. Pobožného (814—840). V nálezu bylo i pět českých denárů, a to tři denáry Boleslava II. (F. II–10) *[22]*, F. č. 182 *[130]* a Sm. VIII—178 *[111]*, jeden denár Vladivojův (F. V—1) a jeden Jaromírův (F. VI—8).

---

[376] *V. Katz,* Denár knížete Václava Svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, str. 202 n.; *J. Šejnost,* Příspěvek k mincovní technice českých denárů a otázka denáru knížete Václava Svatého, N. Č. Č. II. 1926, str. 35 n.; *G. Skalský,* Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví; *týž,* Kníže Václav Svatý, Svatováclavský sborník I., str. 184 n.

[377] Souhlasím s *G. Skalským* (Denár knížete Václava Svatého, str. 14), že zeměpisná poloha naleziště nemůže býti rozhodující pro přidělování mincí. To platí však jen o mincích, které se našly v cizině jen zcela ojediněle a v rozličných územích. Denár přidělovaný Václavu Svatému je znám v devíti kusech. Z nich pět se našlo zaručeně na polské půdě, dva byly k nám zakoupeny rovněž z Polska a je tedy i jejich polský původ více než pravděpodobný. Jeden z nich podle váhy 0·95 *g* je patrně totožným s denárem nalezeným v nálezu v Kujawách. Jeden kus pochází pak z ostrova Bornholmu, u jednoho kusu, koupeného v Drážďanech, je původ nejistý. Můžeme-li tedy říci, že velká většina známých exemplářů tohoto denáru pochází z téhož území, můžeme pak přece jen s větší pravděpodobností usuzovati na jeho původ.

Třebas tu všude jde o t. zv. úhrnné nálezy, jejichž průkaznost posuzujeme s patřičnou opatrností, přece jen je velmi nápadné, že denár, který se tolikrát objevil — pokud dnes víme — většinou v polských nálezech, zakopaných po r. 1000, nikdy nebyl nalezen v nálezech uzavřených mincemi staršími, ač měl býti ražen nejpozději již r. 929. Tento zjev je tím nápadnější, že nejstarší mince Boleslava I. — jak jsme, doufám, dostatečně prokázali — byla ražena nejdříve po r. 955 a náš mečový denárový typ, který byl s václavským denárem uváděn v bezprostřední souvislost, je až z let po r. 975.[381] Tím se denár Václava Svatého časově vzdaluje nejméně o 25 let od první ražby Boleslava I. a nejméně o 45 let od ražby mečových denárů v Čechách. Padá tedy jeden z hlavních důvodů,[382] proč jsme dosud věřili, že denár přidělovaný Václavu Svatému je nejstarší českou ražbou. Pokusil jsem se ukázati, že první ražba Boleslava I., která je z doby po r. 955, je zároveň nejstarší ražbou českou vůbec. Z toho plyne, že počátky českého mincovnictví musíme posunouti nejméně za druhou polovinu padesátých let 10. století.

---

[378] *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 7 n.. Denár ze sbírky Kulhánkovy býval ve sbírce p. Em. Mikše a pochází z nálezu rummelsburského (*Fiala*, l. c., str. 250, č. 294).

[379] *Dannenberg*, l. c., str. 46, ale sám uvádí, že tam byl švédský denár Olafa Skötkönunga (994—1026).

[380] *Wiktor Wittyg*, Wykopalisko kujawskie monet IX.—XI. wieku, Wiadomości numizmatyczno archeologiczne, Kraków 1921, str. 28 n.

[381] *K. Chaura*, Pravda o denáru svatováclavském, str. 15.; *Skalský* (Denár knížete Václava Svatého, str. 16, pozn. 48) poukazuje na to, že v nálezech, obsahujících nejstarší české mince, nebylo mincí Arnulfových. Uznáme-li však, že naše nejstarší mince, pokud jsou v těchto nálezech zastoupeny, jsou o více než 20 let mladší Arnulfových, neshledáme v tom nic podivného.

[382] Srovnej *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 49 n.; *týž*, Kníže Václav Svatý, str. 217.

Třebas by momenty, jimiž Skalský opíral svou thesi,[383]) snad zcela nevylučovaly starší počátky mincování v Čechách, nelze se již jimi dokládati, mluví-li nové numismatické poznatky proti nim. Jak bylo v předchozích kapitolách — doufám dostatečně — prokázáno, nelze uvěřiti, že by se u nás bylo počínalo s mincováním někdy současně jako v Bavorsku,[384]) nebo snad dokonce i dříve (srovnej str. 13). Není-li pak náš mečový denár nejstarší ražbou Boleslava I., a předpokládáme-li, že by tedy na minci Václavovu musel navazovati nějaký jiný denár Boleslava I., pak by první mincí Boleslava I. byl některý náš denár bavorsko-švábského typu. Potom by ovšem mohl býti tento typ snad i původní ražbou českou a museli bychom souditi, že Bavoři razili denáry podle našich vzorů. K tomuto tvrzení se asi neodhodlá nikdo.

Musíme se smířiti se skutečností, že české mincovnictví počíná daleko později než bavorské, až po r. 955, tím spíše, že od doby, kdy vyšla poslední[385]) publikace, hájící svatováclavský denár, našel se — pokud vím — zase v Polsku nový, devátý kus této mince, který byl, jak jsem se již toho dotknul,[386]) prodán i do Prahy. Třebaže ani tato okolnost není konečným důkazem toho, že denár nepatří sv. Václavu, přece jen dnes mají námitky, vyslovené kdysi proti jeho přidělení sv. Václavu, zcela jinou váhu.[387]) O hlavních z nich, o průkaznosti vnitřních obvodků na mincích a o vývoji písma, zmínil jsem se již dříve (str. 36 a str. 37).

Skalský vyslovil názor, že václavská mince nebyla ražena z důvodů hospodářských a že měla býti jen výrazem suverenity, autonomie a samostatnosti.[388]) Opírá jej zvláště o počátky polského mincovnictví, kde pro to vidí analogii.[389]) Z toho, co jsem se pokusil dovoditi o zaražení české mince po r. 955 a o jeho příčinách, plyne, že s tímto názorem již nesouhlasím. Také Born zdůrazňuje význam momentů hospodářských u mince v 10. století a praví výslovně, že její státoprávní význam ustupuje úplně do pozadí.[390]) I první polské ražby tak, jak jsou dnes určeny, jsou velmi vratkou základnou pro takový soud. Mincování polského knížete Měška I. (965—992) je totiž velmi problematické. Denár jemu přidělovaný se nenašel v žádném nálezu ani polském, ani cizím, o němž bychom mohli bezpečně říci, že byl zakopán před r. 1025. Všechny nálezy, v nichž se tento denár našel, obsahují také mince vládců, kteří dobou své vlády zasahují i do vlády Měška II. (1025—1034). Známe nálezy, v nichž se z polských mincí vyskytují jen mince Boleslava Chrabrého a v nichž není Měškův denár, ale Stronczyński nezná nálezu, kde by se byl vyskytl samotný denár Měškův bez denárů Boleslava Chrabrého. Měškův denár je obyčejně pohromadě s denárem Boleslava Chrabrého, který má opis ,,Princeps Polonie" a o němž víme, že není první mincí tohoto panovníka již proto, že nemohl být ražen před r. 1016. Všechny nálezy, v nichž se našel Měškův denár, byly zakopány dlouho po r. 1020. Ve starodworském nálezu je dokonce také s denárem, který sám Stronczyński přiděluje Měškovi II.[391]) Soudím z toho, že polský kníže Měšek I. vůbec ještě mincí nerazil a že první v Polsku razil až Boleslav Chrabrý.

---

[383]) *G. Skalský,* Kníže Václav Svatý, str. 184 n.

[384]) Srovnej *G. Skalský,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 50; *týž,* Kníže Václav Svatý, str. 199, pozn. 42 a str. 203.

[385]) Častěji citovaný článek *G. Skalského,* Kníže Václav Svatý ve Svatováclavském sborníku I.

[386]) Tento devátý kus získal p. Karel Chaura v Praze. Váží 0·95 *g*. Je to patrně exemplář z nálezu v Kujawách. (Srovnej pozn. 377.)

[387]) Námitky tyto shrnuje *Skalský,* Denár knížete Václava Svatého, str. 5.

[388]) Srovnej *G. Skalský,* l. c., str. 194 n. a *týž,* Nález ve Staré Boleslavi, str. 44 n.

[389]) *Marjan Gumowski,* Monety Polskie, Warszawa 1924, str. 58. Srovnej *K. Stronczyński,* l. c., 1. a 2. díl. Tuto myšlénku projevil také *Z. Zakrzewski* v přednášce na II. sjezdu polských numismatiků a medailérů v Poznani v červnu 1929; srovnej *Z. Zakrzewski,* Mennictwo polskie za Bolesława Chrobrego, Pamiętnik zjazdu, Poznań 1930, str. 35 n.

Jestliže Měšek I. vůbec nerazil, pak tím méně mohl raziti minci representační k příležitosti založení poznaňského biskupství r. 968. Ale ani Boleslav Chrabrý nezarazil v Polsku minci, jejímž účelem by byla politická demonstrace nebo kulturní propagace.[392]) Rozbíráme-li nálezy, v nichž se vyskytují jeho mince, dojdeme přesvědčení, že ještě ani založení arcibiskupství v Hnězdně r. 1000 nemohl oslaviti zvláštní mincí, poněvadž ještě ani tehdy vlastní mince pravděpodobně nerazil.[393] Již Fiala ukázal,[394] že jeho denár s opisem Princeps Polonie nemohl býti ražen před r. 1016, nýbrž později. Jeho královská mince byla pak ražena až r. 1025. Za to známe řadu jeho mincí typu anglosaského[395] a Oto-Adelheidského,[396] které jsou zřejmě z jeho prvních ražeb. Dokazují jasně, že to byly jen hospodářské důvody, které vedly k zaražení polské mince podle anglosaských vzorů, ale až po r. 1000, podobně jako v Dánsku a ve Skandinavii. Ostatně i denár s opisem GEZDVN CIVITAS je typu anglosaského. Jeho opis není než analogií nápisů PRAGA CIVITAS na denárech českých a značí tedy místo ražby. Není nic mimořádného v tom, že na svých mincích chtěl Boleslav Chrabrý dáti výraz své moci a své hodnosti. Nečinil tím nic jiného, než co činili jiní panovníci té doby. Je ovšem pravda, že jeho mincí zachovalo se jen málo. To však nemá příčinu v jejich representativní povaze, nýbrž v tom, že počal raziti pozdě, když Polsko bylo dlouho zaplavováno cizími mincemi a sekaným stříbrem.

---

[390]) *Born*, l. c., str. 98.

[391]) V popisu starodworského nálezu spojuje *Friedländer* (Münzst. VIII, str. 289) oba druhy Měškových denárů (*Stronczyński*, l. c., II, tab. I—5 a tab. III—22) a přiděluje je Měškovi I. *Dannenberg* v popisu nálezu u Kowalu (Z. f. N. II., str. 321 n.) se připojuje k tomuto názoru, ale v popisu nálezu u Vossbergu (Z. f. N. XI., str. 314) přiděluje denár s korunou již správně Měškovi II. Všechny tři nálezy obsahují mince vladařů, jichž vláda přesahuje r. 1034. Viz též *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 10, pozn. 28. *Z. Zakrzewski*, Początki mennictwa polskiego, Poznaňský Przeglad arch., str. 35, přiděluje jednu obměnu Měškova denáru Měškovi I., jinou Měškovi II. a odůvodňuje to kresbou koruny. Korunu na denáru, který přiděluje Měškovi I., považuje za derivát karolinské kaplice, kdežto teprve podobný útvar na denáru, který dává Měškovi II., považuje za polskou korunu. Toto rozdělení stejného denárového typu mezi dva panovníky odůvodňuje tím, že se tyto obměny dosud nenašly v témž nálezu. Nelze věřiti, že by byl Měšek II. razil stejný typ mince jako Měšek I., když mezi jejich vládou uplynulo 32 let. Zakrzewski vlastně svým přidělením jedné obměny tohoto denáru Měškovi II. jen nepřímo potvrzuje můj názor, že Měšek I. vůbec nerazil. Měškův denár s jednodušší korunou lze spíše považovati — jak mne laskavě upozornil p. doc. Dr. Květ — za vývojově mladší a nemohl by tedy předcházeti denáru, který se správně přiděluje Měškovi II. Srovnej *Z. Zakrzewski*, Monety średniowieczne wykopane w Ostrowie nad Goplem, Kraków 1904, zvl. ot., str. 17n. W. N. A. 1904.

[392]) *Zakrzewski*, Mennictwo, str. 41; *G. Skalský*, Kníže Václav Svatý, str. 194.

Skalský, postupuje ve své práci přísnou vylučovací methodou došel k závěru, že t. zv. svatováclavský denár může být bud polskou[397] nebo českou ražbou.[398] Přiklonil se však k možnosti druhé a má za to, že tento denár je českého původu, stejně jako jsem za to měl i já sám.[399] Dnes však, když jsem znovu prozkoumal všechny nejstarší a důležité nálezy české i sousední, když jsem našel — pokud toho bylo třeba a pokud to bylo v mých silách — a ověřil předlohy pro české mince 10. století, když jsem znovu prostudoval ražby s nimi související a mincovnictví zemí sousedních, když jsem na základě všech těchto prací došel k nové chronologii našeho nejstaršího mincovnictví, dospívám k názoru jinému. Soudím, že t. zv. svatováclavský denár je přece jen mincí polskou z počátku XI. století. Je ovšem dnes těžko rozhodnouti, značí-li jméno Václav na této minci patrona nějakého kostela nebo místa tak, jako značí jméno sv. Jana na denáru Boleslava Chrabrého patrona biskupství a města Vratislavi,[400]) či má-li toto jméno nějaký význam jiný. Definitivní úsudek o tom je tím těžší, poněvadž i tvrzení, že krakovská katedrála nesla Václavovo jméno od nejdávnějších časů, pravděpodobně „od svého založení“, bude asi těžko kdy doloženo tak, jak bychom to snad potřebovali.[401])

---

[393] Nejstarší nálezy, v nichž se vyskytují první středověké polské ražby jsou: Nález v Rzewini (zakopaný po r. 1013), u Goszczyn a Sierpow (po r. 1020) (Stronczyński, l. c., str. 18 n. a 27 n.), u Kowalu (po r. 1020), u Starého Dworku (po r. 1020), Leisower Mühle (po r. 1016), u Poznaně (č. I.) (po r. 1010), u Kinna (po r. 1020) a u Sochaczewa (po r. 1020) (Dannenberg, l. c., str. 48 n., kde jsou i udány původní popisy těchto nálezů). Soudíme-li podle těchto nálezů, nemůžeme přijmouti názor, že by se v Polsku bylo razilo již před r. 1000.

[394] Viz výše str. 78.

[395] *E. Majkowski*, l. c., str. 168 n.

[396] *K. Stronczyński*, l. c., II. tab. II., č. 11—15; *Z. Zakrzewski*, Przyczynek do znajomości denarów adelheidowych z imieniem Boleslawa, W. N. A., Kraków 1922, str. 56; *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 40 n.

[397] V nálezu starodworském a v nálezu u Leissower Mühle byly zjištěny i jiné polské denáry. Nález rummelsburský a poznaňský byly prozkoumány jen částečně.

[398] *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 39; *týž*, Kníže Václav Svatý, str. 211.

[399] *V. Katz*, Denár knížete Václava Svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, str. 202 n.

Tak zvaný denár svatého Václava má v opisu: **VEИƆIƎZLIVVS**. Je nesnadno rozhodnouti, patří-li **S** na konec či na začátek opisu. Obojí je v této době možné. Kdybychom se rozhodli pro to, že toto **S** je koncové, chyběla by nám na začátku opisu obvyklá zkratka pro „Sanctus“. Avšak ani to není rozhodující, poněvadž s podobným úkazem se potkáváme na denárech z počátku 11. století velmi často.[402])

Názor, že t. zv. denár sv. Václava je polského původu, opírám také o jeho vnější formu, kterou se tato mince hlásí k denárům typu franského. Franský typ mohl se dostati do Polska lehce z anglosaských mincí, z nichž Polsko, jak jsme viděli, čerpalo vzory pro své první ražby, a na nichž franský monogram zanechal časté stopy.[403]) Postavil jsem se sice v předešlých kapitolách proti násilnému čtení zkomolených opisů na denárech a zejména proti závěrům z takového čtení odvozovaným, ale historicky nedoloženým. Nezpronevěřuji se však, doufám, této zásadě, jestliže zde přece jen upozorňuji na druhý nejasný opis t. zv. václavského denáru **VR⅃ᑋ⊔⅃ƆЯSV**. Rozdělíme-li jej totiž jinak, než bylo dosud zvykem: **RCL⊔⊦LЯVVS**, mohli bychom snad v znetvořených zbytcích tvarů písmen najíti i stopy písmen obsažených ve jménu **BOLIZLAVVS**.[404]) Snad i pro záhadný monogram na t. zv. denáru václavském mohli bychom přece najít vysvětlení z analogií na mincích anglosaských. Tuto obdobu vidím v tom, že jméno canterburského arcibiskupa Aethelhearda s titulem „archiepiscopus“ přechází z opisu do vnitřního pole, dokonce zcela neorganicky děleno. V opisu totiž čteme: **AEDILHEARD ΠRC**, ve středním poli jest pak vyražen konec titulu v podobě zkratky **EP**.[405]) Můžeme se tedy snad přece jen domnívati, že také na denáru zv. Václavovým přechází opis do vnitřního pole, jestliže se přikloníme ke čtení „Bolizlavus dux“. Tvary, které v monogramu tohoto denáru vidíme, přibližují se — ač zkomoleny — značně formám písmen obsaženým ve slově **DVX**.406)

---

[400]) *Stronczyński*, l. c., II. č. 11; *Marjan Gumowski*, l. c., str. 58.

[401]) *Tad. Wojciechowski*, Kosciól katedralny v Krakówie, Kraków 1900, str. 54 n.; *Stan. Zakrzewski*, Boleslav Chrobry Wielki, Lwów 1925, str. 116 n. a pozn. 11 na str. 385.; *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 42; *Josef Cibulka*, l. c., str. 681; viz též Č. Č. H. 1935, str. 417.

[402]) Na denárech knížete Oldřicha (*Fiala*, l. c., str. 283 n.) je sice na př. na č. 627 opis: **∽VVENCEZLΛV**, avšak na denárech knížete Břetislava a Vratislava vyskytuje se jméno světce bez jakéhokoliv bližšího označení velmi často (l. c., str. 286 n. a 306 n.). Srovnej *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 64.

[403]) Cat. Eng. Coins, vol. I., tab. XII—3, 4, 5; XIII—11, 13 a j.

[404]) *V. Katz*, l. c., str. 213; *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 22 a 31 (kde uvedeny jsou i různé zkomoleniny jména Boleslav); *týž*, Kníže Václav Svatý, str. 209 n. Srovnej i *Z. Zakrzewski*, Jezyk na naszych monetach średniowiecznych, W. N. A., Kraków 1925, str. 37 n.

[405]) *Brooke*, l. c., tab. III—16, 17.

Pro nás nemá však dnes tak důležitý význam, byl-li denár, přidělovaný dosud knížeti Václavu Svatému, ražen Boleslavem Chrabrým. Musíme však rozhodnouti, máme-li jej i nadále považovati za minci Václavovu či nikoliv. Je to metrologie, jež nám tu může říci poslední slovo. Devět kusů této mince vykazuje tyto váhy: 1·06, 1·20, 1·24, 0·94, 1·03, 1·27, 1·189, 1·454 a 0·95 *g*407) celkem 10.333 *g*, tedy průměr 1·148 *g*.408) Poukázali jsme již výše při vročení mečových denárů, že svou vahou neodpovídají bavorským denárům z doby před polovinou 10. století, které do r. 947 váží průměrem 1·70 *g*. Stejně je tomu i s václavským denárem. Připusťme, že patří skutečně sv. Václavu. Je-li tomu tak, pak by musel být ražen nejpozději do r. 929, kdy snad v Bavorsku Arnulf ještě ani nerazil. Proto musíme si povšimnouti, jak se t. zv. václavský denár po stránce metrologické vsunuje do evropského mincovnictví vůbec. V tom směru nalézáme důležitou pomůcku v sestavení denárových vah, jak je uveřejnil Karel Sieburg ve svém pojednání „Otteline“409) na podkladě práce Brambillovy.410) Tento přehled je velmi důležitý jako srovnávací materiál nejen pro svatováclavský denár, nýbrž i pro české mince 10. století vůbec a uveřejňuji jej proto téměř doslovně:

Brambilla zjišťuje, že až asi do r. 950 byly v Pavii raženy mince celkem téhož zrna a stříže, jak je zavedl Karel Veliký. Mince králů Hugona a Lothara II. (924—950) vykazují ještě váhu od 1·12 do 1·767 *g*, průměr jejich činí tedy 1·5 *g*. Teprve po r. 950 se mince značně zlehčuje (asi o $^1/_5$) a denáry Berengara II. a Adelbertovy (950—964) váží jen od 1·004 do 1·406 *g*. Za Otonů se mince podstatně neměnila, jen její váha byla poněkud snižována. Ryzost mince mění se teprve v době po jejich vládě. Brambilla uvádí tyto váhy:

Oto I. (sám): 1·310, 1·340 a 1·240 *g*.
Oto I. a II. (starší skupina): 1·228, 1·153, 1·070 a 1·424 *g*,
(mladší skupina): 1·110, 1·212 a 1·023 *g*.
Oto II. (sám) (973—983): 1·279 a 1·167 *g*.
Oto III. (jako císař 996—1002): 1·185, 1·195, 1·265, 1·080, 1·070, 1·010, 1·230, 1·100 a 1·121 *g*.
Arduin (1002—1004) s tit. královským: 1·168, 1·170 *g*,
s tit. císařským: 1·230, 1·238, 1·168 a 1·320 *g*.

---

406) Stopy trojdílného monogramu jsou také na denárech Měška II. z nálezu v Kujawách (W. N. A. 1921, tab. II., č. XXIII. a XXIV.). Tento úkaz nebyl tedy v Polsku neobvyklý. Srovnej *K. Chaura*, l. c., str. 24.

407) *G. Skalský*, Denár knížete Václava Svatého, str. 21.

408) Nepřipočítávám zde 5% k vůli přehlednosti, poněvadž k následujícím vahám také nejsou připočteny.

409) N. Z., Wien 1934, str. 45.

410) *Camillo Brambilla*, Moneta di Pavia, Pavia 1883, str. 152 n.

Při tom se ryzost, která činila za Oty I. 850/1000, pomalu snížila na 800/1000.

Že tato metrologická data jsou správná a že neplatí jen pro Pavii, nýbrž pro celou severní Italii, je patrno i z přehledu mincí milánských:

Panovník:	Doba panování:	Jednotlivé váhy:	Průměr:
Rudolf I.	922—926	1·25—1·45	1·35 *g*
Hugo	926—945	0·77—1·70	1·35 *g*
Hugo a Lothar II.	931—950	1·30—1·80	1·50 *g*
Lothar II.	931—950	1·35	1·35 *g*
Berengar a Adelbert	950—961	0·75—1·42	1·14 *g*
Oto I.	962—973	1·01—1·70	1·25 *g*
Oto I. a II.	967—973	1·20—1·59	1·38 *g*
Oto II. a III.	973—1002	0·81—1·56	1·14 *g*.

Z toho plyne, že hornoitalské mince od doby Karla Velikého až do konce vlády saských císařů vykazují jen malé a zvolna postupující zhoršení hodnoty, které jen jednou bylo přerušeno, když asi r. 950 (spíše však ještě o něco později) váha denáru byla snížena o pětinu.

Obdobné průměrné váhy najdeme ve váhových přehledech Inama-Sternegga[411]) pro ražby kolínské, franské a bavorské. Kolínské denáry Oty I. mají podle jeho tabulek průměrnou váhu 1·47 *g*, franské 1·61 *g*, švábské 1·43 *g*. Bavorské denáry jsou, jak jsme již uvedli, ještě těžší.

Uvědomíme-li si všechny tyto metrologické údaje, vidíme, že t. zv. václavský denár vůbec nezapadá svou průměrnou vahou 1·148 *g* do soustavy evropských mincí 10. století před r. 950, kdy průměr denárové váhy činil nejméně 1·35 až 1·70 *g*. Potvrzuje nám tedy metrologické zkoumání s jistotou, že t. zv. václavský denár nemůže býti z doby vlády knížete Václava Svatého, nýbrž, že je mincí daleko mladší, raženou nejdříve až po roce 950.

Doufám, že mně nebude zazlíváno, nedovedu-li dnes bezpečně přiděliti tuto dosud záhadnou minci. Po stanovení chronologie českých boleslavských denárů 10. století však mohu říci, že není českou mincí, raženou před polovinou 10. století. Není a dlouho ještě nebude jedinou mincí z počátku století 11., kterou nedovedeme bezpečně zařaditi.

---

[411]) *Inama-Sternegg*, l. c., str. 499 n.; *E. Born*, l. c., str. 135; *G. Skalský*, Nález ve Staré Boleslavi, str. 47.

Kapitola závěrečná.

Chronologie mincí Boleslava I. a II., jak byla stanovena v předchozích kapitolách, ukazuje, že naše denáry 10. století ve svém zevním vzhledu byly nejprve zcela pod vlivem řezenských ražeb. Řezenský (bavorsko-švábský) denárový typ navazuje na denár karolinský, tak jak se udržel hlavně v lotrinských mincovnách.[412]) Podržuje ve svých obrazech kříž a kaplici, zavedenou Ludvíkem Pobožným, v jejich původní podobě, ale pozměňuje jednak výplně úhlů mezi rameny kříže, jednak vkládá pod lomenici místo sloupků a kříže skupiny písmen sakrálního významu.[413])

Po krátkém přechodu, v němž se objevuje původní tvar karolinského kostela s křížkem a sloupy pod lomenicí, podléhají české denáry ve svém rázu vlivu anglosaských typů, které po Evropě rozšířili angličtí poutníci. Ale anglické vzory, doplněné i fríšskými, nevytlačily u nás zcela denárový ráz bavorsko-švábský, nýbrž posunuly jej jen do druhé řady, takže obíhá i s nimi současně. Anglický vliv na české ražby trvá ještě do počátku 11. století, kdy za Jaromíra[414]) se objevuje na českém denáru (F. VI—2) i jméno anglického krále Ethelreda s úplnou titulaturou,[415]) ač sám denár nemá rázu anglosaského, nýbrž je ražen typem bavorsko-švábským.

Ukázali jsme, že při napodobení mincí v 10. století nerozhodovaly vždycky jen obchodní styky, nýbrž, že ještě daleko silnější byly vlivy plynoucí z církevní závislosti, vztahů k Římu a ohledy na náboženské cítění obyvatelstva. První anglické vzory ukázal nám patrně Řím. Není však vyloučeno, že i při zavedení ethelredského typu vliv našich vztahů k Římu byl silnější, než styk se severovýchodními tržišti, v němž byl dosud hledán jediný důvod, proč jsme se typem svých mincí přiblížili ethelredskému vzoru. Friedensburg považuje motivy, napodobené z anglických ražeb, za obecně rozšířené mincovní obrazy,[416]) kterých bylo užíváno i v zemích od sebe vzdálených bez úmyslu, aby tím byla způsobena záměna mincí. Nevěří, že napodobeniny anglických ražeb jsou jen stopami obchodních styků. Soudí i na příbuzenství v panovnických rodinách, ale nedovede všude vysvětliti důvody, proč byly mince napodobovány. Úzké církevní vztahy Anglie k Římu, neobyčejný kult svatého Petra, který ovládal anglosaský národ a jenž udržoval pevné spojení mateřské církevní obce v Římě s církví anglickou,[417]) jakož i vztahy zemí, napodobujících anglické ražby, k římskému ústředí, jsou asi nejsprávnějším vysvětlením zjevu dosud přesvědčivě nevysvětleného, proč se v evropském mincovnictví v 10. století, hlavně u nás, napodobují anglické vzory. Církevní vliv na zevní formu mince 10. století byl jistě ze všech nejsilnější již proto, že umění psáti bylo tehdy výsadou kněží a že to tedy byli asi zase hlavně kněží, kteří určovali řezačům výběr obrazů a kteří jim sestavovali nápisy a opisy pro mince. Církev nemohla nevyužíti pro své účely tak důležitého propagačního prostředku, jakým byl peníz. A ani tam, kde snad i sám panovník projevil zájem o zevní podobu své mince, jistě nebyl kněz poslední v řadě jeho rádců. Bylo pak věcí umělecké vyspělosti řezače želez, jak napodobenina dopadla.

---

[412]) *M. Prou,* l. c., č. 74, 78 a j.

[413]) *Ed. Fiala,* České denáry, str. 98; *L. v. Bürkel,* Die Bilder der Süddeutschen breiten Pfennige, M. d. B. N. G. 1903, str. 17 n.; *Friedensburg,* Die Symbolik, I. díl; *V. Katz,* Symbolika písmen na nejstarších denárech českých, str. 108 n.

[414]) *J. Smolík,* Nález denárů v Chrášťanech, str. 20.

[415]) *F. Friedensburg,* Die Symbolik, str. 370, upozorňuje na dva německé feniky (*Dannenberg* 1611 a 1958), na nichž je také jméno krále Ethelreda. První je ražen ve Stade, kam anglický vliv zasáhl již asi r. 980; druhý klade Dannenberg prostě mezi „Nachmünzen", ač zřejmě nese jméno kolínské mincovny. Obě mince jsou jen důkazem tlaku anglických mincí v Porýní. Podobný zjev je i v Polsku (*Majkowski,* l. c., str. 168 n.).

Že vedle tohoto církevního vlivu působily i jiné, hlavně hospodářské zájmy, je samozřejmé. Tak nedovolily obchodní poměry, abychom se v mincovnictví odklonili úplně od Řezna, této středoevropské obchodní metropole, podle jejíž mincí jsme razili své první denáry. Podle řezenského vzoru jsme razili, jak bylo doloženo, řadu mincí patrně i souběžně s mincemi, raženými podle vzorů anglických. Řezenský typ dostal u nás zvláštní samostatnou domácí podobu, která ovládá naše denáry 10. století aspoň na jedné straně i tam, kde druhou stranou se přizpůsobují vzorům anglosaským. Řezenský typ přizpůsobil se u nás domácím potřebám. Vyvinul se ve svérázný, snadno rozeznatelný domácí typ, „type immobilisé."[418]) Udržel se tak až do doby, kdy Břetislav I. změnil velikost a obrazy českého denáru.

Také byzantské umění mělo silný vliv na naše denáry 10. století,[419]) třebaže se zdá, že tu ještě nepůsobil východ přímo a že první ohlasy byzantských vlivů se dostaly na naše mince prostřednictvím denárů anglických. Jejich projevy v našem mincovnictví 10. století nejsou aspoň silnější než na anglických mincích v době předchozí i současné.[420]) Ražby římských papežů, rovněž ovlivněné byzantským uměním a byzantskými mincemi, mohly u nás tento byzantský vliv jen posíliti. Není vyloučeno, že se k nám dostaly i byzantské zlaté mince, jak se soudí ze zprávy Ibrâhîma ibn Ja'qûba,[421] třeba nejnovější výklad slov, z nichž se tak soudilo, věc popírá.[422] Přímo zapůsobil na naše mince byzantský peníz asi až za knížete Jaromíra.

---

[416]) *Friedensburg,* Die Symbolik, str. 376.

[417]) *Theodor Zwölfer,* l. c., str. 152.

[418]) *A. v. Luschin,* Allgemeine Münzkunde, str. 60.

[419]) *Ant. Matějček,* l. c., str. 76.

[420]) Nejstarší mince anglické napodobují úplně byzantské vzory jak v portrétech, tak i v symbolických rubech (viz *Brooke,* tab. I. a násl.). I poprsí zpředu na anglických mincích je odvozeno z byzantských mincí (*Brooke* III—1 a IV. I—8).

Ve své práci pokusil jsem se ukázati, jaké vlivy působily a mohly působiti na vývoj českého mincovnictví ve století 10., a snažil jsem se také vyčerpati všechny cesty, jimiž tyto cizí vlivy mohly dospěti do Čech. Nemohl jsem se ovšem vyhnouti — jak nutí k tomu sama podstata mince — ani posuzování formální stránky mincí a musil jsem se zabývati i vztahy mincovních obrazů na českých mincích k obdobným zjevům cizím. Jsem si vědom toho, že jako numismatik nemohl jsem přinésti v těchto věcech odpovědi ve všem uspokojující. Jsem přesvědčen, že na tomto poli může numismatice prokázati velmi platné služby badání umělecko-historické.[423]

* * *

Vlastním účelem mé práce bylo revidovati chronologii denárů českých knížat Boleslava I. a Boleslava II. O ražbách Slavníkovců spadajících do této doby, zmínil jsem se jen potud, pokud toho bylo nevyhnutelně třeba pro můj účel. Slavníkovské mincovnictví bylo již prostudováno dostatečně a úspěšně, posledně G. Skalským v popisu staroboleslavského nálezu.[424]

Nová chronologie boleslavských denárů jeví se mně na základě výsledků mé práce asi takto:

BOLESLAV I. [(929—967(972?)]

typ bavorsko-švábský I. (asi v letech 956—965)
typ bavorsko-švábský II. (965—973); je ku konci ovlivněn i cizími ražbami s rukou.

BOLESLAV II. [967(972?)—999]

typ karolinský (973—975)
typ mečový (975—982)
typ byzantisující (983—987)[425]
typ fríšský (987—992)

---

[421] *Bürkel,* Die Bilder, str. 12.

[422] *Georg Jacob,* Arabische Berichte, str. 12, pozn. 6 a 11.

[423] Třeba *Friedensburg,* Die Münze in der Kulturgeschichte, str. 127 n., věnuje veliký odstavec thematu „Münze und Kunst", zůstává 10. století téměř nepovšimnuto.

[424] *G. Skalský,* l. c., str. 57 n.; tam je uvedena také veškerá literatura pojednávající o slavníkovských ražbách.

[425] Do tohoto období se vsunují i denáry s mečem na obou stranách a s meči a ptákem.

ostatní typy bavorsko-švábské s ONO pod lomenicí (974—992)
typ ethelredský (992—999), na konci s přechodem opět na typ kombinovaný s typem bavorsko-švábským.[426])

Je třeba zdůrazniti, že léta, kterými datuji jednotlivé typové skupiny ražeb, jsou jen přibližná, tak, jak asi odpovídají množství dosud známých variant jednotlivých typů, které ovšem mohou býti novými nálezy rozmnoženy. Velkých změn však v sestavení našeho mincovnictví 10. století nelze patrně již čekati, poněvadž je jeho rozdělení dobře podepřeno domácími i cizozemskými nálezy.

Snad by se mohlo namítnouti, že doba, kterou přisuzuji oběhu jednotlivých těchto typů, je příliš krátká vzhledem k četným variantám, v nichž byly postupně raženy. Stačí však, připomenu-li opětně, že z krátké vlády knížete Jaromíra (1003—1012) známe asi 12 různých typů.[427]) Ač ještě i z nich můžeme některé označiti za pouhé varianty, přece můžeme obdobně pokládati dobu, kterou určujeme oběh jednotlivých skupin našich denárů 10. století, za přiměřenou. I když se nám snad podařilo zjistiti aspoň přibližně, jak po sobě následovaly typy českých denárů 10. století, sotva kdy budeme moci s určitostí říci, kde je přesná hranice mezi mincemi jednotlivých Boleslavů.

Třebaže jsme nuceni posunouti počátky českého mincování až do pozdějších let prvého desetiletí druhé poloviny 10. století, můžeme přece jen s uspokojením konstatovati, že jsme mezi prvními, kteří v 10. století razili vlastní minci. První české mince od samého počátku po celé 10. století vyrovnají se kvalitou cizím, ba dokonce často je i předčí. Je z toho patrno, že mincovní politika našich Boleslavů v 10. století byla náležitě promyšlena a řádně připravena hned ve svých začátcích. Třeba tyto mince jsou svou koncepcí jen částečně naším původním dílem, přece nenapodobují otrocky své vzory a český kníže vystupuje na evropská tržiště s pěknými ražbami, hlásajícími jeho prozíravost a vyspělost, a řadí se jimi po bok pokročilým panovníkům evropského západu. Naše mince 10. století dobře připravují půdu pro umělecky vyspělé české ražby v dalších dvou stoletích, které patří k vrcholným dílům našeho středověkého umění vůbec.

---

[426]) *G. Skalský,* Kníže Václav Svatý, str. 199, uvádí, že Fiala přiděluje Boleslavu I. 35, Smolík dokonce 37 typů. Tyto mince nelze zváti typy. V našem přehledu jsou uvedeny jen hlavní typy s vynecháním přechodů. Pro 10. století můžeme počítati nejvýše asi s 20 českými typy denárů, které, jak vidíme, lehce rozdělíme na 40—45 let ve vývoji českého mincování té doby. Všechno ostatní jsou větší nebo menší obměny hlavních typů. Typologicky nelze tedy podle mého soudu prováděti důkaz o českém mincování před r. 950, není-li pro to jiných numismatických důvodů, zvláště když tomu odporují rozbory všech cizích i domácích nálezů, v nichž byly i nebyly české mince 10. století.

[427]) *J. Smolík,* Nález denárů v Chrášťanech, str. 30, uvádí 28 různých typů. Považuji všechny varianty ražené podle řezenského typu spíše za jedinou typovou skupinu.

Rejstřík.

Číslice značí stránky; kursivové číslice text poznámkový.

A

Adalbero II., biskup v Metách 65.
Adéla, hraběnka, dcera hraběte Wichmanna 52, 54, *54*, 65, 66, 67; manžel viz Balderich a Immeda.
Adelbert, hornoitalský král 98, 99.
Adelheida, choť Oty I. *14*.
Aethelheard, arcibiskup canterburský 97.
Aethelwolf, král wessexský 75.
Alpy 49.
Anglie 9, 45, 52, 53, 75, 79, 101;
  králové viz: Aethelwolf wessexský, Anlaf I., II., Eadgar, Edmund, Eduard I., II., Edwin, Erik I., Ina wessexský, Knut Veliký, Regnald I., II., Sihtrik;
  anglické mince *53*, 75, 81, 101;
  vzory 101;
  viz i poutníci.
Anglosaské mince 45, 54, 75, 78, *79*, 97;
  mincovní typ 21, 71, 96, 100;
  vzory 45.
Anlaf I., král yorský 48; II., král yorský 48, *48*, 49, *79*.
Arabové 9, 10;
  arabské dirhemy 10;
  mince 9, *10*.
Arduin, král hornoitalský 98.
Arnulf, vévoda bavorský 13, *13*, 15, 30, *35*, 41, 42, 98;
  mince 49, *93*.
Augsburg 12, 16, 30, *40*.
Balderich, manžel hraběnky Adély *54*.

B

Barbaři 9.
Basilej *48*;
  denáry 80.
Bavory 12, 13, 14, 15, 19, 30, 31, 94;
  vévodové viz Arnulf, Berthold, Eberhard, Jindřich I., II., III., IV., Ludolf, Oto Švábský;
  bavorské mince 12, *14*, 34, 78, 99;
  bavorsko-švábské denáry 15, 43; viz i řezenské denáry; bavorsko-švábský typ viz denár.
Benátčané 8, *8*, 12, *12*, *13*, 69.
Benedikt IV., papež 46, 47, *47*, 81, 82.
Berengar II., král hornoitalský 46, 98, 99.
Beroun 13.
Berthold, vévoda bavorský *13*, 30, 41, 42.
Bezprem, syn Boleslava Chrabrého 66; viz i Oto-Bezprem.
Biagota, manželka Boleslava I. *24*, 32, *32*, 42.
Biskupství dolnorýnská *73*;
  hornorýnská *73*;
  severofrancouzská *73*.
Bodrci 90.
Boleslav I., kníže český 15, 16, 26, 28, 29, 31, 32, *33*, 34, 35, 36, 40, 41, 43, 47, 53, 57, 63, 70, 72, 91, 92, 93, 94, 102, 103, *103*; manželka viz Biagota;
  B. II. 15, 20, 26, 48, 51, 52, 59, 60, 64, 65, 66, 72, 80, 82, 85, *85*, 89, 93, 102; manželka viz Emma;
  B. III. *37*, 41, 52, 55, 57, 58, 59, 60, 72, 79, 82, 85, 86, 89;
  B. Chrabrý, král polský, 55, 60, 63, 64, 78, *85*, 92, 95, 96, 97, 98.
Born, Erich 94.
Brambilla, Camillo 99.
Breisach *13*;
  denáry 49.
Britské ostrovy 9.
Brod nad Lesy 13.
Brusel *13*.
Břetislav I., kníže český 40, *48*, 60, 79, *79*, 97, 101.
Burkhard II., vévoda švábský 48.
Byzantské mince 10, *10*, *53*, *81*, *101*, 102;
  b. vlivy 17, *80*, 101;
  byzantisující typ viz denáry.

C

Cambium viz směnárna.
Cappe, H. Ph. 28, *31*.
Cařihrad *13*.
Cesty obchodní *9*, *10*, 66; z Čech 12;
  domažlická 13;
  podle Dunaje 13;
  jantarová 13;
  kladská 14;
  královská 67;
  polská 14;
  zlatá 14; viz i obchodní cesty.
Cín 10.
Církevní organisace Čech 88;
  poměry v Čechách 14;
  symbolika 14, 19;
  vliv na mince *19*, 43, 50, 81, 101;
  vztahy 8, 51, 101.
Curych *13*, *48*, 50.

Č

Čechy:
  knížata: viz Boleslav I. (manželka viz Biagota); Boleslav II. (manželka viz Emma); Boleslav III.; Boleslav Chrabrý; Břetislav I.; Oldřich; Svatý Václav; Vladivoj;
  biskupové: viz Dětmar, Sv. Vojtěch;
  denáry nejstarší 28, 35;
  hranice říše české 26;
  zaražení české mince 8.
Černé moře 9.

D

Dannenberg, Herm. 54.
Dánové v Anglii 72, 74; králové viz Anglie; ražby dánsko-anglické 49, 68.
Dánsko 53, 96.
Denár, viz též mince a Oteliny;
  typ denáru 20, *103*;
    bavorsko-švábský (řezenský) 13, 14, 28, 29, 34, 40, 42, 45, 69, 84, 88, 100, 102, 103;
    byzantisující 72, 80, 81, 82, 85, 86, 102;
    domácí český 28, 101;
    ethelredský *24*, *33*, 52, 53, 55—67, 81, 86, *86*, 89, 103;
    franský 97;
    fríšský (ruka-kříž) 52, 54, 56, 60—67, 80, 85, *85*, 86, 91, 100, 102;
    karolinský 43, 68, 69, 71, 76, 77, 84, 87, 102;
    mečový 28, 62, 68, 70, 76, 77, 79, 87, 92, 102;
    křížené 63;
    pohanské 74;
  obraz na denáru: jeho vznik 18, 19, 36;
    tři hřeby (božská Trojice) 52;
    dvojitý kříž *74*;
    kostelík dřevěný 90;
    kříž na nymbu 81;
    kříž nitkovitý 53;
    lomenice 5, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 40, 41, *41*, 42, 59, 62, 70, 71, 84, 87, 89, 90;
    luk a šíp 47, *52*, 59, 60, 68, 74, 75, 76, 77;
    meč 29, 33, 47, 51, 71, 72, 75, 78, 79, 84, 85, 94;
    meč na obou stranách 72, *102*;
    motiv trojdílného páskového uzlu 48, *48*;
    nápis ONO 62, 84, 87, 89;
    poprsí zpředu 55, 80, 82;
    pták 68, 78, 79, *79*, *102*;
    ruka-kaplice 55, 85;
    ruka a kříž 55;
    ruka a meč 65, 75; viz též ruka;
  obvodky na denárech viz obvodky;
  opisy na denárech 30; zkomolené *12*, 35, 36, 43, 63, 64, 77, 97; zkratky v nich 43, 97; spřežky písmen v nich 61; křížky v opisech 38;
  denáry z téhož páru razidel 76, *84*.
  metrologická data 23, 28, 33, 43, 67, 77, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 98, 99.
Dětmar, biskup pražský 50.
Deventer, mincovna 52, 54, 65, 81.
Dolnosaské ražby 52, 66.
Domažlice 13.
Donebauerova sbírka 28.
Draženov 13.
Dušníky 14.

E

Eadgar, král anglický 48.
Eberhard, vévoda bavorský *13*, 41.
Edmund, král anglický 48.
Edvard I., král anglický 47, 48, 49, 54, *49*, 74.
  E. II. *52*.
Edwin, král anglický 73.
Egil, pohanský bůh 74.
Eichstädt *40*.
Ekkehard ze sv. Havla *13*.

Emma, choť Boleslava II. 61, 62, 63, 67, 81.
Engelberga, manželka Ludvíka II. *32.*
Enkantbold, biskup štrasburský 48.
Erfurt 67.
Erik I., král yorský 48, 74.
Esslingský denár *74.*
Ethelred II., král anglický 52, 53, 63, 65, *79*, 85, 100, *100.*
Evangeliář viz Rabulův.
Evropské mincovnictví *10*, 11, 30, 92, 98, 101.

F

Falsa Killianova 63, 64, 76.
Fiala, Eduard 28, 29, 33, 55, 67, 82, 90.
Finsko 76.
Flandry 10, 66.
Francie 9.
Franské denáry 99.
Friedensburg, Ferdinand 100.
Friedländer, Julius 80.
Frísašské feniky 89.
Frísové 66.
Fríšsko *11*, 66;
ražby 52, 66, 67.

G

Gebhart, H. Dr. *33.*
Giselbert, vévoda lotrinský *13.*
Gotland 9.
Gotthard sv., průsmyk 49.
Gumowski, Marjan 63, 64.

H

Hadrián I., papež 81.
Haithabu, vikingské město *25.*
Hanka, Václav 28, 90.
Harald III., Haarderaade, král norský *48.*
Harz *90.*
Heřman I., vévoda švábský *13*, 49.
Hnězdno *39*, 83, 95.
Hugon, král hornoitalský 98, 99.

CH

Cham 8, 13, 14.
Chaura, Karel 29, 30, 31, *41*, 42, 43.
Chlumec 14.

I

Ibrâhîm ibn Jaq'ûb 8, 10, 11, 21, 81, 102.
Immeda, manžel hraběnky Adély 54.
Ina, král wessexský 75.
Island 9.
Italie *13*, *14*, 51;
mince 50, *53*, 69, 99; viz též Milán a Pavie; králové hornoitalští viz: Adelbert, Arduin, Berengar II., Hugon.

J

Jakost denárů viz denár, metrologická data.
Jan XII., papež 46, 47.
Jan XIII., papež 47.
Jaromír, český kníže 26, *39*, 41, 42, *48*, 52, 55, 58, 60, 64, 68, 72, 81, 86, *86*, 93, 100, 102, 103.
Jaźdzewski, W. 68.
Ječný, Josef Dr. *41.*
Jindřich I., vévoda bavorský 15, 19, 30, 32, 41, 42, 93.
J. II., vévoda bavorský 14, 30, 32, 33, 40, 41, 65, 71.
J. III., vévoda bavorský *40.*
Jindřich Dobrotivý, hrabě ze Stade 53, 65.
Jumne, vikingské město 9, *25.*

K

Kadaň 67.
Kaplice na minci viz denár, obraz lomenice.
Karel Holý, král franský *23.*
Karel Veliký, císař 47, 98, 99;
capitulare 8;
denáry *23.*
Karolingové 13, *13.*
Karolinský kostel *13*, 45, 68, 71;
mince 13, *53*, 70, 76, 100.
Kdyně 13.
Killian viz falsa.
Kladsko 14.
Klenčí 13.
Knut Veliký, král anglický 50;
mince 78.
Koehne Bernard z *31*, *32.*
Kolín n. Rýnem, mincovna 100;
denáry 99.
Konrád I., král německý *13*, 50. 80.
Kosmas, kronikář český 20, 51.

Kostnice 12, *48*, 50.
Kouba, řeka 13.
Kouřim *39*.
Kožešiny 10.
Kristus 81, 82;
  Kristova hlava na denáru 80; poprsí na denárech 82.
Křižácké války *24*.
Kufické mince *32*.
Kupci:
  benátští 69;
  z Flander 10;
  italští *8*;
  kočující 8, 9, 11, 15;
  z Německa 10;
Květ, Jan Dr. *47*, *48*, *80*, *95*.

L

Labe 12.
Lech, bitva na 16, 17.
Leo III., papež *73*.
Libice 14, 56, 58.
Lincoln, město v Anglii 74.
Liutolf, biskup augsburský *40*.
Lodenice 14.
Loket 67.
Londýn 10.
Lothar II., král lotrinský 98, 99.
Lotrinské mincovny 100.
Louny 67.
Ludolf, vévoda švábský *34*, 48, 49, 65.
Ludvík Pobožný, císař *13*, 45, 93, 100.
Ludvík II., císař *32*.
Ludvík III., císař 46.

M

Maďaři 11, 13, *15*, 16, 89;
  mince *10*.
Mása, řeka 66.
Meklenbursko 12.
Mělník, mincovna 84.
Menadier, J. 28, 65, 66, 82, 85, 90.
Měšek I., kníže polský 95, *95*.
Měšek II., král polský 95, *95*, *98*.
Milán, mincovna 99.
Mince viz i denár; viz též dolnosaské, esslingské, evropské, franské, fríšské, frísašské, karolinské, kufické, mohučské, nordicko-anglické, orientální, švábské, vendické, vikingské;
  dělení m. 11;
  důchod z m. *34*;
  emise m. 21, 22;
  hospodářské vlivy na m. 96, 101;
  napodobování m. 20;
  obnovování m. 20, 21;
  platnost m. 22;
  stahování m. 18, 21;
  státoprávní význam m. 95;
  mince jako platidlo 11;
  nepravidelné m. 60;
  representační m. 16, 92, 94;
  společné m. *32*, *85*;
  ražba m. „al marco" 23;
  vahové rozdíly m. 23;
  vážení m. 22;
  výměna m. 20;
  vzory m. 18, 37;
  záměna m. 101;
  zkouška m. na kameni 24, *67*, 78;
  zlomky m. *11*;
  zevní známky na m. 36;
  zrno a stříž m. 23, 77.
  mincovní jednotka 34;
  konkurence 20;
  m. spolky *18*.
Mizleta, mincmistr v Praze 55, 56—59, *58*, 62, 63, *84*.
Mlada, dcera Boleslava I. 47, 51.
Mnichov nad Lesy 13.
Mogilno *39*.
Mohuč 50, 69, 70, 76;
  arcidiecese 50;
  mohučské denáry karolinského rázu 50;
  feniky 90;
  mincovna *69*;
Morava 15.
Mundberg, mincovna 53, 54, 65, 66.
Mýto 13.

N

Nába, řeka 13.
Nabburg 8, 13, 14, 30, *30*, 40.
Nacub, mincmistr v Praze 55, 56—58, *58*, 59, 62—64, *84*.
„Nachmünzen" 39, *100*.
Náchod 14.
Nálezy:
  v Zakolanech *79*;
  mincí: *9*, *10*, 24, 25, 28, 36, 92;
    doba zakopání 25;
    jejich kmen 26, 31;
    římských v Pomořanech *25*;
    anglosaských v Římě *75*;

bez českých mincí 31;
cizozemské 24, 25, 80, 89, 103;
domácí 25, 31, 92, 103;
sekaného stříbra 12;
václavského denáru 93;
pobaltské 15, 24;
polské 15, 24, 93;
severovýchodní 65, 66;
skandinavské *53*;
slezské 15, 24;
Bornholm *92*;
Byrč 26, 28, 33, 59, *66*, 79, 84, *84*, *85*, 90;
Čistěves 22, 90;
Farve *48*, 80;
Fölhagen 33, 80;
Goszczyn *96*;
Gotthardský hospic *49*;
Gralow *48*, 86;
Chodovlice 58, 59, 79;
Chrášťany 58, 59, 64, 86, *103*;
Jarocin 68;
Kaldal 65, 66;
Karovane *14*, 26, 31;
Kavallen *85*;
Kinno *96*;
Klein-Roscharden II. 65;
Kowal *96*;
Kujawy 92, 93, *94*, *98*;
Leissower Mühle *89*, 93, *96*;
Libice 57;
Mančice 33, 61, 72, 86, 90;
Mierzyszyn (Meisterwalde) 33, 62, 65;
Minsk 32;
Munkegard 93;
Nieder Landin II. 32, *48*;
Nový Dvůr *14*, 43, 68, 70;
Obrzycko 32, 48;
Olobok 57, 62, 65, 72, *85*, 86;
Ostroměř 22, 56, 57, 61, 72, 80, 82, 86, 90;
Ostrow *95*;
Paatzig 32, *48*;
Paretz 32, *48*;
Polsko 68, 70, *88*, *89*;
Polzin 62;
Poznaň 93, *96*;
Rummelsburg *89*, 93, *93*, *96*;
Rügenwalde *26*;
Rzewiń *96*;
vrch Řivnáč *86*;
Sierpow *96*;
  Sítnice 22, 26, 40, 41, *41*, 43, 68, 70, 85, 86;
  Siroševice 32;
  Sochaczewo 93, *96*;
  Stará Boleslav 22, *55*, 56, 58, 60, 67, *88*, *91*, 102;
  Starý Dworek (Althöfchen) 93, 95, *96*;
  Stolpe 33, 61;
  Šimerov *85*;
  Šosnice *14*;
  Tempelhof 32;
  Turvie 31;
  Uszcz 32;
  Vicmice 51, 65;
  Zalesie 33;
Německo 69; n. říše: kmenová knížata *13*, 15; císařové římští viz: Karel Veliký, Ludvík Pobožný, Ludvík II. (manželka Engelberga), Ludvík III., Oto I., II., III;
  mince 53, *53*, 54.
Neunburg 8, 14, *14*, 30, *30*, *40*.
Nizozemí 9.
Noc, mincmistr na Vyšehradě 55, 57, 62, *63*.
Nordicko-anglické mince *10*.
Normandie *49*.
Norsko 76; mince *48*; král viz Harald III.
Northumberland 28, 49, 68, 72, 73.

O

Obchod: Arabů *10*, *25*;
  v Čechách 8, 16, 21;
  domácí 11;
  s Fríšskem 67;
  s Italií *48*;
  Němců *10*, *25*;
  Slovanů 9, *10*;
  Vikingů se Slovany *25*;
  s Východem 8;
  výměnný 10, 22;
  zahraniční 89.
Obchodní cesty viz cesty;
  styky Čech 70, 100, 101;
  vztahy české 28.
Obchodníci viz kupci.
Oboly viz půldenáry.
Obvodky na denárech 30, 36, 57, 72;
  hladké 36, *36*, 37, 67, 84, 85, 87;
  kombinované 37;
  perličkovité 35, *36*, 37, 43, 68, 71, 87;
  sekané 36, 37, 67, 71, 85.

Odra, řeka 9, 10, 12, 25, 62.
Olaf Skötkönung, král švédský *93*.
Oldřich, biskup augsburský 16, *30*.
Oldřich, kníže český 15, 41, 55, 60, 86, *86*.
Oman, Ch. W. C. 74.
Omeriz, mincmistr v Praze 55, 56—58, 60, 62, 63, 65, 66, 79, 84.
Orientální mince *10*.
Ostrogard, vikingské město *25*.
Oteliny viz Oto-Adelheidské feniky.
Oto-Bezprem 64, 65, 66, 82, *85*; viz též Bezprem.
Oto I., císař *14*, 46, 47, 49, 50, 51, *69*, 98, 99;
  ražby curyšské 48.
  O. II., císař 98, 99.
  O. III., císař 81, 98, 99.
Oto, syn Boleslava Chrabrého 66; viz i Oto-Bezprem.
Oto Švábský, vévoda bavorský 41, *71*, 77, 78, 89.
Oto-Adelheidské feniky (Oteliny) 14, *14*, *32*, 40, 82, 89, 96, 98.
Otroci 10, 11.

P

Papež viz: Benedikt IV., Hadrian I., Jan XII., XIII., Leo III., Řehoř I;
  ražby 80, 101;
  ražby společné s římskými císaři 47, 74.
Paříž 9.
Pasov 14.
Pavie, mincovna 98, 99.
Písmena: apokalyptická 46;
  symetrická 69
Písmo na denárech 36, 37
Plavno 67.
Plzeň 13.
Pobaltí 8, 9, *10*, 11—15, 48, 53, 67.
Politické vztahy 8;
  Čech 15, 28.
Polsko 8, 9, *10*, 11, 12, *12*, 14, *25*, 26, 60, 62, 76, 78, 92, *92*, 94, 95, 96, *96*, 97, *98*, *100*;
  vladaři: Boleslav Chrabrý, Měšek I., Měšek II.;
  denár s Princeps Polonie 78, 95, 96;
  mince *10*, 78, *78*;
  vliv anglosaský na p. mince *78*;
  polská koruna na denáru *95*;
  monogram trojdílný na polských mincích *98*.
Pomořany 9, *10*, 12, *25*, 26.
Porýní *100*.
Pouti: k hrobu sv. Jakuba v Campostele 49;
  k hrobu sv. Martina v Toursu 49;
  k hrobům sv. Petra a Pavla 49;
  do Palestiny 49.
Poutníci angličtí 45, 49, 50, *73*, 75, 76, 100;
  hospice pro ně v Římě 76;
  z Flander 50;
  z Francie 49, 50;
  z Northhumberlandu 75;
  do Říma 49, 50, 69.
Poznaň 10;
  biskupství 95.
Poznaňsko 12.
Praha 8, 9, 13, 14;
  biskupství 43, 69, 70, 82;
  mince 60, 67;
  mincmistři 52;
  mincovna 58, 66, 87.
Prachatice 14.
Provina, neznámý Piastovec *39*.
Přemyslovci 58;
  ražby 60.
Pták, motiv na knoflíku; viz též denáry 79.
Půldenáry *35*, 84, *85*, 86, 88, 90, 91;
  ethelredského typu 91;
  s ONO 90;
  nejstaršího typu 34;
  pták na p. 90;
  sekery na p. 90.

R

Rabulův evangeliář *45*.
Raffelstätten, celní řád 13.
Rakousy 22.
Regnald I., král yorský 47, 48, 74.
Regnald II., syn Guthfrithův, král yorský 47, 48, *48*, 74, 76.
Renovatio monetae viz mince (stahování).
Rorschach 49.
Rudolf, král burgundský 50.
Rudolf I., král hornoitalský 99.
Ruka boží Prozřetelnosti 36, 40, 42, 45, 52, 55, 62, 64, 72, 74, 75, 79, 81, 82, 85, 86;
  na denárech anglosaských 53;
  Boleslava I. 50;
  německých 53;

  na malbách v katakombách 45;
  na obrazech z Nového zákona 45;
  ve Starém zákoně 45;
  s dýkou 90;
  natažená 54;
  mezi R — O 46;
  mezi A — O 46;
  mezi α — ω 46, 52, 54, *61*, 62, 79, 85, *85*;
  s šípem a lukem 52;
  s tečkou na dlani 46;
  vyčnívající z oblak 45;
  žehnající 54.
Rukavice, obraz její na minci 74.
Rusko 9.
Rýn 13;
  poutní cesta podél 49, 66.

Ř

Řehoř I., papež *73*.
Řekové 9.
Řezač železa *12*, 36, 37, 38, 72;
  česky 30;
  řezačská práce 28, 36, 57, 71;
  její změny 36, 37, 38;
  řezačské dílny zahraniční 38.
Řezno 8, *8*, 11, 12, 13, *13*, 15, 30, *30*, 34, *35*, *40*, 101;
  řezenská diecese 8, 14, 70;
  biskup 15;
  mince 8, 12, *12*, 27, 33, 50, 71, 100;
  mincovna 41;
  obchodníci 12.
Řím 45, 47, 73, 75, 76, *78*, 100. 101;
  mince *25*, 75, 81;
  české vztahy k Římu 45.

S

Sadská 14.
Ságrování 23.
Saracéni 49.
Sasko 13;
  feniky 69.
Saxon school 75, 76. .
Schwarzbach, údolí 13.
Seiger (váhy) *23*.
Sieburg, Karel 98.
Sigerich z Canterbury 50.
Sihtrik Jednooký, král yorský 74.
Skalský, Gustav Dr. 29, 33, 55, 67, 82, 93, 94.
Skandinavie *25*, 53, 96.
Slavník *15*.
Slezsko 8, 9, *10*, 11, 12, 14, *25*, 26.
Slované 9, 16.
Směnárna knížecí (Cambium) 20, 21.
Smolík Josef 28, 29, 30, 34, 55, 56, 57, 58, 60, 64, *64*, 66, 68, 76, 80, 82.
Soběslav Slavníkovec *16*, 60, 63, 85, 90;
  mince 29, 55, 61, 67, 78, 91, 102.
Solnohrad 11, 30, *40*;
  denáry 14.
Stade, mincovna 65, 66, *100*.
Stronczyński, Karel 95.
Stříbro: sekané 8, 10, 12, 24, *25*, 96;
  stříbrné okrasy 12, *32*;
  tavení stříbra *22*.
Sv. Jan, patron města Vratislavě 96.
Sv. Martin 74.
Sv. Petr 49, 81;
  kult svatopetrský 73, 75, 101;
  mince svatopetrské 28, *48*, 73, 74;
  petrský peníz 45, 68, 75, *75*, *78*.
Sv. Václav; denár 15, 29, 92, 94, 96, 98, 99;
  patron kostela v Krakově 96, 97.
Sv. Vojtěch, biskup pražský 80, 82;
  denár *33*;
Sůl 10.

Š

Šátečky jako platidlo 10, 11.
Šelda, řeka 66.
Štrasburk 48, *48*, 50, 65.
Švábsko 45, 48;
  vévodové viz Burkhard II., Heřman I., Ludolf;
  švábská města 50;
  mince 49, 99.
Švédsko 9, 76.

T

Thor, bůh 74.
Trh 9;
  severovýchodní 14, 100;
  tržní dávka 11;
  údobí 20.
Truso, vikingské město *25*.
Turci 9, 10.
Typ mincovní viz denár.
Tyroly 12.

V

Václav Svatý, kníže český, viz Sv Václav.

Vagrové 90.
Váhy mincí viz denár, metrologická data.
Varta, řeka 9.
Velkomoravská říše 13.
Vendické feniky 89, 90, 91.
Vikingové 8, 9, *10*, *52*, 66, 68;
  mince 29, 40, 47, 48, *48*, *79*.
Vladivoj, kníže český *39*, 58, 85, 86, 93.
Voigt, Mik. Adaukt 28.
Volary 14.
Volha, řeka 9.
Vraclav, mincovna *39*, 68, 76, 77.
Vratislav I., kníže český 90.
  V. II. 60, 72.
Vratislav 14, 76, 97.
Vratislavsko *84*.
Východní Marka 11, 13.
Vyšehrad, mincovna *16*, 42, 55, 56—58, 63, 66, 87;
  mince 57, 60, 67;
  mincmistři 52.

W

Widerold, biskup štrasburský 65.
Wichmann, hrabě *54*.
Wulfred, arcib. canterb. *81*.

Y

York 28, 47, 49, 68, 72, 73, *73*, 74, *79*;
  dánští králové z Yorku 29;
  kostel sv. Petra 73;
  mince 48, 49, 74.

Z

Zanta, mincmistr na Vyšehradě 55, 57, 58, 62, 63.

Ž

Žatec 67.
Židé 9, 10.

Ukazatel k tabulkám:

Číslo	strana
1	28, 31
2	28, 31, 33
3	28, 31, 32, 33
4	28, 31, 33, 34
5	28, 31
6	28, 31, 33, 41
7	28, 31, 33, 41
8	28, 31, 33
9	28, 31, 32, 33, 34
10	28, 31, 43
11	28, 31, 43, 72
12	28, 31, 41, 43
13	28, 31, 41, 43
14	28, 31
15	28, 31, 41
16	28
17	28
18	28, 34
19	40, 43, 44, 55
20	40, 43, 44, 57
21	40, 43, 44, 57
22	40, 41, 42, 43, 87, 93
23	40, 87
24	40, 87, 88
25	30, 40, 42
26	40, 42
27	40, 41, 43, 47, 64
28	40, 43, 47
29	40, 43, 47
30	40, 41, 70
31	40, 41, 43, 44, 70
32	40, 70
33	40, 41, 70
34	40, 41, 43
35	40, 70
36	40, 70
37	40, 45, 70
38	40, 45, 70
39	40, 45, 70
40	42, 68, 70
41	42, 68
42	42, 68
43	68, 70, 84
44	68, 70, 78
45	33, 68
46	33, 68, 71
47	33, 68, 71
48	33, 68, 71
49	33, 68, 71
50	33, 68, 71
51	30, 33, 68, 71
52	33, 68, 71
53	33, 68
54	33, 68
55	33, 68
56	33, 68
57	33, 68, 71
58	33, 68
59	33, 68
60	33, 68
61	33, 68, 77
62	33, 68, 77
63	33, 68, 72
64	33, 68
65	33, 68
66	33, 68
67	33, 68
68	33, 68, 76, 77
69	41, 47, 74, 77, 84
70	32, 41, 84
71	51, 64, 68, 72, 75
72	68
73	32, 41, 43, 44, 84
74	84
75	41, 84, 88
76	84, 88
77	41, 84, 88
78	41, 84, 88
79	84
80	84
81	83, 84, 87, 88
82	84, 87, 88
83	66, 80, 82
84	41, 66, 80, 82, 86
85	80
86	80, 81
87	80
88	80
89	80, 81
90	80
91	51, 55, 64, 80, 82
92	51, 55, 80, 82
93	51, 55, 80
94	80, 82
95	61, 80
96	80
97	68, 72
98	68, 72
99	68, 72
100	68, 72
101	68, 72
102	68, 78
103	68, 78
104	68, 78
105	68, 78
106	68, 78
107	68, 78
108	79
109	—
110	—
111	80, 83, 93
112	80
113	52, 54, 55, 61, 62, 64
114	52, 54, 55, 64
115	52, 54, 55, 64
116	52, 54, 64
117	52, 54, 55, 61, 64
118	52, 54, 55, 61, 64
119	52, 54, 55, 64
120	52, 54, 55, 64
121	52, 54, 55, 64
122	52, 54, 55, 64
123	52, 54, 55, 61, 62, 64
124	52, 54, 55, 64
125	52, 54, 55, 64
126	52, 54, 55, 64

Číslo	strana	Číslo	strana	Číslo	strana
127	52, 54, 55, 64	143	52	159	52, 59
128	52, 54, 55, 64	144	52, 91	160	52
129	52, 54, 55, 64	145	52	161	52
130	52, 54, 55, 64, 93	146	52	162	52
131	52, 54, 55, 64	147	52	163	52
132	52, 54, 55, 56, 64	148	52	164	52
133	52, 54, 55, 62, 64	149	52	165	52
134	52, 54, 55, 62, 64	150	52	166	52
135	52, 54, 55, 62, 64	151	52	167	52
136	41, 55, 84, 85, 86	152	52, 59	168	52
137	55, 84, 85, 86	153	52, 59	169	52, 59
138	52	154	52, 59	170	52, 59
139	52	155	52, 59	171	52, 81
140	52	156	52, 59	172	52, 81
141	52	157	52	173	52, 81
142	52	158	52, 59		

Seznam vyobrazení v textu:

Strana

1. Formy lomenice na českých denárech 10. století 38
2. Denár papeže Benedikta IV. (900—903) a císaře Ludvíka III. (901—903) . 46
3. Denár papeže Jana XII. (955—964) a císaře Oty I. (936—973) 46
4. Denáry hraběnky Adély, ražené v Deventru 53
5. Denár hraběte Jindřicha Dobrotivého ze Stade (976—1016), ražený v Mundbergu 53
6. Mohuč: Denár Oty I. 69
7. Ražby dánských králů z Yorku v Northumberlandu:
   a) Denár svatopetrský; *b*) Denár krále Erika (947—948, 952—954); *c*) a *d*) Denáry krále Regnalda, syna Guthfrithova (942—944?) 73
8. Pozdější české denáry řezenského typu 87

Opravy.

Str. 41: čti Oto Švábský místo Oto švábský.
Str. 50: čti Canterbury místo Cantebury.
Str. 50: čti Knut místo Knud.

RÉSUMÉ.

Dr. Viktor Katz: La Chronologie des deniers de Boleslas I et de Boleslas II. — Essai sur la détermination des plus anciennes monnaies tchèques.

S'occupant des deniers tchèques du Xe siècle provenant d'une trouvaille polonaise qu'il n'est pas possible de déterminer de près, l'auteur examine de nouveau la chronologie des deniers tchèques de Boleslas Ier (929—967/972?) et Boleslas II (967/72—999). Pour préciser l'origine du monnayage tchèque, il décrit les rapports économiques, ecclésiastiques et politiques de la Bohême au Xe siècle qui provoquaient la création des monnaies tchèques et il examine de nouveau l'extension du commerce de ce temps, ainsi que le cours des routes du commerce principales en Bohême et leur influence sur la frappe et circulation des monnaies. En considérant le commerce de l'époque de Ratisbonne, de Venise ainsi que des centres commerciaux principaux des Vikings aux bords de la Mer Baltique, et les origines des monnayages des voisins de la Bohême, l'auteur apprécie la position du marché de Prague et son influence sur la frappe des monnaies tchèques. Les deniers de Ratisbonne dominaient en toutes les régions le long de la route commerciale de Ratisbonne, en passant par Prague, jusqu'à la Mer Baltique. La création des ateliers monétaires à Cham, Nabburg et Neunburg après l'an 955 ne s'explique que par cette route commerciale. La même importance ont les rapports ecclésiastiques de la Bohême qui faisait alors part de la diocèse de Ratisbonne, d'autant plus que l'Eglise exerçait alors la plus grande influence sur l'apparence des monnaies. De même les rapports politiques de la Bohême ont contribué à ce que les plus anciennes monnaies de Boleslas Ier qui ne pouvaient être frappées qu'après la guerre de Bavière, soit après l'an 950, se conformassent au type du denier de Ratisbonne.

L'auteur désigne ces deniers de Boleslas à la frappe de Ratisbonne, copiés d'après les deniers bavarois du duc Henri II (955—976), comme les plus anciennes monnaies tchèques. L'aspect même de ces monnaies parle en faveur de cette opinion. Elles sont copiées exactement, sans abbréviation de la légende, d'après les modèles de Ratisbonne et elles sont les seules des deniers tchèques qu'on trouve parmi les plus anciennes trouvailles enterrées jusqu' environ 980. La preuve que l'on n'ait frappé en Bohême qu' après 955, c'est que toutes les trouvailles qui furent enterrées jusqu' environ 970, contiennent des monnaies de Ratisbonne, mais pas une seule de Bohême. Par conséquent, on peut éliminer comme première monnaie tchèque, les deniers tchèques à la glaive, qui représentent une copie des deniers anglosaxons de St. Pierre, de York, n'apparaissant que dans les trouvailles enterrées après l'an 990. De même, les dates métrologiques sont en faveur d'une première frappe en Bohême longtemps après l'an 955, car seulement de ce temps là, les deniers tchèques, dont le poids moyen est de 1·25 *g* environ, s'attachent à leurs modèles de Bavière. — Ceux-là, désignés comme les premiers deniers tchèques, démontrent aussi la plus haute valeur intrinsèque de toute la série. —

Avant de continuer sa chronologie des deniers tchèques, l'auteur pose plusieres questions assez importantes, comme celle, pourquoi les monnaies du Xe siècle, avaient si souvent changé leur aspect et pourquoi des modèles étrangers avaient été imités. La raison, il la trouve non seulement dans les rapports commerciaux, mais aussi dans la structure de l'Eglise et dans son influence. Se référant à la composition des trouvailles du pays, qui ne contiennent jamais une seule émission monétaire, l'auteur conteste qu'au Xe siècle, la „renovatio monetae" avait été effectuée aussi radicalement comme c'est décrit dans la littérature. Il suppose que les anciennes monnaies avaient été retirées de la circulation à l'insu du grand public et qu'il n'y avait pas contrainte absolue de changer les anciennes monnaies. L'auteur apprécie les études métrologiques et les analyses des trouvailles dans leur rapport à la détermination exacte de la chronologie des deniers. Il est d'avis que la métrologie, bien appliquée, est seule à même de préciser le début du monnayage en Bohême.

En examinant les trouvailles, il est encore nécessaire de les diviser suivant l'affection du territoire de l'époque, c'est à dire en trouvailles du pays et ceux de l'étranger, et des les juger sous ce rapport. Pour déterminer la chronologie, l'examen du travail des tailleurs de fers est aussi d'importance critique. Au Xe siècle, on a employé sur les deniers tchèques d'abord des grènetis en forme de perles, plus tard des crenelés, et à la fin du siècle seulement des grènetis intérieurs lisses. Non seulement les types de l'écriture, mais aussi le dessin, des pignons d'église, se transforment suivant l'époque, de sorte qu'il se forment des groupes de deniers que l'on peut assortir chronologiquement. Toutes ces transformations du dessin ne se développent pas tout d'un coup, mais très lentement. L'auteur s'oppose au déchiffrement forcé et arbitraire de certaines légendes sur les deniers et il conteste l'exactitude de déchiffrements fantastiques tels que Kouřim, Vraclav, Mogilno, Gnězdno, et Provina dux etc. etc. sur les monnaies tchèques.

Aux deniers tchèques à la croix et aux 3 boules dans les coins de la croix, démontrés comme les plus anciens, se rattachent d'après l'opinion de l'auteur d'autres deniers à la façon de Ratisbonne, avec des abréviations dans la légende, qui ont formé la part principale de la trouvaille de Sítnice. A l'extrémité de cette série on trouve aussi déjà une nouvelle image, la main de Dieu. L'auteur s'intéresse d'une manière toute spéciale aux phases successives de cette image. Il retrouve la plus ancienne image de la main sur les deniers des papes de Rome et c'est de là qu'elle a sans doute passé en Angleterre. Les monnaies anglo-saxonnes, en prennant la route de Rome, but de fréquents pélerinages des Anglosaxons, ont exercé une grande influence sur l'image de la monnaie en divers pays, surtout en Souabe et son voisinage. Les modèles anglo-saxons des monnaies tchèques sont sans doute parvenus en Bohême par voie de Rome, oû ils furent apportés par des pélerins anglais. L'introduction de l'image de la main sur les deniers tchèques serait, suivant l'auteur, une déviation de l'influence de Ratisbonne, dûe au fait, qu'on avait établi en Bohême un évêché suffragant de l'archidiocèse de Mayence.

Le type tchèque de deniers „main et croix" est modelé suivant les deniers frisons et bas-saxons. A l'encontre de l'opinion dominante jusqu'ici, l'auteur insère tous les deniers tchèques à main et croix avant le type d'Ethelred. Il justifie son opinion par une analyse détaillée et par un examen critique des trouvailles connues, surtout de la trouvaille d'Ostroměř, mal datée. A cette occasion il nous donne la suite exacte des maîtres-monnayeurs. La suite des monnaies est parallèle à Prague et à Vyšehrad et les deniers „main et croix" sont suivis par des deniers du type d'Ethelred, portant à Prague les noms de Omeriz, Nacub et Misleta, à Vyšehrad les noms de Noc et Zanta. Alors seulement apparaissent les monnaies tchèques du type d'Ethelred sans noms de maîtres-monnayeurs, aboutissant par les monnaies de Boleslas III qui portent de nouveau les noms des maîtres-monnayeurs. Le type d'Ethelred tchèque ne s'est pas extint, comme on le supposait, en 995, mais il a duré presqu'à la fin du reigne de Boleslas II. Proposant le nom de „type frison" pour les deniers tchèques „main et croix", l'auteur trouve leurs modèles surtout dans les deniers de la comtesse Adela. Il place l'apparition de ces deniers vers l'an 980, se basant sur de récentes analyses de trouvailles. L'introduction de ces types en Bohême s'expliquerait par des rapports de commerce avec la Flandre. L'auteur refute la dernière affirmation de Mr. Gumowski suivant laquelle tous les deniers tchèques du type d'Ethelred proviendraient de Boleslas Chrobry, car à part d'autres circonstances, cette affirmation est basée sur une combinaison qui s'appuie sur de faux deniers bâtards provenant de l'atelier de Killian.

La fondation d'un évêché en Bohême et sa subordination à Mayence conduisent du temps d'environ 973 à l'introduction d'un nouveau type des deniers tchèques, c'est à dire le type carolingien, avec l'image du temple, comme il fut frappé à Mayence. L'auteur constate une nouvelle évolution de ces deniers, menant aux deniers à la glaive, placés par l'auteur dans l'époque 975—982. Les modèles anglo-saxons pour des deniers à la glaive seraient probablement aussi arrivés en Bohême en passant par Rome. La frappe tchèque du Xe siècle fut également influencée par les deniers anglo-saxons portant l'arc et la flèche ainsi que par ceux à l'oiseau. Tous ces deniers ont sans doute pris le chemin de Rome en qualité de ,,deniers de St. Pierre". Le denier à la glaive portant la légende VRATSVO est une frappe de Prague à la légende corrompue. Les deniers tchèques à l'image du Christ à la manière byzantine ont été sans doute influencés aussi par la frappe papale. Leur introduction est contemporaine à la nomination de St. Adalbert comme évèque de Prague. (983). L'influence byzantine sur les monnaies tchèques du Xe siècle vient également surtout de l'Angleterre par le détour de Rome.

L'auteur s'occupe en suite d'un autre groupe de deniers du type de Ratisbonne datant, à en juger de leur style de frappe, d'une époque plus récente et qu'on ne peut pas placer parmi les plus anciens deniers tchèques du type de Ratisbonne. Il explique qu' on continua pour des raisons de politique commerciale, de frapper ces deniers à coté des types plus récents de deniers tchèques, ce qui expliquerait aussi le poids inférieur de certaines de ces frappes. On peut déterminer ces monnaies commerciales presque jusqu'au type d'Ethelred. Leur aspect correspond toujours à l'époque de leur frappe.

Enfin l'auteur s'occupe des deniers attribués à St. Venceslas. La circonstance même que ce denier ne se trouve que presqu'exclusivement sur le territoire polonais et dans les trouvailles datant seulement après l'an 1000, prouve qu'il ne saurait représenter une monnaie de St. Venceslas. Il n'y a aucune connection entre cette monnaie et les premiers deniers de Boleslas. La supposition que cette monnaie de Venceslas ait été frappée pour des raisons de représentation, ne saurait tenir debout, puisqu'elle ne répond à l'époque où l'importance politique de la monnaie ne figurait pas au premier rang. De même, on ne pourrait démontrer aucune analogie avec les deniers polonais de Miesko Ier et Boleslas Chrobry, car la Pologne n'a pas frappé avant l'an 1000, d'après la preuve établie par l'auteur par une analyse des trouvailles. Boleslas Chrobry a mis en circulation ses premières monaies seulement après l'an 1000. Les deniers polonais à la couronne appartiennent tous, suivant les trouvailles, à Miesko II. L'auteur croit trouver les traces d'une légende BOLIZLAVS DVX sur les deniers attribués jusqu' à présent à St. Venceslas et il est d'avis que le nom de St. Venceslas sur le revers de ces deniers pourrait peut-être tout de même se rapporter au patron de la cathédrale de Cracovie. Par un rapprochement des dates métrologiques du Xe siècle l'auteur constate sans aucun doute possible, que le denier de Venceslas dont le poids moyen n'est que de 1.148 *gr*, ne saurait dater du temps avant l'an 950.

Dans sa conclusion, l'auteur répète toutes les circonstances qui ont exercé leur influence sur l'aspect des deniers tchèques du Xe siècle.

Instytut Archeologii i Etnologii PAN Biblioteka Główna

Il dresse une chronologie approximative des deniers tchèques du Xe siècle comme suit:

a) Boleslas Ier

1. le type le plus ancien de deniers à la manière de Ratisbonne (env. 956—965),
2. nouveaux types de deniers à la manière de Ratisbonne. (965—973).

b) Boleslas II

3. le type carolingien (973—975),
4. le type à la glaive (975—982),
5. le type à la manière byzantine (983—987),
6. le type frison (987—992),
7. les deniers parallèles du type de Ratisbonne (974—992),
8. le type d'Ethelred, combiné finalement avec le fype de Ratisbonne.

INHALT.

Dr. Viktor Katz: Ueber die Chronologie der Denare des Boleslav I. und Boleslav II. Ein Beitrag zur Feststellung der ältesten böhmischen Münzen.

Von einer Gruppe böhmischer Denare des 10. Jahrhunderts ausgehend, die einem nicht näher feststellbaren polnischen Münzfund entstammen, unterzieht der Autor die Chronologie der böhmischen Denare Boleslavs I. [929—967 (972?)] und Boleslavs II. [967 (972?)—999] einer neuerlichen Prüfung. Um den Anfang des böhmischen Münzwesens festzustellen, schildert er die wirtschaftlichen, kirchlichen und politischen Beziehungen Böhmens im 10. Jahrhundert, welche zur Einführung der böhmischen Münze führten, und untersucht neuerdings den Umfang des damaligen Handels, sowie den Verlauf der für Böhmen wichtigen Handelswege und ihren Einfluss auf die Münzprägung und Münzenbewegung. Unter Berücksichtigung des damaligen Handels von Regensburg, Venedig, sowie der Handelszentralen der Wikinger an der Ostsee, und der Münzanfänge der Nachbarn Böhmens bewertet er die Stellung des Prager Marktes und dessen Einfluss auf die böhmische Münzprägung. Die Regensburger Denare beherrschten entlang des Handelsweges von Regensburg über Prag an die Ostsee alle diese Gegenden. Die Errichtung der Münzstätten in Cham, Nabburg und Neunburg nach dem J. 955 findet ihre Begründung nur in dieser Handelsstrasse. Nicht weniger wichtig sind jedoch die kirchlichen Beziehungen Böhmens, das damals zur Regensburger Diözese gehörte, umsomehr als die Kirche auf das Aeussere der Münze grössten Einfluss ausübte. Auch die politischen Beziehungen Böhmens haben dazu beigetragen, dass die ältesten Münzen Boleslavs I., die erst nach der Beendigung des bayrischen Krieges, demnach erst nach dem J. 950 geprägt werden konnten, sich dem Regensburger Denartypus anpassen mussten.

Als älteste böhmische Münze bezeichnet der Autor jene Boleslav-Denare nach Regensburger Schlag, die den bayrischen Denaren Herzog Heinrichs II. (955—976) nachgemacht sind. Für diese Behauptung spricht schon das Aeussere der Münzen selbst, die ohne Umschriftabkürzung genau die Regensburger Vorbilder kopieren, und die auch als einzige Art von böhmischen Denaren in den ältesten bis etwa 980 vergrabenen Münzfunden vorkommen. Dass erst nach dem J. 955 in Böhmen geprägt werden konnte, beweisen alle bis etwa 970 vergrabenen Münzfunde, die zwar Regensburger, jedoch überhaupt keine böhmischen Münzen enthalten. Somit kommen die böhmischen Schwertdenare, die eine Nachahmung der angelsächsischen St. Peter-Münzen von York darstellen und erst in den nach dem J. 990 vergrabenen Funden erscheinen, als älteste böhmische Denare überhaupt nicht in Betracht. Auch die metrologischen Daten sprechen für eine böhmische Erstprägung erst weit nach dem J. 955, denn erst in dieser Zeit reihen sich die böhmischen Denare mit ihrem Durchschnittsgewichte von cca 1·25 *g* an ihre bayrischen Vorlagen. Diese nun als die ersten bezeichneten böhmischen Denare weisen auch den höchsten Feingehalt der ganzen Reihe auf.

Vor der weiteren Feststellung der Chronologie der böhmischen Denare berührt der Autor einige hiefür wichtige Fragen, so jene, warum die Münzen im 10. Jahrhundert öfters ihr Aeusseres geändert haben und warum überhaupt fremde Vorbilder nachgeahmt wurden. Er findet den Grund hiefür nicht nur in Handelsbeziehungen, sondern auch in der Gliederung der Kirche und deren Einfluss. Unter Hinweis auf die Zusammensetzung der einheimischen Funde, die nie nur eine einzige Münzemission enthalten, bestreitet der Autor, dass im 10. Jahrhundert die renovatio monetae so nachhaltig vorgenommen wurde, wie es in der Literatur geschildert wird. Er glaubt, dass die Einwechslung der älteren Münzen ohne Wissen des breiteren Publikums erfolgt ist und dass kein absoluter Zwang vorlag, die alte Münze einzuwechseln. Der Autor bewertet die metrologischen Studien und die Fundanalysen in Bezug auf die richtige Feststellung der Chronologie der Denare; er glaubt, dass die Metrologie, richtig gehandhabt, allein in der Lage ist, den Anfang des Münzwesens in Böhmen festzustellen. Bei der Prüfung der Funde ist es auch notwendig, dieselben nach der Zugehörigkeit des seinerzeitigen Territoriums in einheimische und fremde einzuteilen und als solche zu beurteilen. Für die Feststellung der Chronologie ist weiter die Prüfung der Eisenschneiderarbeit von kritischer Wichtigkeit. Im 10. Jahrhundert sind auf böhmischen Denaren zuerst perlenartige, dann zackige und erst zum Schluss glatte innere Umrahmungen des Münzbildes verwendet worden. Abgesehen von zeitlichen Aenderungen der Schrifttypen ist auch die Zeichnung des Kirchengiebels Aenderungen unterworfen. So bilden sich Gruppen von Denaren, die man zeitlich zusammenschliessen kann. Alle diese Veränderungen in der Zeichnung entwickeln sich sehr langsam und nicht plötzlich. Der Autor stellt sich gegen die gewaltsame Lesung der verwilderten Umschriften auf Denaren und bestreitet die Richtigkeit einer Reihe von fantastischen Lesungen wie Kouřim, Vraclav, Mogilno, Gnězdno, Provina dux u. a. auf böhmischen Münzen.

An die nachgewiesenen ältesten böhmischen Denare mit dem Kreuz und je 3 Kugeln in den Ecken des Kreuzes schliessen nach Ansicht des Autors weitere Denare nach Regensburger Art mit Abkürzungen in der Umschrift an, die den Hauptteil des Fundes von Sítnice gebildet haben. Auf deren äusserstem Ausläufer befindet sich bereits auch ein neues Bild, die Hand Gottes, deren Entwicklung der Autor ein besonderes Augenmerk widmet. Die älteste Abbildung der Hand findet er auf Denaren der römischen Päpste, von wo dieselbe nach England übergegangen sein dürfte. Die angelsächsischen Münzen haben auf dem Wege nach Rom, wohin die Angelsachsen zahlreich gepilgert sind, in manchen Gegenden, hauptsächlich in Schwaben und dessen Umgebung, das Bild der Münzen beeinflusst. Die angelsächsischen Vorlagen für böhmische Münzen dürften über Rom, wohin sie englische Pilger gebracht haben, nach Böhmen gelangt sein. In der Anbringung des Bildes der Hand auf den böhmischen Denaren erblickt der Autor eine Abschwenkung von dem regensburgischen Einfluss, die hauptsächlich darauf zurückzuführen ist, dass in Böhmen ein eigenes Bistum errichtet und dem Erzbistum in Mainz angegliedert wurde.

Der böhmische Denartypus ,,Hand und Kreuz" ist den friesischen und niedersächsischen Denaren nachgemacht. Der Autor reiht alle böhmischen Denare mit Hand und Kreuz gegen die bisherige Anschauung vor dem ethelredischen Typus ein. Er begründet diese Ansicht durch eine ausführliche Analyse und kritische Prüfung der bekannten Funde, besonders des unrichtig datierten Fundes von Ostroměř. Dabei stellt er die Reihenfolge der Prager und Vyšehrader Münzmeister genau fest. Die Reihenfolge der Münzen in Prag und Vyšehrad geht parallel und es reihen sich an die Denare mit ,,Hand und Kreuz" in Prag die Ethelreddenare mit den Namen Omeriz, Nacub und Misleta, in Vyšehrad mit Noc und Zanta. Dann erst schliessen die böhmischen Münzen des Ethelredtypus ohne Münzmeisternamen an und leiten zu den Münzen Boleslavs III. über, die wieder Münzmeisternamen tragen. Der böhmische Ethelredtypus hat nicht, wie angenommen wird, mit dem J. 995 aufgehört, sondern hat die Regierung Boleslavs II. fast bis zum Schlusse ausgefüllt. Für die böhmischen Denare mit ,,Hand und Kreuz", für die der Autor den Ausdruck ,,friesischer" Typus beantragt, findet er Vorlagen hauptsächlich in den Denaren der Gräfin Adela, deren Entstehung er auf Grund neuerlicher Fundanalysen in die Zeit um das J. 980 verlegt. Die Einführung dieses Typus in Böhmen dürfte auf Handelsbeziehungen mit Flandern zurückzuführen sein. Der Autor widerlegt die neueste Behauptung Gumowski's, dass alle böhmischen Ethelreddenare von Boleslav Chrobrý herrühren, da abgesehen von allem anderen, diese Behauptung auf einer Kombination beruht, die sich auf falsche Zwitterdenare aus der Killianischen Werkstätte stützt.

Die Errichtung eines eigenen Bistums in Böhmen und dessen Unterordnung unter Mainz führt in der Zeit um 973 zur Einführung eines neuen böhmischen Denars nach karolingischer Art mit dem Tempel, wie er in Mainz geprägt wurde. Von diesem Denartypus stellt der Autor einen neuen Uebergang zu den Schwertdenaren fest und reiht auf diese Weise die Schwertdenare in die Jahre 975—982. Die angelsächsischen Vorlagen für die Schwertdenare dürften ebenfalls über Rom nach Böhmen gekommen sein. Auch angelsächsische Denare mit dem Bogen und Pfeil, sowie solche mit dem

Vogel, die wohl alle besonders der Peterspfennig nach Rom gebracht hat, beeinflussten die böhmischen Prägungen des 10. Jahrhunderts. Der Schwertdenar mit der Umschrift VRATSVO ist eine Prager Prägung mit korrumpierter Umschrift. Die böhmischen Denare mit dem Bild Christi in byzantinischer Auffassung dürften auch unter dem Einfluss der päpstlichen Prägungen stehen. Deren Einführung fällt mit der Ernennung des heiligen Adalbert zum Prager Bischof zeitlich zusammen (983). Der byzantinische Einfluss auf böhmische Münzen des 10. Jahrhunderts kommt gleichfalls hauptsächlich aus England über Rom.

Der Autor befasst sich dann mit einer Gruppe weiterer Denare nach Regensburger Art, die nach ihrem Prägestil aus jüngerer Zeit herrühren und unter die ältesten böhmischen Denare nach Regensburger Art nicht eingeteilt werden können. Es wird dargelegt, dass diese Denare aus handelspolitischen Gründen neben den eingeführten neueren Typen der böhmischen Denare weitergeprägt wurden, womit auch das kleinere Gewicht mancher dieser Prägungen zu erklären wäre. Diese Handelsmünzen sind in Böhmen fast bis zum Ethelredtypus nachweisbar. Ihr Auesseres entspricht der jeweiligen Zeit ihrer Münzung.

Schliesslich befasst sich der Autor mit dem Denare, der dem hl. Wenzel zugesprochen wird. Schon der Umstand, dass dieser Denar fast nur auf polnischem Boden und nur in erst nach d. J. 1000 vergrabenen Funden, vorkam, bezeugt, dass er keine Münze des hl. Wenzel derstellen kann. Es fehlt jeder Zusammenhang dieser Münze mit den ersten Boleslav-Denaren. Die Annahme, dass diese Wenzels-Münze aus Repräsentationsgründen geprägt wurde, ist nicht stichhältig, da sie nicht einer Zeit entspricht, in der die staatsrechtliche Bedeutung der Münze im Hintergrund stand. Auch ist diesbezüglich keine Analogie mit polnischen Denaren Mieskos I. und Boleslav Chrobrý nachweisbar, da nach dem vom Autor durch Analyse der Funde geführten Beweis, Polen vor dem J. 1000 überhaupt nicht geprägt hat. Boleslav Chrobrý hat seine ersten Münzen erst nach dem J. 1000 ausgegeben .Die polnischen Denare mit der Krone gehören nach den Funden alle Miesko II. Auf dem sogenannten Wenzelsdenar glaubt der Autor die Spuren einer Umschrift **BOLIZLΛVS DVX** zu finden und meint, dass der Name des hl. Wenzel auf der Rückseite dieses Denars vielleicht doch auf den Schutzheiligen der Kathedrale in Krakau zurückgeführt werden könnte. Durch eine Aufstellung der metrologischen Daten der europäischen Münzen des 10. Jahrhunderts stellt der Autor einwandfrei fest, dass der Wenzelsdenar mit seinem Durchschnittsgewicht von 1·148 *g* unmöglich aus der Zeit vor dem J. 950 stammen kann.

Im Schlusswort wiederholt der Autor übersichtlich die Umstände, welche das Aeussere der böhmischen Denare des X. Jahrhunderts beeinflusst haben, und stellt eine ganz beiläufige Chronologie der böhmischen Denare des X. Jahrhunderts auf u. zw.:

a) Boleslav I.

1. Aelteste Denare nach Regensburger Art (cca 956—965).
2. Weitere Denare nach Regensburger Art (965—973).

b) Boleslav II.

3. Der Karolingische Typus (973—975)
4. Der Schwerttypus (975—983)
5. Der Typus in byzantinischer Auffassung (983—987)
6. Der Friesische Typus (987—992)
7. Nebenlaufende Denare nach Regensburger Art (974—992).
8. Der Ethelredtypus (992—999) kombiniert zum Schluss mit dem Regensburger Schlag.

Obsah:

Strana

Úvod 5

I. Hospodářské a kulturní vlivy na zaražení české mince 8

II. Zevní změny denárů a jejich příčiny 18

III. Řezenský typ českých denárů 28

IV. Vývoj rytecké práce na českých denárech 36

V. Další vývoj řezenského typu na českých denárech 40

VI. Ruka na českých denárech 45

VII. Fríšský a ethelredský typ českých denárů 62

VIII. Karolinský a mečový typ českých denárů 68

IX. Byzantisující typ českých denárů 80

X. Ostatní české denáry řezenského typu 84

XI. Denár přidělovaný knížeti Václavu Svatému 92

Kapitola závěrečná 100

Rejstřík 104

Ukazatel k tabulkám 112

Seznam vyobrazení v textu 113

Opravy 113

Résumé 114

Inhalt 119

BOLESLAV I.

[929—967(972?)]

Praha:

1

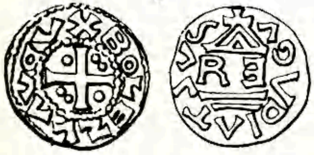

2

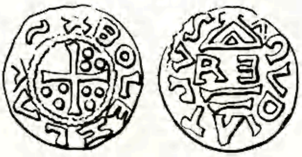

3

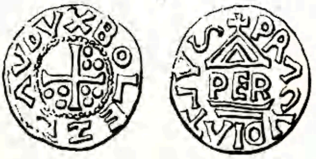

4

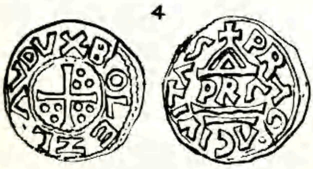

5

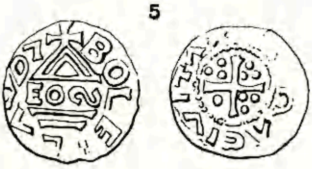

6

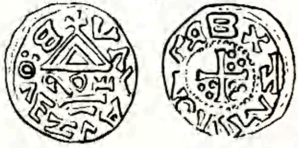

7

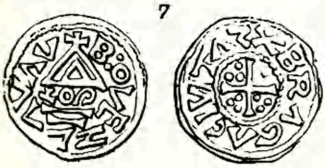

8

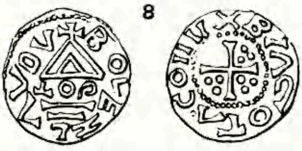

9

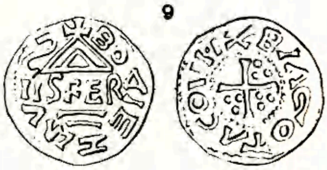

10

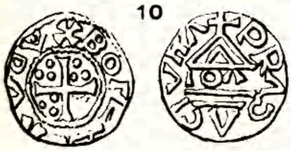

11

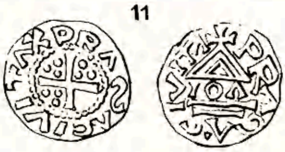

12

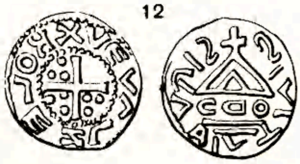

13

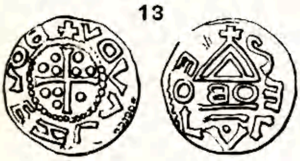

14

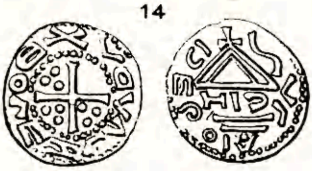

15

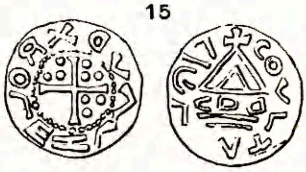

16

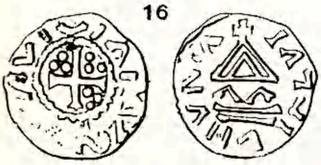

17

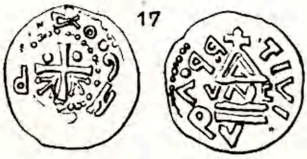

18

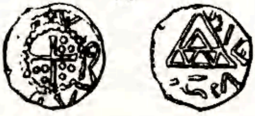

II.

19

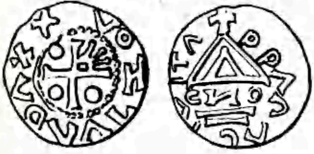

20

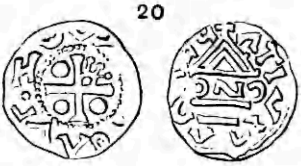

21

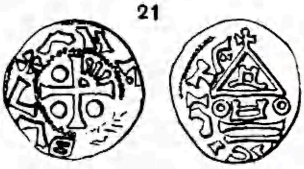

22

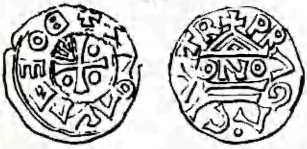

23

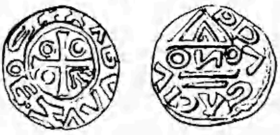

24

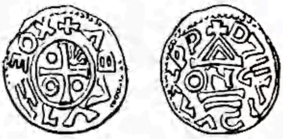

25

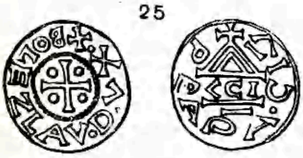

26

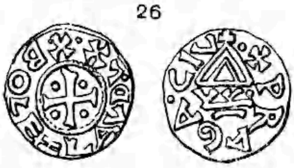

27

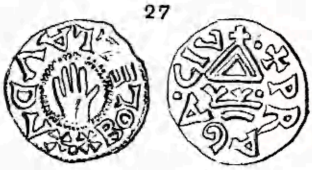

28

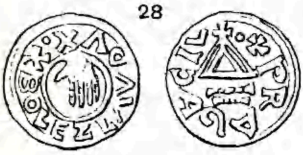

29

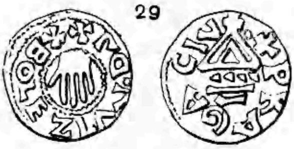

30

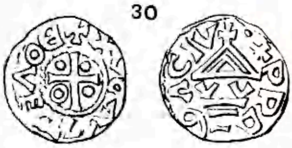

31

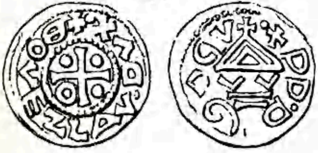

32

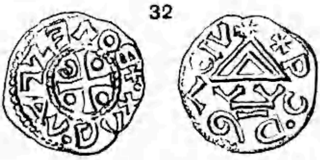

33

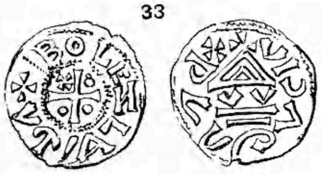

34

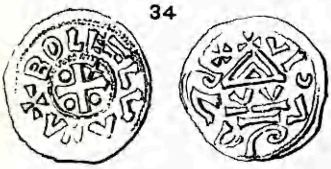

35

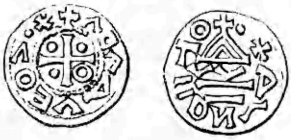

36

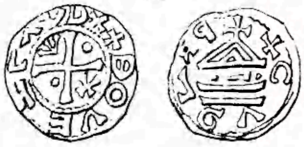

37

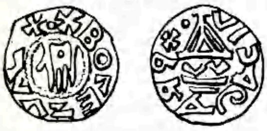

38

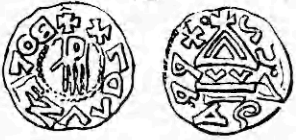

39

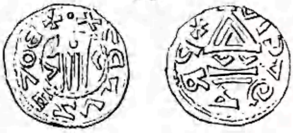

BOLESLAV II. [967(972?)—999] Praha:

40

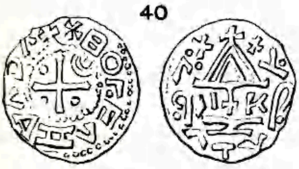

41

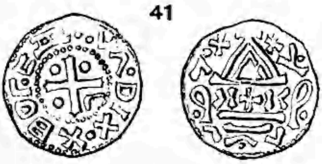

42

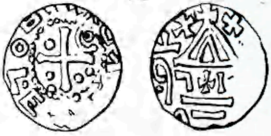

43

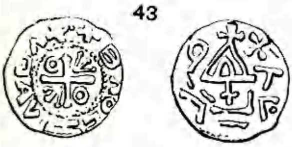

44

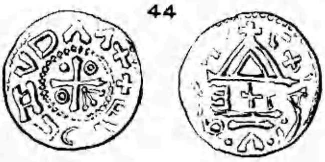

45

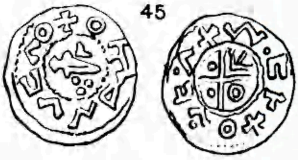

46

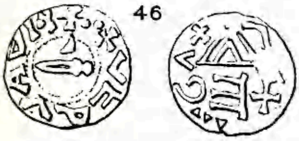

47

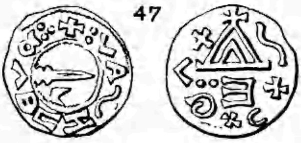

48

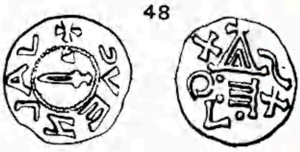

49

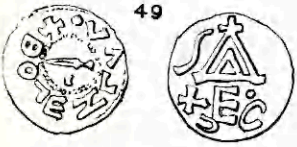

50

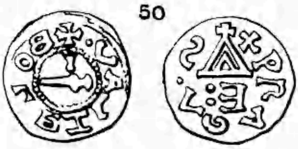

51

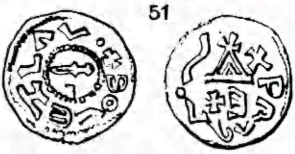

52

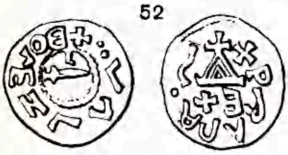

53

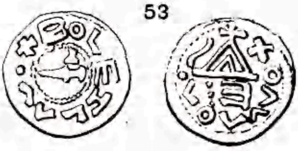

54

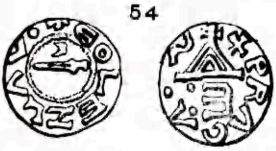

55

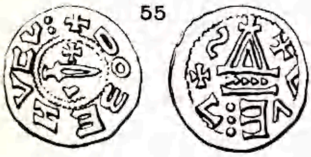

56

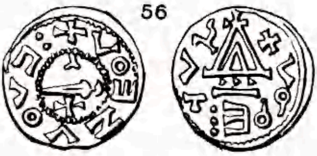

57

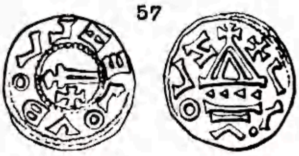

58

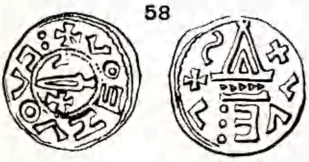

59

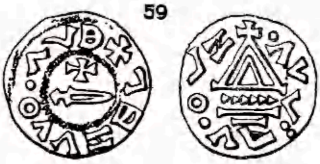

60

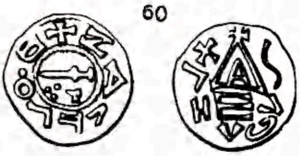

61

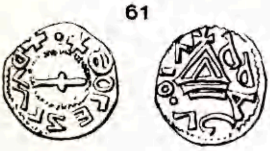

62

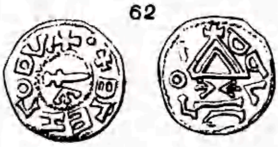

63

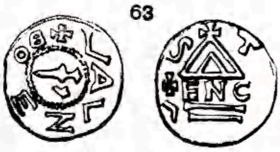

64
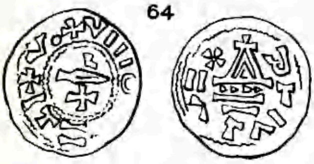

65
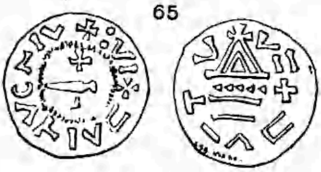

66
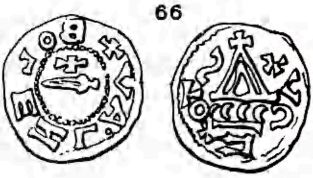

67
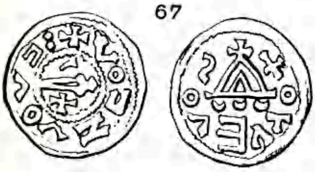

68
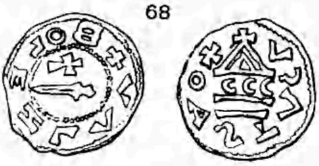

69
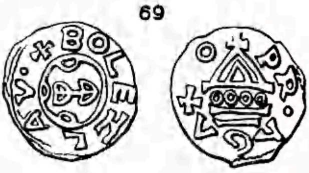

70
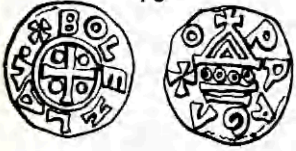

71
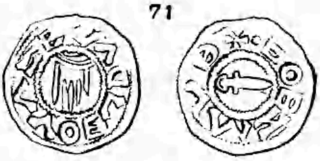

72
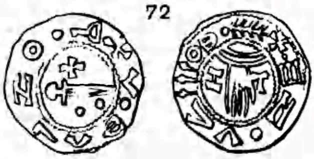

73
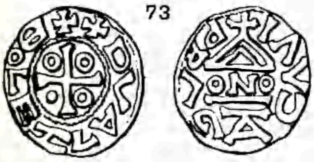

74
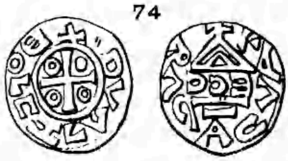

75
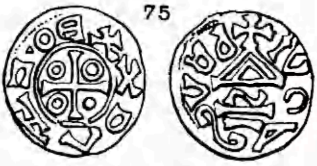

76
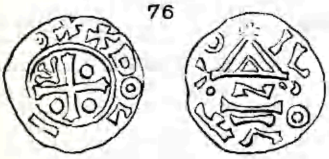

77
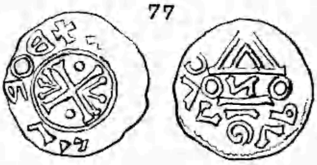

78
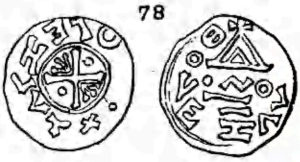

79
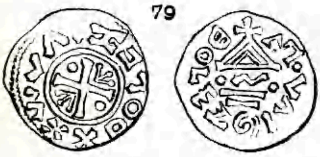

80
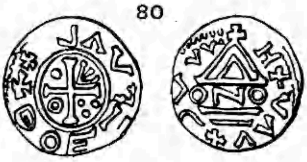

81
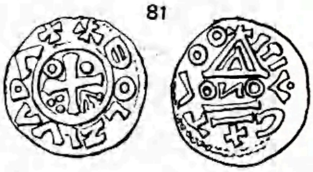

82
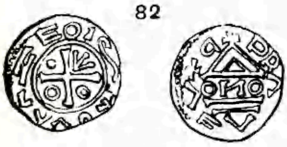

83
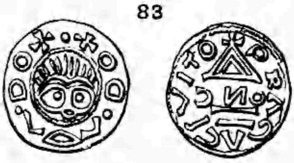

84
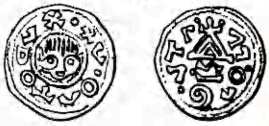

85
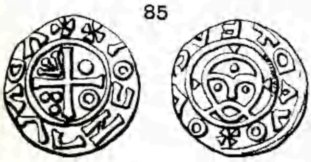

86
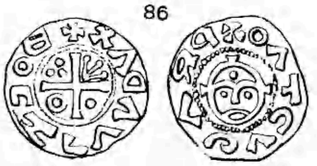

87
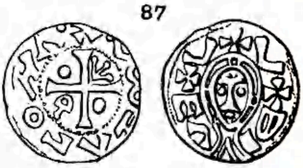

88

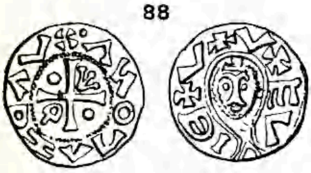

89

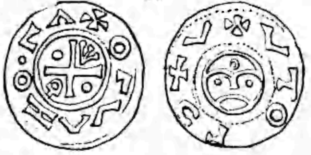

90

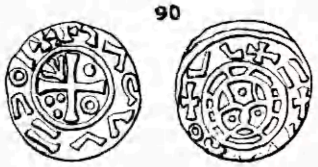

91

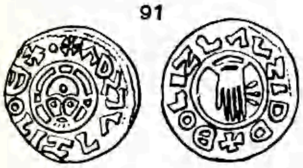

92

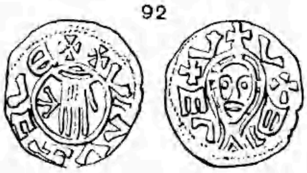

93

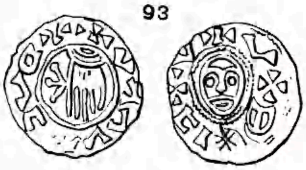

94

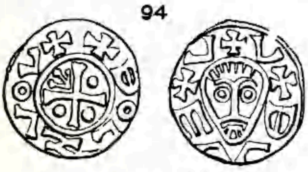

95

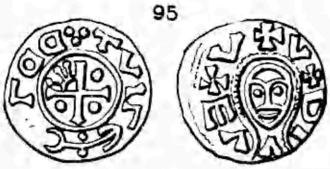

96

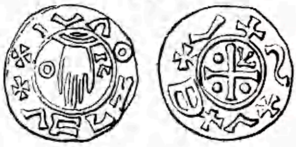

97

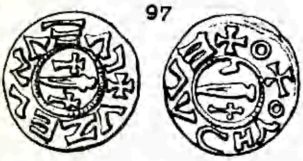

98

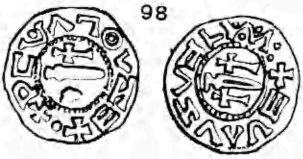

99

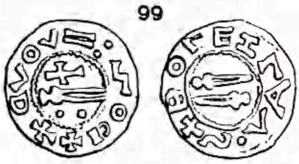

100

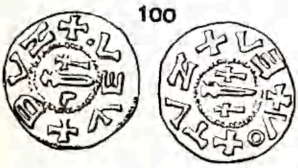

101

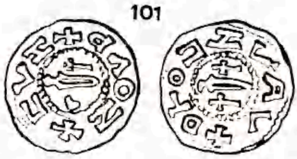

102

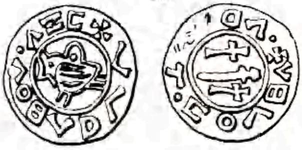

103

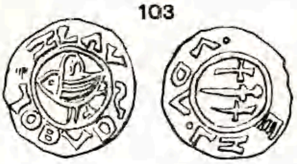

104

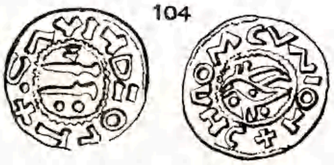

105

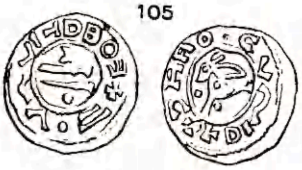

106

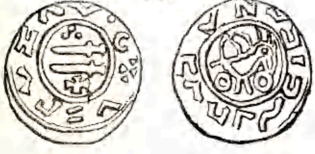

107

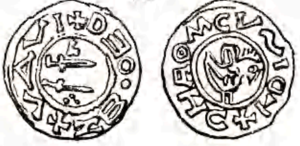

108

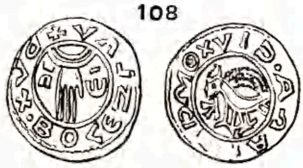

109

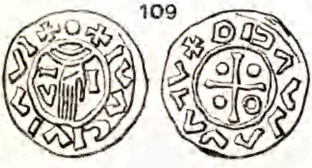

110

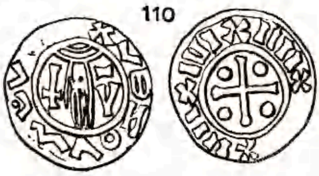

111

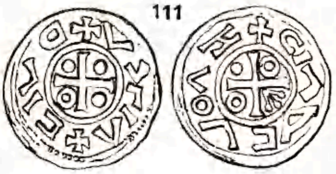

112

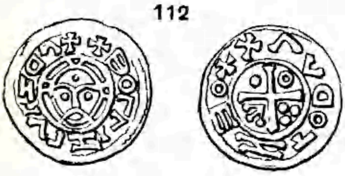

113

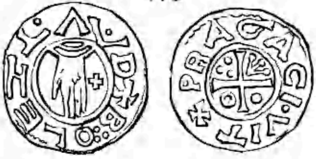

114

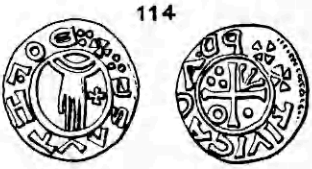

115

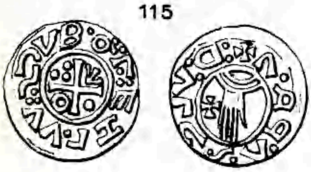

116

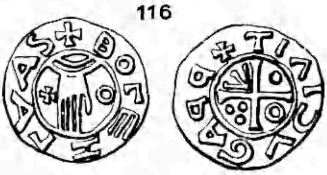

117

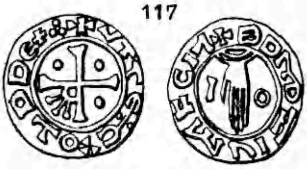

118

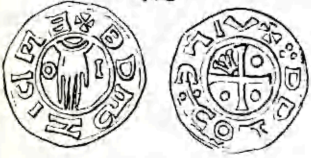

119

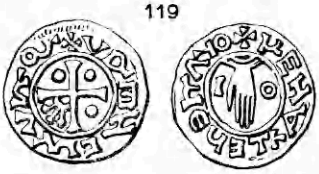

120

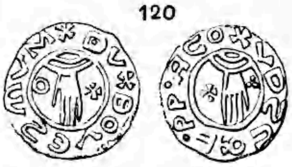

121

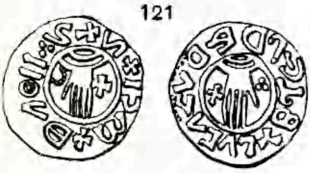

122

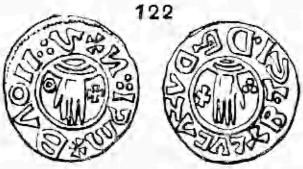

123

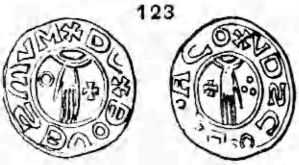

124

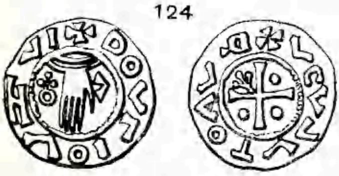

125

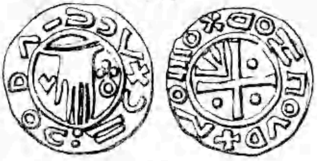

126

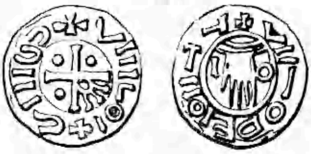

127

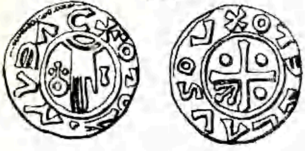

128

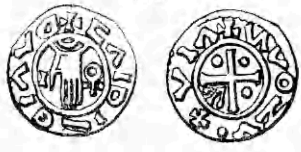

129

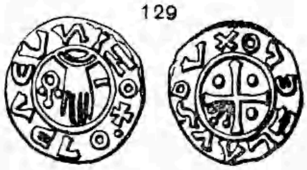

130

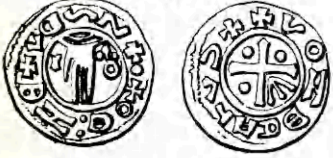

131

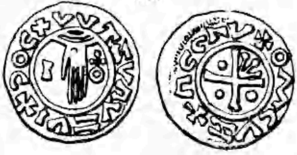

132

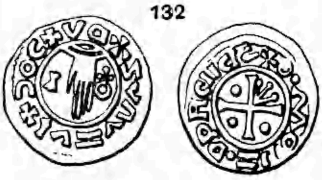

133

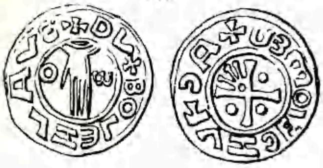

134

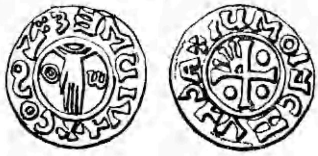

135

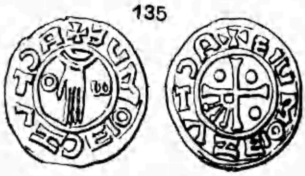

136

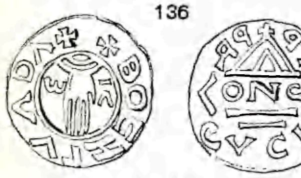

137

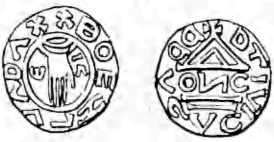

138

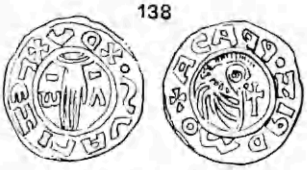

139

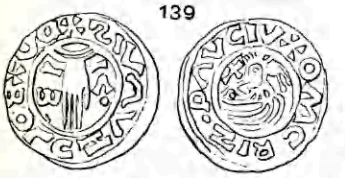

140

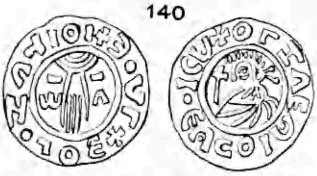

141

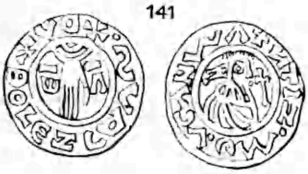

142

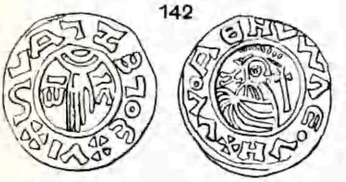

143

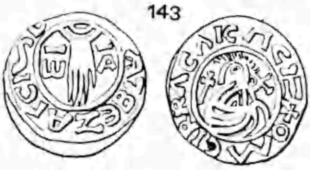

144

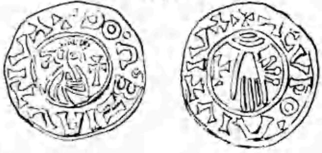

145

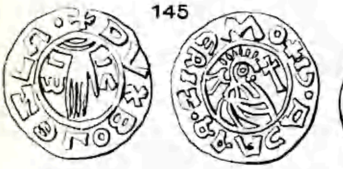

146

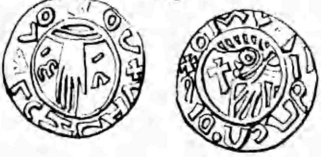

147

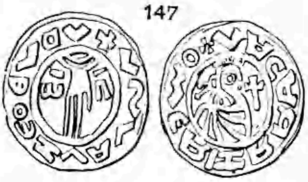

148

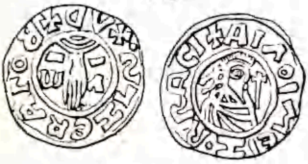

149

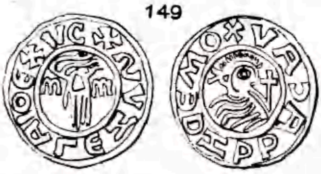

150

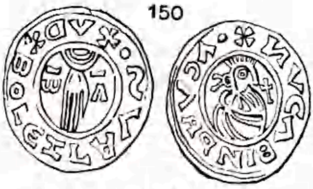

151

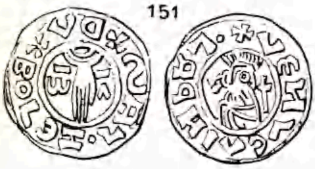

152

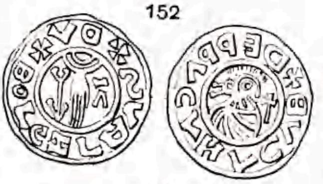

153

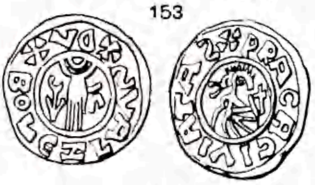

154

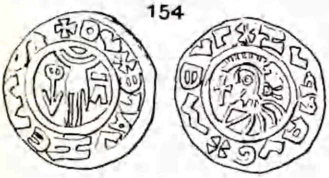

155

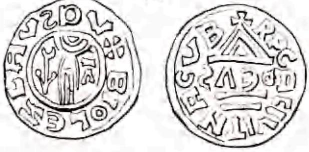

156

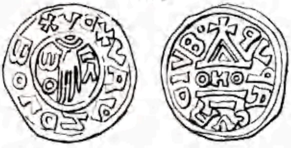

157

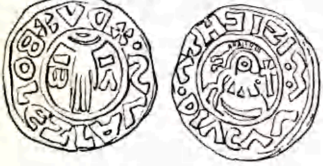

158

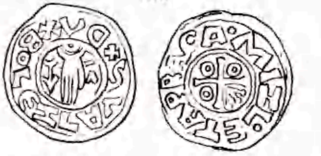

159

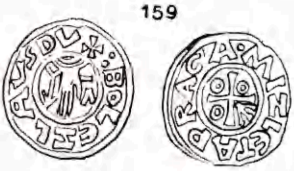

BOLESLAV II.

Vyšehrad:

160

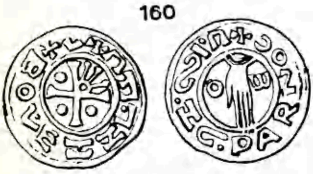

161

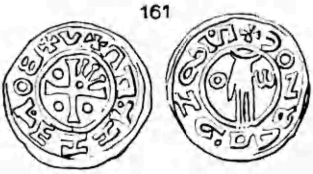

162

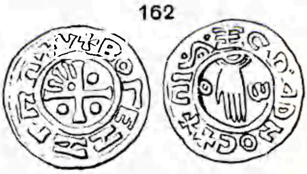

163

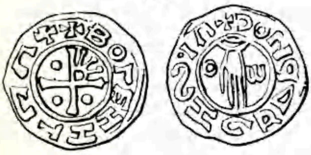

164

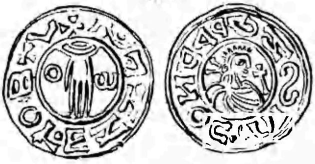

165

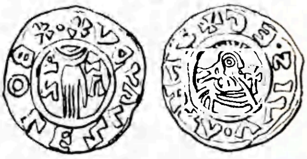

166

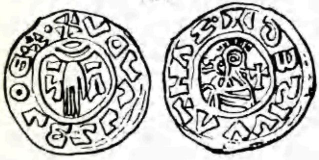

167

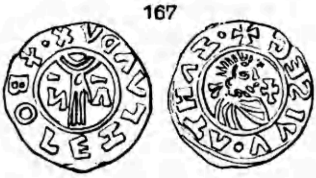

168

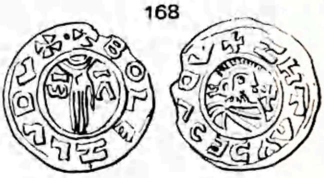

169

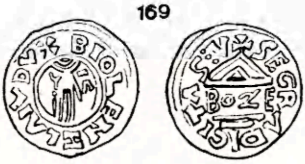

170

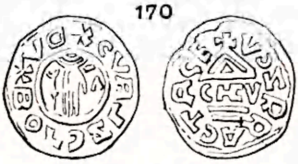

KNĚŽNA EMMA.

Mělník:

171

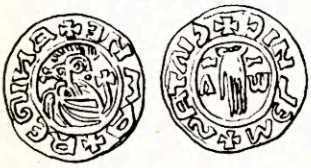

172

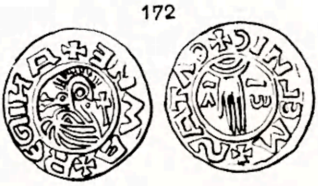

173

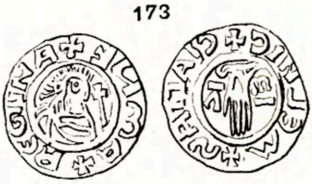

1472

KSIĄŻKA
WITOLDA HENSLA

		Pro	
		členy	nečleny
V. Katz: Česká inedita numismatické sbírky v Gothě a Berlíně s 1 tab.	Kč	6·—	9·—
V. Katz: Pražské ražené medaile a jetony až do počátku třicetileté války	„	6·—	9·—
V. Katz: Poznámky o rudohorských rytcích želez 16. stol.	„	8·—	12·—
J. Mareš: Václav Jan Seidan a jeho dílo s 5 tab.	„	20·—	25·—
Em. Nohejlová: Mincovnictví Albrechta z Valdštejna s 3 tab.	„	20·—	25·—
Em. Nohejlová: Počátky pražské mincovny za Ferdinanda I.	„	6·—	9·—
Em. Nohejlová: Poznámky o ražbách pražské mincovny, I.—II., s 1 tab.	„	8·—	12·—
Em. Nohejlová: Poznámky o ražbách pražské mincovny, III.—IV.	„	6·—	9·—
Em. Nohejlová: Moravská mincovna markraběte Jošta	„	6·—	9·—
Bedřich Přibil: Úvod do studia náboženské medaile s 2 tab. a obrázky v textu	„	10·—	15·—
Bedřich Přibil: Soupis československých svátostek, katolických medailí a jetonů s 18 tab.	„	40·—	50·—
Gustav Skalský: Studie o českých a moravských brakteátech I. Nález jezdovický s tab. a obrázky v textu	„	8·—	12·—
Gustav Skalský: Denáry pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce s obrázky v textu	„	6·—	9·—
Gustav Skalský: O marce pražské a moravské na rozhraní stol. 13. a 14.	„	6·—	9·—
G. Skalský-J. Schránil: Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století s 1 tab.	„	8·—	12·—
Gustav Skalský: Studie o českých a moravských brakteátech II. s 3 tab.	„	8·—	12·—
G. Skalský: Mikuláš Adaukt Voigt, zakladatel české numismatiky	„	6·—	9·—
Josef Šejnost: Příspěvek k mincovní technice českých denárů a otázka denáru knížete Václava svatého, s četnými obrázky v textu	„	6·—	9·—
Josef Šejnost: Přehled nových českých medailí s 2 tab.	„	10·—	15·—
J. Štolba: Soupis nálezů ant. mincí na Kolínsku	„	6·—	9·—
Popisy nálezu z VIII. roč. N. Č. Č. 1932.	„	6·—	9·—

Pro členy společnosti dodáme, pokud stačí zásoba:

Viktor Katz: Kutnohorské medailérství v XVI. století (*zvláštní otisk z Kutnohorských příspěvků 1933*)	Kč	6·—	9·—
Em. Nohejlová: Z příběhů pražské mincovny. Nástin jejích osudů v letech 1537—1618	„	22·—	
Em. Nohejlová: Dukát moravského markraběte Jošta (zvláštní otisk z Friedrichova Sborníku 1931) se 2 tab.	„	20·—	
Gustav Skalský: Denár knížete Václava svatého a počátky českého mincovnictví. Se 4 tabulkami	„	22·—	
Gustav Skalský: Denáry se jménem Biagoty a Emmy (zvláštní otisk z Novotného Sborníku 1929)	„	9·—	
Gustav Skalský: O převodech starých cen s hlediska numismatického (zvláštní otisk z Pekařova Sborníku 1930)	„	9·—	
Gustav Skalský: O podstatě a úkolech numismatiky (zvláštní otisk z Friedrichova Sborníku 1931)	„	18·—	
Gustav Skalský: Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavě. Se 2 tabulkami	„	25·—	
Katalog knihovny Numismatické společnosti československé, sepsaný Ing. J. Dobrým, prodává se členům za	„	3·—	

Poštovné se čítá zvláště.

První medaile, vydaná Numism. spol. čsl. k výstavě medailí podle modelu Karla Špánka r. 1924, ražená ve státní mincovně kremnické v omezeném počtu, se prodává bronzová za Kč 20·—, poštou Kč 22·—.

Medaile na paměť 200. výročí narozenin M. A. Voigta, bronzová Kč 10·—, stříbrná Kč 20·—, zlatá Kč 400·—.

Medaile na paměť 70tých narozenin Jana knížete Schwarzenberka v Krumlově, 76 mm, bronzová Kč 40·—, stříbrná Kč 200·—.

Objednávky a dotazy vyřídí 1. jednatel Dr. Viktor Katz, Praha VII., Sochařská ul. č. 2. Telefon 75420.

Články a příspěvky pro Numismatický časopis československý, jakož i zprávy o nálezech přijímá redaktor Dr. Gustav Skalský, Praha, Národní museum. — Otiskovati články a jejich části lze jen se svolením výboru. — Za obsah článků odpovídají spisovatelé sami. — Rukopisy vracejí se jen na výslovnou žádost a přiložena-li patřičná známka poštovní.

Administrace: Dr. Viktor Katz, Praha VII., Sochařská ul. č. 2. Telefon 75420.

II 21551

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE, KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ
A ČESKÉHO VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V PRAZE.